

De conservanda bona valetudine, opusculum scholae Salernitanae, ad regem Angliae versibus conscriptum. / Cum Arnoldi Novicomensis ... enarrationibus ... Opera & studio Joannis Curionis, & Jacobi Crellii. Accessere De electione meliorum simplicium, ac specierum medicinalium, rhythmi M. Othonis Cremonensis. Item, S. Augustini concio, De vitanda ebrietate, carmine reddita [per Leonardum Ketnerum].

Contributors

Arnaldus, de Villanova, -1311.
Augustine, Saint, Bishop of Hippo. De ebrietate.
Crell, Jacob, active 16th century.
Curio, Johannes, -1561.
Ketner, Leonard.
Otho, Cremonensis.

Publication/Creation

Parisiis : Apud Martinu[m] Juvene[m], ..., M. D. LIII. [1553]

Persistent URL

<https://wellcomecollection.org/works/zmezfqr8>

License and attribution

This work has been identified as being free of known restrictions under copyright law, including all related and neighbouring rights and is being made available under the Creative Commons, Public Domain Mark.

You can copy, modify, distribute and perform the work, even for commercial purposes, without asking permission.

Wellcome Collection
183 Euston Road
London NW1 2BE UK
T +44 (0)20 7611 8722
E library@wellcomecollection.org
<https://wellcomecollection.org>

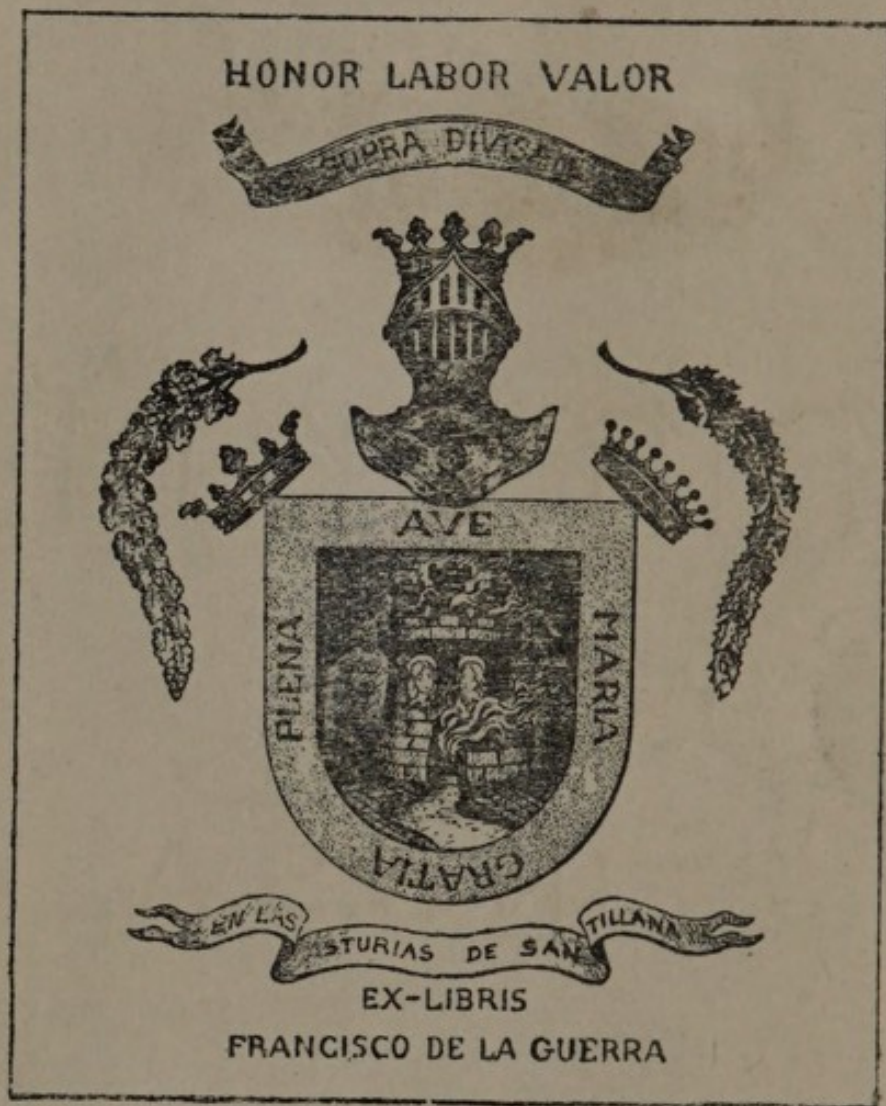
1552

7260/A

REGIMEN SANITATIS

c

Variant imprint of 5372

y8 colophon present

Differences in prelims

A4 verso line 19 labori

correctly printed

B4 verso catchword Rhu

B5 recto catchword Tis

B7 recto line 6 differē

308936

*in obitu funderis missi omnia faciem
rima condimento fames
Deat, ut non sit caput*

DE CONSER-

VANDA BONA VALE-
TUDINE, OPUSCULUM

Scholæ Salernitanæ, ad Regem Angliæ
versibus conscriptum. Cum Arnoldi No-
uicomensis, Medici & Philosophi cele-
berrimi, breuissimis ac utilissimis enar-
rationibus. Et hæc omnia à barbarie
& infinitis, quibus scatebant, mendis,
tam accuratè repurgata, ut iam quasi
nouam faciem induerint, citràque of-
fensionem legi possint.

Opera & studio Ioannis Curionis,
& Iacobi Crellii.

Bibliotheca Caspiana
ACCESSERE

De electione meliorum simplicium, ac spe-
cierum Medicinalium, Rhythmi M.

Othonis Cremonensis.

ITEM,

S. Augustini concio, de vitanda ebrietate,
carmine reddita.

PARISIIS,

Apud Martinū Iuuenē, sub insigni D. Chri-
stophori, è regione gymnasi Cameracēsum.

M. D. LIII.

*LIBRARY
UNIVERSITY OF
CAMBRIDGE*

AVTHORVM, QVI IN HOC
opusculo citantur, Catalogus.

A	Ioannes Mesues.
Alexāder Traſſianus.	Ioānes Manardus.
Aristoteles.	Isaac.
Auerzoar.	L
Auerrois.	Linus.
Auicenna.	M
B	Macer.
Bertrutius.	Moyſes.
C	N
Cōſtātinus Aphrican.	Nicander.
Conciliator.	P
Cornelius Celsus.	Paulus Aegineta.
D	Philotheus.
Democritus.	Platearius.
Dioscorides.	Plinius.
Diogenes	R
G	Rhaſes.
Galenus.	Rufus.
Gellius.	S
H	Salomon.
Haly.	Serapion.
Hippocrates.	Simon Ianuensis.
I	Suetonius.
Ianus Cornarius.	V
Ioannes Damascenus	Valerius Maximus.

308936

REVERENDO ET AM-
plissimo in Christo patri ac Domi-
no, D. Ioanni Pico, Cœnobii diui
Petri apud Erphordienses, abbati
dignissimo, Domino & Mæcena-
ti suo plurimum obseruando, Io-
annes Curio, Berclzen. & Iaco-
bus Crellius, υγιαινειν.

PERVENIT ad manus
nostras amplissime pater,
opusculum quoddā de tu-
enda bona valetudine, à doctōribus
quondam scholæ salernitanæ memo-
riæ prospiciendæ gratia, vt adparet,
versibus conscriptum. Multò enim fa-
cilius versus (Fabio teste) quàm pro-
sam orationem ediscimus. Adiuncta
erat luculenta simul & succincta Ar-
noldi Nouicomensis, Medici & Phi-
losophi celeberrimi, in singula capita

EPISTOLA

ἐξ ἡμετέρων. Nos itaque sititores alio-
 qui rerum nouarum, magna cum vo-
 luptate, cursim primò, atque ferè si-
 ne interspiratione perlegimus: dehinc
 cunctatius & accuratius singula rele-
 gentes, librum inuenimus, mole qui-
 dem paruum: sed qui plurima in me-
 dica arte non spectatu modò, sed &
 cognitu quàm dignissima complecta-
 tur, & in quo nihil ferè ex omnibus
 iis, quæ ad corporis cuiusque incolu-
 mitatem seruandam faciant, deside-
 res. Hunc ergo ubi intimis quibus-
 dam amicis cōmunicassemus, dignum
 iudicarunt, qui ceu nouo adsumpto
 habitu, in publicum prodiret, quique
 in omnium incolumitatis suæ studio-
 rum manibus non haberetur tan-
 tum, sed etiam ab iisdem diligentius
 perlegeretur: neque (ut hactenus) à
tineis amplius & blattis corrodedus
delitesceret.

EPISTOLA

delitesceret. Summisque precibus à nobis contēderunt, ne sibi nostrā hac in re operam polliceri, neque hanc æditionis molestiam nobis imponi grauariemur. Ita enim fore, & ut cuncti Φιλυργεῖνοι maximis beneficiis, vinculis nostris obstringerentur: & ut ipsi in arte, cui nos iam totos mancipārimus, multò cum promptiores, tū expeditiores redderemur. Omnes siquidem artes (& ut Xenophō ait) πάντα τὰ καλὰ ἢ τὰ ἀγαθὰ ἀσκητὰ εἶναι: neque sine aliqua exercitatione percipi posse. Nos verò, qui ingenij nostri imbecillitatem probè agnoscentes, nos cum omnium aliarum ingenuarum artium, tum in primis ipsius medicæ ignaros ac rudēs planè nō ignoraremus, sedulò primò, & quoad fieri potuit, provinciā hanc, nimis grauem recusare, de-

A iij inde

EPISTOLA

inde verò & deprecari cœpimus.
 Cæterum, qua ex causa faciliore de-
 precationis nostræ veniam consequi
 posse arbitrabamur, hac magis atque
 magis nos illi instigare, & hortari,
 & orare, ne hunc laborem subterfu-
 geremus, pergebant. Erátque inter e-
 os vel præcipuus, vir & humanita-
 te, & morum integritate spectatissi-
 mus I. V. doctor Georgius Iuda. Cùm
 itaque nullus vndequaque vrgendi
 adpareret finis, isque potissimum inci-
 taret: cui quicquam denegare religio
 sit, locum petitioni fecimus: Τί ᾧ ἂν
 καὶ πάθῃ τις, ὁπότε φίλος τις ᾧ
 βιάζοιτο; suscepto igitur hoc onere,
 nihil æquè nobis elaborandum duxi-
 mus, quàm vt omne nostrum studium
 & conatum huc destinaremus, quò li-
 ber hic utilissimus, non emendatissi-
 mus modò, verùm etiam ab horridu-

EPISTOLA.

la illa, & ingrata dictionis ruditate, qua antehac miserè & fœdè conspurcatus circumferebatur, ac proinde à studiosis quibusdam contemptus negligebatur, quàm alienissimus in vulgum exiret. Quare multa in commentario superflua rescuimus, multa omissa adieciimus. Authores unde conflatus videbatur, diligenti studio & inuestigatione voluentes, locos omnes, perinde atque hodie tracti habentur, quàm castigatissimos substituimus. Reliqua quæ è SYNTHË suo Marte expresserat, infinitis propemodum mendis exemimus. Quin & ipsos deniq; versiculos sub incudē reuocatos emēdauius: seduloq; id egimus, vt numerus sibi, quoad posset, integrè constaret: paucis tamen exceptis, à quibus, ne in totum periret rhytmus, quo maiores nostri

A iiij impensius

EPISTOLA

impensius delectabantur, manus cohi-
 buimus. Quò factum est, vt, occurrât
 alicubi ἐν τόσῃς καὶ ἐν τοῖς θεοῖς
 quædam inusitatiores, & quas haud
 temerè apud quenquam probatæ au-
 thoritatis scriptorem reperiās. Hanc
 verò nostram quantulancunque ope-
 ram R. P. tui amplissimi nominis pa-
 trocinio & nuncupatione munitam,
 in publicum exire volumus: & vt
 ipse pro ingentibus beneficiis, quibus
 nos hætenus deuinxisti, vicissim gra-
 titudinis nostræ aliquod haberes μὴ
 μόνον: & vt, si quæ sanitatis suæ
 studiosi inde vtilitatē hauserint, eam
 totam tuæ amplitudini & excellen-
 tiæ acceptam ferant. Munusculū er-
 go hoc, in quo tanquā in speculo, quī,
 quando, & quatenus labori, cibo, po-
 tui, somno, & cæteris rebus non na-
 turalibus inālgendum sit, clarissimè
 intueri

EPISTOLA

intueri licet. Quódq; grato animo offerimus, serena fronte, placidóq; vultu T. A. suscipiat, fructuúm q; nostrorũ veluti primitias, cãdidè cõplectatur. sic nãque fiet, & vt alij cõplures ad similes in literis ausus excitentur, & vt ipsi nostris laboribus abundè satisfactum putemus. Optimè in Domino vale, pater amplissimè, ac nos, nostrãque studia in tuam clientelam suscipere dignare. Erphordiæ, X VI. Calend. Septemb. Anno M. D. XLV.

INDEX

INDEX SUMMARIUS

*eorum, quæ hoc libello
tractantur.*

A

Ceti proprietates 167

Acetosum 181

Aëris electio 78

Albica, piscis marinus 126

Allium contra venena efficax 70

Amarellus, auis aquatica 123

Anguilla 133

Anguillarum coctio ibidem

Ani repressio incommoda 4

Anni tempora quatuor 92

Anni temporibus quæ conueni-
ant ibidem

Anisi utilitates 175

A prandio non dormiendum 3

Aqua siti extinguendæ utilis 114

Aqua crapulæ confert 116

Aqua

INDEX

Aqua sitis extinguenda	ibidem
Aquæ potus nociuus	113
Arietina caro	42
A somno inambulatio	8
Aescula	162
Eorum vtilitates duæ,	ibidē
Aestatis cibus	94
A sumpto cibo statim surgen- dum	3
Asthmati quæ conferant	324
Athanasia purgat phlegma	203
Auditus grauitati mederi.	228
Aues esui aptæ	118
Auripigmentum	244
Aurium tinnitus vnde generetur	229
Autumni cibi	95
Axillaris vena	315

B

Basilica	315
Bovina	

INDEX

Bovina caro	37
Βεγγυχός	243
Brassicarum proprietates	195
Butyrum	143
Butyri vsus	144

C

Calculosis & podagricis obest anguilla	133
Calculus vnde generetur	4
Cancer quid sit	215
Cancro medetur cerefolium	215
Capitis dolor	11
Capitis doloris ex potu nimio, re media	318
Capo, siue gallus castratus	119
Carpa siue carpio, piscis aquæ dulcis	127
Caprina caro	37
Carnes bonæ	44
Carnes malæ	43
Carnis	

INDEX

Carnis porcinae vsus	109
Carnis volatiliū electio	124
Caro animalium quadrupedum quomodo eligi debeat	38
Caro falsa nociua	36
Casei esus	35
Caseus	145
Casei proprietates	ibidem
Casei sumpti vtilitates duae & deinceps.	146
Casei vsus	147
Castoreum neruis prodest	201
Catharrus	13
Caulium proprietates	195
Ceparum natura	206
Ceparum vsus	71
Cephalica vena	313
Cerasa	154
Cerasa duplicia	155
Cerasorum esus cōmoda ibidē.	
Cerebra quomodo sumenda	ibid.

INDEX

ibidem

Cerebri proprietates	
Cerebrum stomacho inimicū	56
Cerefolij herbæ effectus	56
Cereuisiæ confectio	167
Cereuisiæ potus	90
Cereuisiæ proprietates	165
Cereuisiæ decoctio	ibidem
Cereuisiæ vsus	91
Ceruina caro	37
Chelidonia visum acuit	220
Cholera	249.322
Cholerae duæ species	255
Cibi boni nutrientes	44.83
Cibi diuersi	28
Cibi melancholici vitandi	30
Circa phlebotomiam quæ obseruanda	290
Circa venæ sectionem quæ consideranda	297
Cœna à potu inchoanda	149
Cœna	

INDEX

Coena parca	3. 19
Coenæ nimiae incommoda	3
Colica	18
Colli venæ	277
Coloris faciei corruptio	13
Colorum hominis indicia	273
Columba, cibus cholericus	120
Columbarum electio	ibidem
Commoda ex sectione saluatel- læ	311
Condimenta generalia	100
Consuetudo	23
Consuetudo altera natura	186
Consuetudo varianda	189
Coryza	13
Κόρυζα	243
Coturnix, siue quiscula, bonus ci- bus	121
Croci proprietates	223
Crocus hepati conducit	ibidem
Cruditās humorum duabus de causis	

INDEX

causis accidere potest 289

D

Delatius potus 136

Dentium dolori conducentia
238

Dentium numerus in homine
245

Dentes mundare 9

Dentium conseruatio ibidem

Diæta 185

Diæta triplex 190

Dulcedine natura gaudet 65

E

Ebrietas è cercuifia deterior,
quàm è vino 91

Ebrietatem fedantia 209

Ebrietatis incommoda 83

Edendi & bibendi modus 148

Edendum quandiu 29

Enulæ campanæ effectus 216

Enulatum

INDEX.

- Enulatum vinum. *ibidem*
 Epilepsiæ medetur viola. 210
 Epilepsiæ quæ conferant 323
 Excrementorum retentio. 3
 Eius incommoda, *ibidem*, & 4
F
 Fames duplex. 27
 Febris causa. 10
 Ficum commoda. 160
 Ficum operationes. 162
 Ficus, 58. Eius proprietates. *ibid.*
 Fistulæ curatio. 244
 Fluxus ventris remedia. 318
 Foeniculum. 173
 Frigellus, avis cibo accommoda
 122
 Frontis venæ. 316
G
 Galbio piscis marinus. 127
 Gallinæ cōmendatio in cibo. 119
H
 B Hir-

INDEX

Hircina caro	38
Hœdina caro	41
Humores corporis quatuor.	247
Hydrops	17
Hyemis cibi	96
Hyoscyami herbæ virtus	238
Hyssopi effectus	213
I	
Ictero quæ conferant	323
Ieiunia	312
Ira valetudini nocet	2
Iraſci quibus vtile	3
Iura é carnibus	52
L	
Labiorum venæ	317
Lac	33. 55
Lactis eſus,	ibidem
Lactis proprietates. ididē, &	34
Lactis electio	35. 141
Lætitiæ confert valetudini	4. 5
Lampreta	133
Lam-	

INDEX.

Lampretæ generatio	ibidem
Lampretarum coctio	133
Lauendula nervos cōfortat	202
Laxitatis curatio	323
Leporina caro	37
Lepræ quæ conducant	313
Leucopiperis cōmoditates	226
Lucius piscium tyrannus	126

M

Maluæ proprietates	197
Manuum lotio	7.105
Maratrum	173
Mediana	315
Medicinæ administratio	191
Medico sex considerāda	191
Medulla offium	57
Melancholia	249
Melancholia duplex	308
Melancholica complexio	276
Membra animalium in cibo	171
Menta quid efficiat	198

INDEX.

Merula avis quæ	122
Mictio nocte plurima	163
Mora inter edendum longa no-	
ciua	30
Musti potionis nocumenta	190
Musti virtutes	164
Mutatio subita nocet	88
Mytridatium	77

N

Nasi vena	317
Nasturtium	202
Nasturtii herbæ virtutes	219
Nausea	322
Nauseam marinam quæ prohibe	
ant	99
Nuces post pisces edi debent.	150
Nocumenta ex usu vini dulcis	
tria	66
Nuces contra venena	77

O

Oculorum venæ	317
Ocu-	

INDEX

Oculos acuentia	7
Orex gallina syluestris	123
Orthygometra	122
Offiū numerus in homine	245
Oua	45. 137
Ouorum electio	ibidem
Oui partes	47
Oua sorbilia	58
P	
Palati venæ	317
Pandiculari membra	8
Panis calidus nociuus	106
Panis odor	ibidem
panis crusta	108
Panis decrustatio	108
Panis electio & ratio	106
Passulæ	158
Paralyſi quæ vtilia	324
Pectere crines	8
Pediis venæ tres	316
Perca piscis squamosus	126

INDEX.

Perdiciſ in cibo uſus	122
Perſica	158
Perſica prima menſa edenda	31
Perſicarum utilitas	ididem
Phaſianus gallus ſylueſtris, opti- mi almenti	121
Phlebotomia & venæ ſectio	277
Phlebotomia nociua	278
Phlebotomiæ effectus	293
Phlebotomandi ætas	277
Phlegma	249
Phlegmatica complexio	268
Phlegmatis naturalis duæ ſpecies	250
Phlegmatis neceſſitates duæ, & vna utilitas	251
Pigritia	13
Piper album	227
Piper longum	ibidem
Piper nigrum	ibidem
Piperis genus triplex	227
Piſa	

INDEX.

Pisa	138
Pisces fluuiatiles	131
Pisces qui boni malūe	125
Pisces qui, & quibus cōducāt	132
Pisces squamosi cæteris melio- res	129
Piscium electio	128
Pisorum coctio	140
Plagitia piscis marius	127
Podagræ medetur vrtica	
Poma	32
Pomorum esus	ibidem
Ponticum	181
Porcina caro	38
Porri effectus	224
Post phlebotomiam quæ vitāda	230
Potus triplex	136
Potatio vini nimia	81
Potus mali correctio	98
Primula veris neruis prodest	202

INDEX.

Pruna.	156
Prunorum vtilitates	15
Prunorum electio	157
Pulegii effectus	217
<u>Pulices fugare</u>	204
Pyra	132. 152
Pyrorum medicamenta	75
Q	
Quibus morbis & ætatibus cō-	
ueniat venæ sectio	232
Quiscula	121
R	
Racemi	158
Raphanus	75
Eiusdem & prietates	ibidem
Raporum incommoda	169
Remedia contra venenum	70
Remedia valetudinis cōseruādæ	
I I	
Repletio omnis nociua	24
Rheuma	12. 243
Rhu-	

INDEX.

Rheumatis curatio 240

Ruta visum acuit 204

Rutæ contravenena efficacia 74

S

Salis commoda 178

Salis noeumenta ibidem

Salmones pisces crassi 130

Salsamenta varia 101

Sassa piscium 104

Saluatella 315

Salvia potus malitiam emendat

98

Salviæ utilitas 200

Saluiatum vinum ibidem

Salix verrucas tollit 232

Salicis proprietates ibidem

Sanguinea complexio 260

Sanguinis species duæ 249

Sanguinis & spiritus vehicula na-

turæ 231

Sanguis inter humores præstan-

tif-

INDEX

isissimus	248
Sanguis suillus humano similis	
39	
Sapor quid	181
Sapores octo	180
Saxaulus piscis marinus	126
Scissuræ quantitas in venæ secti- one	296
Serum lactis	144
Seri lactis proprietates	ibidem
Synapi proprietates	208
Sitis nocturna	116
Somni diurni incommoda	12
Somnum vrtica conciliat	211
Sorus pisciculus marinus	127
Spasmus	16
Splenis passio	13
Eius causa	ibidem
Spodium	176
Eius virtus	ibidem
Sturnus cibo commendatur	119
Tenasmus	

INDEX.

T

- Tenasmus vnde generetur 4
 Tempora anni quator 318.324
 Temporum venæ 317
 Testiculi gallorum 55
 Testiculi porcorum ibidem
 Tencha piscis glaber 127
 Theriaca contra venena 77
 Tormina discutit cerefoliū 215
 Tranquillitas sanitati confert 6
 Tremor manuum 20
 Tremulus auis, vulgo motacilla
 123
 Tristitia nocet valetudini 2
 Tristari quibus vtile ibidem
 Triticeus panis 53
 Eius proprietates 54
 Tussi confert piper 226
 Tussim curat vrtica 212

V

- Vaccina caro 37
 Vapo-

INDEX.

Vapores stomachi prohibentia

100

Venæ linguæ 317

Venæ sectione, quæ et quo tem-
pore sint euacuanda 310

Vermes è lotione manuum pro-
ati 8

Vertigo 18

Vina alba tenuia studiosis con-
ueniunt 49

Vina nigra cæteris nutritibilia

50

Vina rubra clara 50

Vina theologica 51

Vini boni proprietates 61

Vini modice sumpti cōmoda 84

Vini nimix repletionis incom-
moda 3

Vini nidor 63

Vini color V ibidem

Vini odor 62

Vinum

INDEX.

Vinum bonum magis conducit

51

Vinum album 48

Eius proprietates ibidem

Vini sapor ibidem

Vini secundum colorem differē
tia 47

Vinum candidum & dulce 65

Vinum clarum 87

Vinum vetus ibidem

Vinum subtile ibidem

Vinum maturum ibidem

Vinum dilutum 88

Vinum forte 63

Vinum fragrans ibidem

Vinum frigidum ibidem

Vinum friscum ibidem

Vinum lac fenum 89

Vinum pueris nocium ibidem

Vino parce vtendum 3

Violæ effectus 209

vi-

INDEX.

Vipa	185
Vipæ utilitates	ibidem
Visui nocentia	232
Visum acuentia	220.237
Vitulina caro	42
Vitulinae carnes	117
Ulcera renū & vesicæ quomodo curentur	329
Vocis raucedinis causæ	239
Vomitus	321
Vomitum sedat cerefolium	215
Vomitus ante cibum ciendus.	92
Vomitus commoda	322
Vomitus incommoda	324
Vrticæ effectus	211
Vux 59 que conducant	60

FINIS.

Ἰάκωβος ὁ κρέμμιος τοῖς
φιλιατροῖς.

Ἡρσοι τῶν νοσερῶν ἄκθυμ' ἄρε-
σικ,

Γάνῳ τῶν γε κακῶν, καλῶν
δ' ἄσυλον:

Δάφορ σμικρὰ φιλῶν ὁ τῶν ἰν-
τρῶν,

Σοὶ τὰ σμικρὰ λέγω, πέλει γ'
ἄκευμα.

Christophorus Aulæus, can-
dido Lectori.

Quod vitio præsens liber hic purgatus ab
omni,

Vndiq; per doctas audeat ire manus:

Quodque Theoninos possit modo spernere
dentes,

Porrecta & patrium relinquere fronte so-
lum:

Curio fatidici decus insuperabile Phæbi,

Præstitit, & medica Crellius arte potēs.

Ergo age, iam culto quicumque iuuare li-
bello:

De bene tam meritis, dic bene quæso vi-
ris.

Antonius Musa, de hoc
libello.

Vulgatus Salernitarum de tuenda va-
letudine libellus, his qui legunt, non parum
utilitatis præstat: illis que multò maiorem,
qui libelli præcepta observant.

DE CONSERVAN
DA VALETVDI-
ne, liber Scholæ Sa-
lernitanæ.

DE REMEDIIS GENERA-
libus, pro conseruanda valetu-
dine. CAPVT I.

Nglorum Regi scribit
Schola tota Salerni:
Si vis incolumem, si vis
te reddere sanum,
Curas tolle graueis, irasce crede
prophanum,
Parce mero, coenato parum, non
fit tibi vanum,
Surgere post epulas, fomnum fu-
ge meridianum,
Non mictum retine, nec compri-
me fortiter anum.
Hæc bene si serues, tunc longo
tempore viues.

Ε'κφρασις.

A Editus est hic liber à Doctoribus
scholæ Salernitanæ, in gratiam regis
Angliæ, qui multa, & diuersa præcepta, pro
conseruatione humanæ sanitatis continet.
In hoc autem capite referuntur in primis o-
cto generalia præcepta, quæ sigillatim deo
inde per ordinem determinantur.

Primum ergo est, ut homo suæ sanitatis
studiosus, anxiferas & graueis curas rela-
xans, quàm longissimè à se propellat. Nam
Tristitia. curæ arefaciunt corpora, vnde contristan-
tur spiritus vitales. Spiritus verò tristes ex-
iccant ossa. Prouerbiorum 17. Sub eodem
præcepto comprehendì possunt & tristitiæ,
quæ similiter corpora exiccant & refrige-
rant, maciem & tenuationē inducunt, con-
stringunt, spiritum obtenebrant, ingenium
hebetant, rationem impediunt, iudicium
obscurant, & memoriam obtundunt. Verum.
Tristari tamen aliqui sunt pingues & corpulenti,
utile, spiritus adeo mobiles & calidos habentes,
ut eis interdum utile sit tristari, quo spiri-
tus calor hebetetur, & corpus aliquo mo-
do maceretur.

Ira. Secundum est, non irasci. Primò, quia
ira similiter corpora exiccat: nam ipsa ma-
ximè singula mēbra cal facit. Nimia autem
calfactio

calfactio siccitatem parit, teste Auicenna, prima primi, doctrina tertia, cap. 1. Secundo, quia ira ob feruorē cordis omnes actus rationis confundit. Aduertendum tamē est, quosdam esse praua & frigida temperatus Irasci uti re, quibus irasci interdum ad conseruandū le. sanitatem, profit, ut scilicet calor in eis resuscitetur.

Tertium est, ut parçē vino vtatur. Niz Vinum. mia enim vini repletio somnolentiam, pigritiam, debilitatem stomachi, & reliquorum membrorum, multaque alia his similia mala, corporibus infert. De quibus dicetur cap 15.

Quartum est, ut parum cœnet. Nam ni, Cœna. mia repletio nocturna, dolorem ventris, inquietudinem, insomnia, & angustiam parit, ut manifesta docet experientia: id quod & infra fusius declarabitur.

Quintū est, ut statim à sumpto cibo surgat: hoc enim ad concoctionē facit, quia cibus sumptus, ita facilius ad fundum stomachi, in quo virtus viget digestiua, descēdit.

Sextum est, ut statim à prandio non dormiat, cuius rationes reddentur cap. 3.

Septimum est, ne diutius vrinam, quàm Excremēta natura fert. remoretur: hinc enim interdum torum ressequi solet difficultas mingēdi, aut omnino tentio.

a ii prohibitio

4 DE CONSERVANDA

prohibitio mictus, vt testatur Auicēna de
cimanona tertiis, tract. 2. cap. de difficulta-
te vrinae. Generatur etiam inde calculus,
neque quicquam aquē vesicam ledit, atque
longior ultra mingendi voluntatem, lotiū
retentio. Similiter quoque ex nimia fecum
sue excrementorum remoratione complura
proueniunt nocumenta. Indurantur enim
feces in intestinis, ob continuam suctionem
venarum mesaraicarum, quæ cum intesti-
nis continuata, omnem humiditatem à feci-
bus exugunt, ita vt sicca remaneant, ac
difficilioris exitus intestina oppilent, quam
deinde oppilationem, ob flatuum educcionem
prohibitionem, & aliarum consequen-
tium fecum coacervationem, sequuntur no-
cumenta, cap. 49. enumerata.

tenasumb
Octauū est, ne fortiter cōprimat anum,
hoc est, ne ad egerendum sue excernendum
vrgeat: inde enim sequitur τενεσμός, si-
ne exitus longaonis. Postremo subiungitur,
longissimo tempore sanitatem tueri posse,
quicūque hæc omnia debite conseruauerit.
Si tibi deficient medici, medici ti-
bi fiant

Hæc tria, Mens hilaris, requies,
moderata diæta.

Hoc

Hoc loco trium remediorū generalium pro conseruanda sanitate naturæ humanæ, fit mentio, & maximè ipsorum nobilium.

Primum est, vt animus hominibus sit lætus & hilaris. *Latitia* enim ætatem floridam facit, homini iuuentutem conseruat, virtutem confortat, vitam prorogat, ingenium acuit, hominēque ad singula munia subeūda habiliorem reddit. Sit autem hæc latitia siue gaudium ad tuendam valetudinem conueniens, temperatum, nō excedens modum: nimium enim gaudium syncope & mortem infert. Huius insignia exempla referunt Liuius lib. 2. Decadis 3. Valer. Maxi. lib. 9. cap. 12. Gelli. lib. 3. cap. 15. Plin. lib. 7. cap. 53. Maximè verò gaudium confert his qui multis curis & solitudinibus distenduntur: potestque profligatis tristitiis & conuersatione amiculorum ac familiarium, & per vsum delectabilis cibi & potus, in ipsis amissum recuperari. His enim virtus confortatur, teste Auicen. II. 3. cap. de casu virtutis, Scias, inquit, quòd virtus augmētetur cibo & vino subtilibus, conuenientibus, & odoribus bonis, trāquillitate, & gaudio, & dimissione eorum, quæ contristant, & rixari faciunt, & rememoratione rerum amabilium, & habitatione cum dilectis. Secun
a iii dum

6 DE CONSERVANDA

Tranquil dum est, tranquillitas animi. Nobiles enim
licas. ob magnas & diuersas curas quas sustinet,
 magis leduntur (sic cetera pariter adsint)
 quam vulgares plebei. Inquietudo verò me-
 tis, somnū maximè impedit, qui nobilibus,
 cū sint natura sicciores cholericī, cōuenie-
 bat. Tertiū est moderata dieta, id est mo-
 dus seu ratio viuendi (vulgus Regulam vi-
 ctus vocat) de qua infra cap. 55.

DE CONFORTATIONE cerebri, oculorum, &c.

Caput II.

LVmina mane manus surgens
 gelida lauet vnda,
 Hacillac modicum pergat, mo-
 dicum sua membra
 Extendat, crines pectat, dentes fr-
 cet: ista
 Confortant cerebrum, confor-
 tant cætera membra.
 Lote cale, sta pranse, vel i, frige-
 sce minute.

Hic

Hic traduntur sex praecepta de confortatione cerebri, & singulorum corporis membrorum.

Primum est, vt mane oculi aqua frigida lauentur: mundandi enim sunt vt inde remoueantur sordes palpebris inhaerentes, ne ab ipsis oculi corrochantur. Auicenna. 3. 3. trac. 1. cap. 5. Ex eis autem, inquit, quae abstergunt oculum, & acuunt ipsum, est submergi in aqua clara, & aperire oculum in ipsa. Et 3. 3. tract. 4. cap. 3. Ingredi aquam claram, viridem, & submergi in ea & aperire ambos oculos in ea, secundum quantitatem, quae possibile est, & ex eis quae conseruant sanitatem oculi, & confortant ipsum, & propriè in iuuentute. Ratio autem cur magis lauari debeant frigida quam calida, est, quod vnunquodque conseruetur suo simili, vt testatur Auicenna 4. 1. cap. 1. Et Galen. cap. 86. artis Medicinalis, vbi sic inquit, Calidiora corpora, calidioris victus rationem exposcunt, frigidiora frigidioris. Oculi autem sunt natura frigida, vnde potius lauari debent frigida, quam calida.

Oculos ac-
cipientia.

Secundum est, vt lauentur manus: sunt Manuum enim instrumenta, quibus emundantur or-
gana superfluitatum cerebri, vt sunt aures oculi, nares. Ad hoc igitur manus mundas
a iiii esse

8 DE CONSERVANDA

Vermes. esse conuenit. Magis tamen lauanda sunt frigida, quàm calida: quia lotio manuum in aqua calida, vermes in ventre generat, & maximè post sumptionem cibi, vt innuit Auicen. 16.3. tract. 5. cap. 1. Ratio, quia per lotionem manuum in aqua calida post sumptionem cibi, trahitur calor naturalis (quo completur digestio in stomacho) ad exteriora, quare imperfecta sit digestio, & hac potissima causa est vermium.

Tertium est, vt postquam homo à somno surrexerit, paulatim inambulet ac sese moueat, vt superfluitates primæ & secundæ digestionis, quæ sunt, feces & vrina, descendant, & preparentur faciliori euacuationi.

Pandiculi. Quartum est, vt postquam manè surrexerit, pandiculetur, id est, manus & pedes, & omnia membra extendat, quò spiritus vitales trahantur ad membra exteriora, & inde spiritus cerebri subtiliores redantur.

Pectere. Quintum est, vt crines pectat: per hoc enim aperiuntur pori capitis, vt exeant vapores cerebri relictæ post somnum, vt subtiliores fiant spiritus eius. Quare vsus pectinis plurimum cum visui, tum sensibus omnibus prodest. Vnde Auicē. 3.3. tract. 4. cap. 3. Administratio, inquit, pectinis super caput inuatiua

natina est, & proprie confert sensibus, quare oportet vt administretur interdum sepius, quoniam attrahit vapores ad superiora, & expellit eos à parte oculi.

Sextum est, vt mundet & fricat dentes: immundities enim dentium est causa fetoris anhelitus. A dentibus item immundis, spiritus immundi ad cerebrum eleuantur, ipsumque perturbant. Præterea commixtio sordium è dentibus cum cibo ad stomachum perlata, est causa corruptionis eius in stomacho. Modum verò conseruandorum dentium, & suauis eorundem odoris, tradit Aesculap. conseruare.

uicen. 7.3. cap.2. Et ex eis, ait, quæ conseruant sanitatem dentium, est, vt colluatur os in mense bis cum vino, in quo decocta est radix tithymali. Est enim perueniens ad ultimum in faciendo bonum odorem, & non aduenit facienti illud, dolor dentium.

Ultimo versu comprehenduntur aliquot præcepta generalia. Quorum primum est, vt homo lotus balneo, se calidum conseruet, quia à balneo pori sunt aperti, & ita facillimè frigus intraret, magnūque incommodum corpori inferret. Alterum est, vt homo à sumpto cibo modicum stet, quò cibus perfectè descendat in fundum stomachi, in quo completur digestio, ac deinde lento gradu in

10 DE CONSERVANDA

du inambulet, ne ob fortem motum calor ad partes exteriores feratur, cibi que digestio impediatur. Tertium est, post venae sectionem frigus conducere, vel ne is cui vena secta est, se subito calfaciat, sed paulatim. Mutationes enim subita naturam laedunt. Omnia enim extra naturam molesta sunt, vt dicit Galen. in Commen. §1. I. lib. 2. Aphoris. Hippo.

DE SOMNO MERIDIANO, sive diurno. Cap. III.

SIt breuis aut nullus tibi somnus meridianus.

Febris, pigrities, capitis dolor, atque catharrus,

Hæc tibi proueniunt ex somno meridiano.

Hic quatuor recensentur incommoda ex somno meridiano.

Primum est febris, quod putant nonnulli verum esse, si intelligatur de febre ex Febris oppilatione. Causam huius febris reddens causa. tes, quod tempore diurno, calore ac spiritus moueantur ad exteriora, itaque virtus digestiua

gestina in die sit debilior: perfecta etenim digestio fit, quando calor & spiritus mouentur ad interiora, ob quorum motum, calor naturalis incenditur, vnde tempus nocturnum, est tempus perfectioris digestionis. Indigestio autem, & humorum cruditas est causa oppilationis, oppilatio vero febris. Auicenn. I. 4. in locis compluribus.

Secundum est pigrities, quæ ex eadem causa oriri videtur. Ex materia enim crassa & indigesta, crassi eleuantur spiritus, qui ad membra corporis elati, ipsi corpori grauedinem inducunt, quemadmodum spiritus tenues ac leues, animo simul ac corpori leuitatem cum alacritate.

Tertium est dolor capitis, qui & ipse ex eadem causa provenire videtur: ex cibo namque indigesto, in stomacho eleuantur spiritus crassi, cerebrum perturbantes, quia iidem etiam causa sunt discolorationis faciei, quando ad cutem feruntur: quia ubi materia crassa est, necesse est, quicquid inde dissoluitur esse crassum. Vnde Galen. in Comment. I. 4. lib. I. Aphorism. Oportet, inquit, similem esse defluxum subiectæ substantiæ, ut quando humida atque aëria substantia existit, tunc quod ab ea defluit, vaporosum est, & suauē, &c.

Capitis
dolor.

Quartum,

Quartum, catharrus, quem itidem ex simili causa oriri certū est, nimirum ex rheuma. Rheuma. mate. Rheuma autē dicitur quilibet fluxus materiae de membro ad membrum, in quacunque parte corporis fuerit: sed secundum diuersitatem partium ad quas fluit, diuersa sortiuntur nomina: quando enim fertur ad pectus siue membra spiritualia, videlicet ad pulmonem, dicitur κατάρρα: quando verò ad fauces siue colatoriū palati, βρογχίτις: ad nares, ῥίτις, ut habetur in hisce versiculis, (rhus, Si fluat ad pectus, dicatur rheuma catarrus. Ad fauces brachis, ad nares esto coryza.

Attamen praedictorum & aliae possunt assignari causae magis efficaces. Causa namque primi incommodi, scilicet febris, quae aliquando ephamera, aliquando putrida est. Ephamera quidem est retentio fuliginis in somno diurno, quarum resolutio nem vigilae facere consueuerant. His enim acervatis, & spiritibus admixtis, calor extraneus, febrem ephemeram faciens in eis accenditur: febris verò putrida putrefactio humiditatum augmentatarum ex somno diurno, & ad cor effumantium.

Secundum verò incommodum, scilicet pigritia, accidit propter humiditates retentas

tas per somnum diurnum circa musculos, chordas, & iūcturas, quibus illa torpescūt, & tardiora fiunt ad solitos motus.

Tertium verò ex simili causa oritur, ex humiditatibus nimirum & vaporibus per somnum meridianum retentis, qui moti verus caput & cerebrum dolorem ingerunt.

Quartum, catarrhus, quo vniuersim omnine rheuma significatur, cōtingit propterea ea quòd vapores & fumi, qui vndique vigiliarum tempore per cutem resolui solent, in somno diurno ad caput tendant, vbi in spissati recidūt inferius, rheuma generātes.

Avicenna. verò 3. Doctr. 2. ca. 9. addit & alia incommoda somni diurni: quorum primum est, ipsum generare aggritudines humidas, vt guttas, & paralyses, ex retentionibus humiditatum, quæ interdum magis resolui solent. Secundum est, corrumpere colorem faciei, propter humiditates aquosas, vrinae similes, in sanguine multiplicatas ex somno diurno, resolui solitas tempore vigiliarum, quæ ad faciei cutem cum sanguine expulsa, ipsam reddunt tumidam & subcitrinam. Tertium est, ipsum generare spleenem, id est, spleneticam passionem in dispositis. Cuius causa est retentio humorū crassī, melancholici, in splene ex somno diurno: quemad-

14 DE CONSERVANDA

quemadmodū enim vigilia promouent motum ac liberum transitum crassi humoris per canales strictos calore diei vias aperiente, ita somnus impedit, & maximè diurnus, eò quòd instet tunc hora vt plurimum transitus melancholice per canales suos, & præcipuè per illum canalem, qui à splene trāsit ad orificium stomachi ad prouocandum appetitum, per quem splenis superfluitas expurgari solet. Non enim par est vt de nocte appetitum cibi prouocet, sed potius de die. Quartum est relaxatio siue emolliatio neruorum. Cuius caussa est prohibitio resolutionis humiditatum, quam facere solent vigilia diurna, quæ interius retentæ, neruos irrigant. Quintum est debilitatio appetitus propter debilitationem resolutionis, quæ est prima causa famis. Alia causa, est repletio stomachi ex fumis, vaporibus, & humiditatibus emollientibus & saturantibus orificium stomachi. Sextum, est generatio apostematum, quia superfluitates per somnum diurnum multiplicatæ, sæpius in membro aliquo coaceruantur, ipsūque tumidum reddūt. Addit idem Auicenna duas potiores causas esse, ob quas noceat somnus diurnus. Primam quidem, quòd citò interrumpatur, eò quòd calor diei calorem

calorem internū corporis ad exteriora trahat, & è diuerso, somnus ad interiora, vnde de motus sequatur agitatiuus, & ideo cōsistitur per id tempus dormire volentibus, vt in vmbra, & tenebroso loco dormiant.

Secunda verò est, quòd reddat naturam stupidam, & quasi perterritam, retrahentem videlicet se ab eo in quo erat, nimirum à digestionē cibi.

Aduertendum tamen, quòd licet somnus diurnus vniuersim vituperetur, nocturnus verò commendetur, ex diurno tamen minus offendit, si quis dormiat prima luce ad tertiam diei partem. Iuxta id quod imprimis testatur Hippocrates in præsagis lib. 2. vbi sic scriptum reliquit, De somno quēadmodum ex natura & in consuetudine est, interdū vigilandum, noctu dormiendum est. Si contra commutetur, pessimum est. Minime verò offendit, si quis dormiat prima luce ad tertiam diei partem. Et Galenus in Commen. At verò, inquit, temporibus Hippocratis, non aliud fuit ex natura, aliud in consuetudine. Nunc verò diuites è contrario agunt, tum in quibusdam aliis, tum etiam somno, interdū dormientes, noctu vigilantes.

In his igitur, vt sit somnus non omnino
malus,

16 DE CONSERVANDA

*malus, quinque conditiones, Bettrurio autho-
re, observari convenit. Prima, ut sit consue-
tus. Secunda, ut non fiat ilico super cibum.
Tertia, ut non sit capite depresso. Quarta,
ut non sit longus. Quinta, ut non fiat ab
ipso subita, & repentina expergesfactio, sed
tarda & lenta.*

DE FLATVS VENTRIS retentione. Cap. IIII.

Quatuor ex vento veniunt in
ventre retento,
Spasmus, hydrops, colica, & ver-
tigo, quatuor ista.

Hic quatuor recensentur nocumenta ex
flatuum in corpore humano retentione.

Primum est spasmus, quia flatus retene-
ti, sepe rapiuntur ad iuncturas, & nervos,
ipsosque replent, unde sequitur convulsio,
que Grecis *αασμος* dicitur. Et ab Aui-
spasmus. cenna 2.3. cap. 5. definitur hoc modo, Spas-
mus est egritudo nervosa, qua moventur lar-
certi ad principia sua, & inobedientes sunt
in dilatatione. Est autem duplex. Quidam
ex repletione, in quo membrum abbrevia-
tur in

tur incrassaturque propter rem implentem, quemadmodum lora & chorda extenduntur, ubi aut multa madent humiditate, aut vehementius exiccantur: cōtingit verò hic subitò. Alter ex inanitione, in quo contrahitur longitudo & latitudo, & diminuitur membrum secundum longum & latum, veluti in membrana, cum adponitur igni, fit contractio secundum longum & latum: & hic fit paulatim.

Secundum est hydrops, morbus materialis, causatus ex re frigida plurima, ingrediente & inflante membra, aut loca partium, in quibus fit digestio ciborum & humorum, ut testatur Bertrutius, sectione 3. tract. 2. cap. 4. Hydrops enim fit cum sanguinis generatio frustratur, ut dicit Galen. Comment. 12. lib. 6. Aphorismo. Et hæc triplex est: ὁσφρα, ἀσπίτης, & τυμπαῖτης. De Tympanite, intelligendum est secundum hoc nocumentum. Tympanites enim, auctore Bertrutio, fit à mala complexione frigida stomachi & hepatis, prohibente cibi transmutationem in chylum, & humorem benignum, siue sanguineum: quare conuertitur in rem ventosam, quæ cum non expellatur per eructationem, aut aliunde, oppilatione viarum prohibente, vel vitio

18 DE CONSERVANDA

tute expulsiva & sequestrativa superfluitatum, debili existente, colligitur inter Siphac & Mirach ventris, & generatur hydrops.

Colica.

Tertium est colica, ægritudo vehemētissimi doloris, facta in intestino, quod Græcis κώλον dicitur, estque vnum de intestinis crassis, quemadmodum iliaca est ægritudo grauissimi doloris in intestino gracili, Græci ἰλεον vocant: & sunt istæ ægritudines sæpius ex ventositate in dictis intestinis inclusa.

Quartum, vertigo, vbi obtenebrationes hebetudinesque oculis obuersantur, & omnia circumagi & rotari videntur. Cuius causa est spiritus vaporosus, qui ad cerebrum fertur, & in eius partibus inordinatè mouetur. Hæc quatuor nocumenta cum aliis quibusdam pulchrè recenset Auicenna. 16. 3. tract. 4. cap. 28. Scias, inquit, quòd retentio ventositatis multoties facit accidere colicam, propterea quòd subleuat eam, & reprimat ipsam, ita vt aggregetur res vna, & quòd facit accidere debilitatem intestinis. Et quandoque perducit illud ad hydropsin. Et quandoque generat tenebrositatem visus & vertiginē, & epilepsiam. Et quandoque retinetur in iuncturis, & facit accidere spasmus. Rectè itaque Hippoc. lib. 2. præfatio

presagiorum, Flatus, inquit, optimus est, qui
neque strependo, neque pendendo emittitur,
quanquam etiam satius est ipsum cum
strepitu exire, quàm includi. Hac etiam ra-
 tione inductus Claudius Cæsar, dicitur me-
 ditatus edictū, quo veniam daret, efflatum,
 crepitūque ventris in conuiuio emittendi:
 cum periclitatum quendam præ pudore ex
 continētia reperisset. Author est Suetonius.

DE COENA. Cap. V.

EX magna cœna stomacho fit
 maxima poena.

Vt sis nocte leuis, fit tibi cœna
 breuis.

Hic traditur vnicum præceptum conser-
 uandæ valetudinis, vt homo in cœna sit tē-
 perantior, nec sese cibo obruat. Nimia enim
 repletio sub noctem inducit impedimentum
 somni, tormina ventris, inquietudinem cor-
 poris, pustulas in facie, grauitatem capitis,
 & maliciā oris. Hic dubitari solet, vtum
 maior quantitas cibi sumanda sit in pran-
 dio, an in cœna. Pro cuius solutione, aduersus
 tendum est, iuxta corporum diuersitatem,
 maiorem aut minorem cibi quantitatem su-
 mendam. Corpora etenim, aut sunt in mor-
 b

Cœna
 parca.

10 DE CONSERVANDA

bum decidentia, aut sub latitudine sanitas-
tis. Si in morbum deciderint, sunt aut cum
humoris vitio, aut sine. Si sine humoris vi-
tio, tum est liberius cœnandum, quia natu-
ra in eiusmodi tantummodo ciborum dige-
stioni intēta est, non autem superfluitatum
maturationi: carent enim eis. Quod si cum
humoris vitio patiantur, conuenientius est
largius prandere. Vnde Auicenna. I. 3. tra-
ctatu 5. cap. II. Ille, inquit, cuius consuetu-
do non tolerat, vt semel reficiatur, diuis-
dat cibum suum, qui est minor refectio-
ne, in treis parteis, & sumat duas tertias in
prandio, & tertiam in cœna post leue exer-
citium. Ratio, quoniam illo tempore, quo
natura debilis iuuatur in digestionē per ca-
lorem solarem viuificum, & resoluitur plu-
res superfluitates, amplior cibus sumendus
est: hoc autem magis fit in prandio, quā
in cœna. Ergo, &c. Adhæc interdiu, ob præ-
sentiam caloris vitalis solis & lucis, facis-
lior fit digestio (est enī sol vitæ principium.)
Habet itaque diurna digestio duplex calis-
dum, nocturna verò minimē. Et noctu in ea-
iusmodi natura magis circa superfluatorum
digestionē occupata est, quare non est impe-
dienda multorum ciborum exhibitione. Quā-
uis enim calor in plerisque noctu fortificetur,
spirituum

spirituū retractione, & reductione somni,
non tamen potest huiusmodi calor duo, scili-
cet alimentū & superfluitates, digerere. Cō-
uenit itaque in his cæna nonnihil demere.
Si verò huiusmodi corpora sub latitudine
fuerint sanitatis, aut sufficienter sana, robu-
sta, superfluitatibus sensibilibus carētia, cū
eas omnes expellāt proprio meatu, vt in a-
thletis, his expedit copiosiore cæna vti. Vel,
quia natura eorū noctu solum est digestionī
ciborū intenta, & non superfluorū matura-
tioni, cum illis ferè carcāt. Vel, quia soli ro-
bori corporis student, quod & nocte ac-
quiritur magis, cū amplior fiat sanguifi-
catio, distributio, & in his spirituum gene-
ratio. Quod si corpora à dicto temperamen-
to & robore nonnihil recesserint, sicut plu-
rima, vsque in aegritudinem nunc deuenien-
tia, eiusmodi aut exercitantur exercitio for-
ti, continuo, & vehementi, aut non. Si exer-
citātur, vt sunt qui victum manibus quæ-
runt, præstat hisce largius prandere quàm
cœnare, quia alimentum expetitur non mo-
dò vt nutriat, sed etiam humectet & irri-
get membra, ne aresiant ex forti motu, &
vt resistatur resolutioni, ex caloris incendio
prouenienti. Iccirco oportet in prædio plus
cibi exhiberi: neque enim propter exerci-
tium

tium eiusmodi corpora à digestionē sua cessant, cū ita consueuerint. Vsus enim est res præter naturam, & calor item ex vehementiori motu digestionē accelerat in eis.

Quare videmus eos ter in die cum appetitu comedere, ac bene digerere. Si autem non utatur forti & laborioso exercitio continuè, sicut prædicti, dupliciter hoc euenit, quia aut solum quandoque utuntur exercitio forti & laborioso, sed non continuè, aut solum utuntur exercitio debili, vnde sequitur multiplicatio superfluitatum.

Si utatur exercitio plurimo, forti, & laborioso, propter occupationes necessarias in vita, & ad salutem, sicut ciuiles ac plebei cōplures viri, circa bona fortuna negotiantes, ad salutem interdum exercitio forti & laborioso mouentur: ut diu equitantes, vel iter facientes, aut aliud quoddam fortius à consueto agentes exercitio: his utilius est largiori cœnæ quàm prædio indulgere, quia si prandium augerent, cū non sint cōsueti adeò forti & laborioso exercitio agitari, ut priores, ipsorū corrūperetur digestio, malos scilicet humores generando. Item propter motum superfluum, calor horum dissipatione debilitatur, cuius quidē vnitio, quæ magis noctu fit quàm interdiu, potissima est fortitudinis

fortitudinis & digestionis causa. Quare
cena instante nocte copiosius alimētum ex-
petit. Item isti prius non utebantur vehe-
menti motu, vnde corpora eorum humidi-
tatibus plena sunt, quibus & paruus cibus
sufficit ad resistendū resolutioni, & exicca-
tioni, quæ sūt per motū interdū occurrētē.

Si verò paucis, leuibus exercitiis, & oc-
cupationibus in vita vtantur, præcipien-
dum est eis, vt copiosius prandeant quàm
cœnent. Et declaratur hoc, sicut in corpori-
bus nunc egrotātibus apparuit. Cū enim
hi debilem habeant digestionem, vt pluri-
mum iuuantur viuifico calore & luce solis:
cōfortatur enim inde spiritus propter suum
simile. Ipse enim est lux, aut effigiem ha-
bet secundū Auicennam. Iuuantur etiam,
quia superfluitates melius expelluntur po-
ris apertis interdū quàm noctu. Noctu
præterea nō oportet eos multo cibo reple-
ri, cū natura tunc magis occupetur circa cru-
dorum humorum digestionem, quos somnus
maximè digerit accommodosque facit. Li-
cet enim virtus digestiua noctu fortificetur,
non tamen tanta est, vt valeat simul & ci-
bum & superfluitates digerere.

Insuper quoque aduertendum est, in ex- Consue-
hibitione cibi copiosioris, aut minoris, in tudo.

b iiii prandio

prandio quàm cœna maximè seruandum esse
 se vsum, quia consuetudo plurimum potest
 in tuenda sanitate, & aegritudine curâda.
 Hippocr. lib. 2. de Victus ratione in morbis
 acutis. Quod ostenditur ex eo, quòd omnis
 subita mutatio, si modum excesserit, noxam
 inducat. Vnde Damascenus Aphorism. 57.
 Mutare cōsuetudinem, præsertim veterem,
 & noxium, & pestilentissimum habetur.
 Quare corrigere oportet, ac sensim ad me-
 liora transferre. Neque enim natura patis-
 tur eas quæ subito sunt, alterationes. Gal.
 cap. 86. artis Medicin. Et sic patet in vni-
 uersum, largius prandendum quàm cœnân-
 dum, cum plurimæ aegritudines sint mate-
 riales, & corpora plurima lapsa. Si tamen
 semel tantum in die comedatur, melius est
 cœnare, nisi oculi aut cerebrū adfecta sint:
 ita enim melius est prandere, aliàs non pa-
 rum egrotantis oculi & cerebrum laderen-
 tur. Cœna enim exigua capiti confert & o-
 culis, teste Menardo.

Notandum præterea quòd non solum res
 Repletio pletio nocturna siue cœna, noceat stomachi
 omnis nocho, verumetiam omnis repletio cibi: gene-
 ratur enim oppilationes, febres, putredines, a-
 cina. postemata, & lepram, quia causa est indi-
 gestionis. Vnde Auicenna. 13. 3. tract. 1. cap. 36.

Ex res

Ex rebus, inquit, magis inimicis stomacho est repletio, & propter illud non augetur corpus gulosi, quoniam cibus eius non digeritur, quare non crescit ex eo corpus. Ille autem qui cibo abstinet, dum tamen remanet aliquid in ipso, appetitus eius augetur, quoniam stomachus eius bene digerit cibum.

Et sic plurimum cauendum est ne stomachus torqueatur, & multum grauetur cibo, ita ut anhelitus angustior, & pulsus velocior fiat. Similiter repletio nauseam & fastidium mouens, plurimum est euitanda, & præcipue ex malis alimentis. Nam si fastidium sit ex crassis alimentis, proueniunt dolores iuncturarum & renum, & podagra, induratio splenis & hepatis, & agritudines phlegmaticæ ac melancholicæ. Si vero fastidium fuerit ex alimentis subtilibus, proueniunt febres acutæ & malignæ, & apostemata acuta. Igitur repletio quæ sit usque ad nauseam, est euitanda.

Et semper curandum est, ut stomacho ^{Appetitus} ~~ma~~ ^{neat aliquis locus vacuus, ne penitus desi-} ^{retinendus.} ~~derium sopiatur, sed remaneat aliquis eden-~~ di appetitus. Vnde Auicenna 3.1. doctrin 2. cap. 7. Cibo nullus ita replendus est, ut non sit locus superfluus, sed est ab eo remouendus, reliquiis desiderii adhuc in anima remanentibus.

26 DE CONSERVANDA

manentibus. Et hoc observandum est cum primis in iis quibus sit appetitus vehementior: sunt enim nonnulli natura debiliorem cibi appetentiam consequuti, quibus fortassis concedendum ut plus comedant.

DE DISPOSITIONE ANTE
cibi sumptionem, cōdēdi item
et ciborum ratione.

Caput VI.

TV nunquam comedas, stomachum ni noueris antequam
Purgatum, vacuūq; cibo, quē
sumpseris ipse.

Ex desiderio poteris cognoscere
certo.

Hæc sint signa tibi, subtilis in ore
diæta.

Εὐφρασις.

Hic traduntur quedam præcepta, homini
sanitatis suæ studioso, ante cibi sumptionem
observanda. Primum est, ne sumat cibum,
nisi stomachus à malis humoribus sit
expurgatus,

expurgatus, videlicet per vomitum, expellendo humores putridos ac prauos in ipso existentes, quia si sumeretur cibus prædictis humoribus in stomacho residentibus, ex tali cum cibo commixtione, cibus sumptus corrumpereetur. Secundum est, ne sumat cibum, nisi stomachus à sumpto cibo iam concocto & digesto euacuatus sentiatur. Quia nihil deterius est humano corpori, quàm cibi prioris digestionem nondum absolutam, sed tantum inchoatam, alium cibum ingerere. Ita enim prioris cibi digestio iam inchoata impeditur, & digestio prioris antè completabitur, qui trāsiens ad hepar per venas mesaraicas, trahet secum cibum postremò adsumptum indigestum, vnde crudi humores in corpore crescent.

Sequuntur dein duo signa euacuationis stomachi à cibo præassumpto. Primum est desiderium certum, id est vera fames. Scien Fames. dum autem est, duplicem esse famem, veram scilicet, & mendosam. Veram describit Galen. Comment. 16. lib. 2. Aphorismor. ubi sic inquit, Famefcere illos dicimus, qui ob ciborum inopiam ad extremam esuritionem perueniunt. Sed mendosa fames, est cibi appetitus, corpore non indigente. Et sicut vera fames fit ex constrictione & corrugatione venarum

venarum orificii stomachi, procedentibus à
 suctione membrorum inanitorum cibo indi-
 gentium, ita mendosa fames solet ab his fie-
 ri, quæ stringunt & rugant orificium stoma-
 chi, membris cibo non egentibus, ut ab ac-
 tu frigidis, stypticis, aut acetosis. Huius si-
 gni & secundi præcepti præcedentis men-
 tionem facit Avicen. 3. l. doctrina secunda,
 cap. 7. Oportet præterea, inquit, ne aliquis
 comedat, nisi post desiderium, neque in hoc
 tardetur, cum desiderium ebullierit, id est, for-
 se fuerit, nisi mendosum fuerit, ut ebriorum
 desiderium, & habentium fastidium, quo-
 niam tolerare famem, stomachum malis &
 putridis replet humoribus, quos attrahit
 ad se loco cibi, ut patet per experientiam,
 cum ieiunamus, noctu habemus appetitum
 comedendi, sed sequenti die minimè. Ergo est
 signum, stomachum tunc esse repletum ma-
 lis humoribus, & maximè orificium eius,
 quæ repletio non est vera, sed mendax, &
 propterea sumpto paucò cibo, regreditur
statim appetitus. Avicenna ibidem, Neque
 ipse, neque omnes, qui sanitatem custodire
 volunt, aliquid comedant, nisi desiderium
 fuerit certum, & stomachus, & superiora
 intestina à primo nutrimento euacuata fue-
 rint. Quod enim in corpore existit deterius,
 est

nutrimentum super nutrimentum, quod non est digestum, mittere. Secundum signum quod significat super certo desiderio siue certa fame, est subtilis diæta, præcedens, id est, parua administratio cibi, quando & illam sequitur fames, significatur esse certa & vera.

Insuper sciendum est, in vna eademque refectione pessimum esse, si simul multi & Cibi di-
diuersi cibi coniungantur, vt carnes & pi- uersi.
 sces, vel pulli & suilla, ac postea tempus in-
 ter comedendum producat. Quia primus
 cibus iam digeri incepit, cum accedit vlti-
 mus, & ita partes in digerendo sunt dissim-
 iles, adeo vt præassumptæ prius digestæ
 sint, quàm postremò sumptæ digestionis suæ
 medium attigerint: vnde quarundam se-
 quitur corruptio, id quod innuit Auicē. 3.
 I. doctrina 2. cap. 7. vbi sic inquit, Nihil
quidē deterius est, quàm diuersa nutrimen-
ta simul coniungere, & post in comedendo
tempus prolongare: cum enim postremū nu-
 trimentum aduenit, primum iam incepit di-
 geri: nutrimenti ergo partes in digerendo
 non æquantur.

Attamen mora inter edendum ad vnā Edendum
 ferè protracta horam, causa bonæ masti- quandis.
 cationis & transglutitionis non improbat, sed

30 DE CONSERVANDA

sed plurimum facit ad sanitatem tuendam, quia perfecta cibi masticatio cum tarda & lenta trāsglutione est quasi media digestio: sed mala masticatio, vel digestionē impedit, vel certē retardat. Mora verò inter edendū cum interlocutionibus, ad duas vel tres horas plurimum nocet, & sequuntur inde incommoda prædicta.

DE CIBIS MELANCHOLICIS vitandis. Cap. VII.

Perfica, poma, pyra, & lac, caseus, & caro salsa,
Et caro ceruina, & leporina, caprina, bouina.

Atra hæc bile nocēt, sūntque infirmis inimica.

Hic recensentur decem alimenta melancholiam generantia, & infirmis inimica.

Primum est esus persicorum, de quibus Galenus cap. 19. lib. 1. Alimentorum, sic scriptum reliquit, Nempe horum succus facile corrumpitur, & penitus noxius est: quapropter post alios cibos vltima minimè edere, uti quibusdam mos est, oportet. Nam

in summo natantia, citò corrumuntur.

Quin huius quoque communis edicti decet meminisse, videlicet, Omnia cibaria prauum succum cum humiditate & lubricitate obtinentia, ex facili descēdere, eoque prima mensa sumenda esse. Sic enim & ipsa celeriter pertransseunt, & aliis cōmodè præeunt, ac quasi viam muniunt. Postremò autem prima mētem sumpta, vnā secum alia in corruptione sa edenda trahūt. Hinc patet istud dictum intelligendum de persicis, post alium cibum comestis: ipsa enim præsumpta stomacho conferunt, ventrem leniunt, appetitūque cient.

Vnde Auicenna 2. Canone, tract. 2. cap. 571. Matura, inquit, sunt bona stomacho, & in eis est virtus faciendi appetitum cibi, & oportet quidem, vt non comedantur post alium cibū, quoniam corrumuntur post eum, sed præcedant ante cibum. Similiter Dioscorides lib. 1. cap. 131. Persica, inquit, poma matura tam stomacho quàm ventri vtilia sunt, acerbam aluum cohibent, sed sicca vehementius, decoctum è siccis, alui stomachique fluxiones sistit. Et Serapion de Simplicibus, cap. 241. Quando persica sicca, trita super locum puluerisuntur, vnde fluit sanguis, abscindunt eum. Et licet prædicta habeant iuuamētum, attamen quia humorem generant

32 DE CONSERVANDA

generant putridum, noxia sunt infirmis, & præcipuè intèpestivè sumpta. Persica porro frigida sunt in primo ordine, & humida in secundo.

Pyra. Secundum, Pyra: hæc enim & generaliter omnis fructus recens, non coctus, replèt sanguinem aquositate ebulliète in corpore, præparantque sanguinem ad putrefactionem, & per consequens nocent ægris. Auiacē. 2. Canon. ca. 550. Pyra à proprietate inducunt colicam, ipsa tamen inter ceteros fructus multum impinguant, quare porci ex ipsis impinguantur plusquam ex aliis fructibus. Et quia pyra ventositatem generant, & sic inducunt colicam, usus obtinuit, ut pyra & alii fructus ventositatem generantes, cum carminatiuis, id est, flatum expellentibus, comedantur, vel statim vinum vetus odoriferum ab eorum esu bibatur. Meliora pyra sunt valde odorifera, & dulcia, meliora item cocta quàm cruda: coquantur verò cum aniso, fœniculo, & saccaro.

Poma. Tertium, esus pomorum, de quibus Auiacēna 2. Canon. cap. 569. Assiduatio, inquit, comestionis eorum, facit euenire dolorem neruorum. Poma etiam generant ventositatem, in secunda digestionem, quare nocent ægris, sicuti de pyris dictum est, idque maxime de

mè de crudis intelligendum est: neque solum
hi fructus infirmis sunt vitadi, verumetiam
quicunque implent sanguinem aquositate
ebulliente, vt fructus recentes, quorum suc-
cus in humano corpore nõ secus ebullit at-
que mustum, & succus fructuum feruendo
ebulliunt in vase, & hoc propter calorem
solis in eis relictum, cum maturarentur.

Hi enim fructus propter ebullitionem succi
sui, preparant sanguinem putrefactioni,
tamei si eo tẽpore quo sumuntur, humectent,
& hac de causa Auicen. fructus recẽtes fe-
bricitantibus interdixit, 1. quarti, tracta. 2.
cap. 7. Omnes, inquit, fructus nocent febris
citantibus ebullitione sua, & corruptione
in stomacho.

Quartũ, esus lactis, quia lac facile core Lac.
rumpitur, inque fumum & acetositatem in
immundo stomacho conuertitur, qualis est
stomachus laborantis febre putrida: quare
febricitantibus febre putrida non concedi-
tur. Nocet quoque laborantibus dolore ca-
pitis, siticulosi, & compluribus aliis: de
quibus Hippocr. lib. 5. Aphoris. 64. Lac da-
re caput dolẽtibz malum, &c. Cõuenit ta-
men in quibusdam passionibus, veluti in
phthisi, & hectica, & quibusdam aliis, vt
dicit Hippocr. Aphoris. iam citato. De hoc
c plura

34 DE CONSERVANDA

plura dicentur infra cap. 34. Et quāvis lac in dictis passionibus improbetur, in sanis tamen laudabile est, & hoc si in stomacho & hepate bene digeratur: tunc enim omnibus auxiliatur internis exulcerationibus, praesertim faucium, pulmonis, interaneorum, vesicae, & renum, sua aquositate & butyrositate leuādo & mundificando: humoribus venenosis repugnat, membra humectat, tormina acrium humorum intestinis mitigat, quia visceribus inuiscatur, & humorum prohibet morsum. Praeterea conuenit lac corporibus temperamentis, quorum stomachus mundus est à cholericiis & phlegmaticis humoribus. In his enim bene digestū, multum praebet nutrimenti, laudabilem generat sanguinem, carnem augmētat, totum corpus probè humectat, exteriora pulchra reddit, vt refert Isaac in diætiis vniuersalibus. Vbi etiam dicit auctoritatem Ruffi, quòd lac bibentes iciunos esse oporteat, & bibatur calidum protinus vt mamillis excidit, neq; aliquid comedatur, quo vsque digeratur, & caueatur labor, & nimius motus. Non est tamen quiescendum prorsus à deambulatione, sed deambulandum lentè, donec in stomachi fundum descendisse sentiantur. In distemperatis verò corporibus lac non
conuenit;

conuenit: in calidis enim citò in fumositatē
 & choleram conuertitur: in frigidis verò in
 acetositatem & putredinem. Stomacho es-
 tiam immundo lac non conuenit, quia in eo
 corrumpitur. Quantum ad electionem atti-
 net lactis cibi causa, eligendum est lac æ-
 quali crassitudine, neque vt camelinum,
 aut asininum, liquidissimū, & minimè pin-
 gue, neque pinguisimum & crassissimum,
 vt bubulum. Eligendum est igitur lac ca-
 præ, quod minus habet aqueæ substantiæ
 quàm camelinum, & minus pinguetudi-
 nis & caseosæ crassitiei, quàm bubulum,
 quod propter crassitiem & pinguetudinem
 oppillat venas, & generat ventositates, est
 que difficilius digestionis quàm in sanita-
 te tuenda conueniat. Eligatur igitur lac ca-
 præ, non nimis propinqua partui, nec nimis
 distantis à partu, non pregnantis, nutritæ
 in latis pascultis.

Quintum, esus casei, potestque intelligi
 de omni caseorum genere, maximè tamen *Caseus.*
 de veteri. Caseus enim recens frigidus &
 humidus est, & crassæ substantiæ, & diffi-
 cilis digestionis, obstruit & calculos gene-
 rat, nec admodum cōducit sanitatis suæ su-
 dio. Vetus autem caseus, ratione salis, ca-
 lidus & siccus est, facit cibum digeri, cum
 c ii ipse

ipse difficulter digeratur, iuxta versiculum,
Caseus est nequam, quia digerit omnia se-
quàm.

Parum & malè nutrit, stomacho nocet,
nimis desiccatur, minúsque quàm recens com-
petit. Caseus qui est inter utrumque me-
dius, videlicet, inter recentem & veterem,
viscosum, & frangibilem, durum & mol-
lem, declinans ad aliquam dulcedinem, non
nimis salsus, neque lachrymosus cum inci-
ditur saporis delectabilis, & boni odoris, ex
bono lacte convenienter factus: talis utiq;
bonus est, & præ aliis eligendus, & post al-
ios cibos sumendus, non immodicè: aliàs ea-
nim obstruit aluum, stomachum grauat, di-
gestionem impedit, lapidem in renibus, hu-
mores crassos, & flatus in corpore generat.
Solutus igitur,

Caseus ille bonus, què dat auara manus.

Caro sal-
sa. Sextum, caro salsa: hæc enim siue sole, siue
fumo exiccata, cuiuscunque generis, aut
animalis fuerit, generat sanguinem cras-
sum, & melancholicum, ac proinde nocet in-
firmis, neque conuenit sanis: & hoc innuit
Auicenna. 2. 1. Doctrina 2. cap. 15. circa finem,
Exemplum, inquit, spissi pauci nutrimenti
mali chymi, id est, mali humoris est caro
salsa.

Septimum,

Septimum, caro ceruina, quæ & ipsa san *Ceruina.*
guinem melancholicum generat, teste Rha
Ze, 3. ad Mansorem, cap. 9.

Octauum, caro leporina, quæ maximè *Leporina.*
sanguinem melancholicum generat, vnde
RhaZes loco citato, Ipsa plus aliis melana
cholia generatiua est. Et de hac Isaac in
diætiis vniuersalibus testatur, quòd non cõ
ueniat vt cibus, sed solummodo vt medici
na. Et est notandũ, quòd hæc caro & cer
uina, cùm fuerint animalis multum in se
nectute prouecti, simpliciter sint euitandæ:
si tamen aliquo modo conueniant, meliores
sunt partui propinquiore.

Nonum, caprina. Decimum, bouina. *Caprina.*
Hæ carnes etiam sunt melancholicæ, vnde *Bouina.*
Isaac in diætiis vniuersalibus, Caro, inquit,
caprina, & bouina, est pessima, dura, in di
gestione tarda, & digesta, crassum generat
sanguinem, & melancholicum. Et Auicenna
2. Canon. cap. 146. Caprina verò nō est
bona multum, & eius humor fortasse est
malus valde. Sub hisce tribus intellige &
hircinam, & vaccinam, quæ prædictis sunt
peiores. Dicit enim de eis Auicenna. ibidem,
Caro vaccina, & ceruorum, & hyrcorum *Vaccina.*
syluestrium, & magnarum auium, facit ene
nire febres quartanas. Galen. in lib. de Rea
c iii num afe

num affectus dignotione, Cernuina carnem vitabis, quippe quæ dura sit, concoctu difficilis, & melancholica. Item de carne vaccina, Caro vaccina plurimi est nutrimenti, crassa, melancholica, generans egritudines melancholicas. Et, caro vaccina generat lepram. Caro hircina est mala absolutè. Circa electionem verò carnis animalium quadrupedum, inter authores cōtrouersia est: quidam enim carnes porcinas meliores esse dicunt, sicut Galenus & quidam alii. Alii verò carnes hœdinas, sicut Rhazes, Auicenna, & Auerroes. Licet Auerrois quinto colliget. imponat Auicenna, quòd dixerit carnes porcinas esse meliores, cum tamen hoc ipsum nō dicat authoritate propria, sed Christianorum. Alii verò vitulinas preferunt.

Porcina. Porro electio & præstantia carnis animalium quadrupedum, multipliciter attendi potest. Primò ex parte maioris nutrimenti, & irresolubilioris, & carnibus humanis similioris. Et hoc modo caro porcina cæteris est melior. Primò ob maximam similitudinem, quam habet cum carnibus humanis, teste Galeno lib. 3. Alimētorum, cap. 1. ubi dicit, Similitudinem quæ suillæ carni cum humana est. Vel ex hoc colligas, quòd quidam humanis carnibus quasi porcinis, vescentes

vescetes, nullam eius neque ex gustu, neque
 olfactu suspicionem habuerunt. Et lib. 10.
 Simplicium medicam. cap. de Sanguine suil-
 lo, Sanguis suillus humano maxime tempe-
 rie similis est: comperti enim sunt hospites,
 & coqui plures, qui humanas carnes pro
 suillis venderent, tametsi qui eas edissent,
 nullum omnino discrimen percipere potue-
 rint, donec inuenerint digiti partem ante-
 riorem. Idem Auicen. 2. Canon. cap. 610. Et
 Auerrois 5. colliget. cap. de Carne. Secun-
do, quia caro porcina valde nutrit: dicit ea-
 nim Galen. 3. Alimentorum, cap. 1. Inter o-
 mnia edulia valentissima est suilla. Argu-
 mento sunt euidentissimo ipsi athleta. Ter-
tio, quia generat alimentum firmum, fortis-
 ter resistens resolutioni. Et hac fuit mens
 Galeni multis in locis, ubi porcinas ceteris
 carnibus praeferit, ut lib. 8. Therap. Metho.
 cap. 2. ubi dicit, Ex ipsis suillis carnibus o-
 ptima est montana, ab his deinceps haedus
 est. Et similiter in lib. de Renum adfectus
 dignotione, E pedestribus optimi succi est
 caro suilla, & hominibus maximopere fa-
 miliaris, maximeque tum nutribilis, tum ve-
 ro corroborans. Et lib. de cibis boni & ma-
 li succi, Suilla caro, si exacte in ventriculo
 concoquatur, tum in sanguinem à iecinore

c iiii conuertat

40. DE CONSERVANDA

conuertatur, probatissimos humores gignit. Quod quidem verum est, si de carue porcorum non antiquorum intelligatur, quia eorum caro indigestibilis est, neque iuuenum siue lactentium: eorum enim caro humidissima est, sed atate mediocrium, videlicet vnius vel duorum annorum, tam domesticorum, quam syluestrium. Verisimilius autem estimandum est, quod porci syluestres domesticis sint meliores, quia caro porcorum domesticorum, est debito viscosior. Vnde Auicen. 2. Canon. cap. 146. Christiani, inquit, dicunt, & qui eos imitantur, quod melior caro sylvestris est caro porci sylvestris. Nam cum hoc quod est leuior carnis bus domesticis, est fortis nutrimenti & plurimi, & velocis digestionis: & est melior quam esse potest in hyeme. Hinc sequitur quod carnes porcine multum laudabiles sint corporibus iuuenibus, sanis, fortibus: laborantibus, non dispositis ad oppilationes, & his qui impinguari cupiunt: huiusmodi enim corpora indigent plurimo nutrimento, & difficulter resolubili. Ideo Rhazes, 3. ad Mansorem, cap. 9. Caro autem, inquit, crassa multum laborantibus conueniens est, subtilis verò his qui predictis sunt contrarii, conuenit. Idem sentit & Auicen. 3. 1. Doctrina

Etrina 2. cap. 7. Exercitati præterea ac mul-
 ti laboris, magis tolerant crassa alimenta,
 aliter etiam potest attendi præstantia, &
 electio carniū, & temperata videlicet
 complexionē, facili digestionē, & sanguinis
 inde geniti temperantia, vt scilicet illa di-
 catur caro melior, quæ temperata sit com-
 plexionis, facili digestionis, sanguinem in
 caliditate & frigiditate, subtilitate & cras-
 sitie temperatum generans, & hoc modo hæ-
 dina est melior ac laudabilior cæteris, teste
 Rhazē, Auicenna, & Auerroc. Dicit enim
 Rhazes 3. ad Mansorem, cap. 9. Hædina ca-
 ro est temperata, nullam in se habens mali-
 tia admixtionem, quæ licet temperatum
 generet sanguinem, laborantibus tamen non
 congruit, cui nulla alia caro præferenda est:
 non est enim adeò debilis, vt ex ea virtus
 destruatur, neque eius nutrimentum adeò
 multum est & crassum, vt ex eo in corpore
 proueniat repletio, & crassus generetur san-
 guis. Sanguis quoque qui ex eo generatur,
 inter subtilem & crassum, ac inter calidum
 & frigidum existit. Et hæc non conuenit
 multum laborantibus, sed iuuenibus tempe-
 ratis, exercitio mediocri vtentibus: quia ge-
 nerat sanguinem forti exercitio seu labore
 facillimè resolubilem. Et quemadmodum ca-
 ro hæ-

Hædina.

ro hœdina inter carnes domesticas, ita caro capreoli inter sylvestres præfertur. Post verò hœdinam plurimi ex medicis, vt Rhazes & Auerrois, ponunt carnem arietum: & dicit Auerrois quinto Colliget. cap. 32.

Arietina. Hæc est opinio maioris partis medicorum, præter Galenum, qui abominatur carnes arietum, & videtur sibi, quòd caro vitulorum est melioris nutrimenti, quàm arietina. Forsan Galenus respexit ad præstatiã nutrimenti, eò quòd plurimũ nutriat, & nutrimentũ sit magis irresolubile, quòd magis videtur cõuenire carnibus vitulinis, quàm arietinis, cùm arietina magis humida sint.

Postremo verò, præstatiã & electio carniũ potest haberi ex minori viscositate & iucundiori odore. Et sic vitulina sunt ceteris meliores, id quòd innuit Auerr. quinto Colliget. cap. 32. Et carnes, inquit, vitulinae

Vitulina. sunt bonæ carnes, propterea, quòd non habeant illam viscositatem, frigiditatem, & siccitatem, quam habent carnes bouinae veteres, & carnes eorum sunt magis odoriferae aliis carnibus. Et quantum est in hoc, meliores sunt carnibus hœdulinis, quia in carnibus hœdulinis manifestatur quedam mucilago, id est, viscositas, quando coquantur. Sed carnes hœdulinae sunt meliores

liores vitulinis, quia meliores generant humores. Vnde patet non esse tantam controuersiam inter Medicos, de electione carniū, quanta prima facie apparet. Notandum insuper, carnes animalium siccae complexionis, meliores esse circa partum, quā multum à partu distantes. Ergo hœdi & lactentes vituli meliores sunt hircis & bobus, quia eorum siccitas primæ ætatis humiditate corrigitur. Sed carnes animalium complexionis humidae meliores sunt distantes à partu, & circa partum deteriores, quia nimia eorum humiditas progressu ætatis exiccantis, id est iuuentutis, corrigitur aut tollitur, & ab humiditate primæ ætatis augetur. Ideo iuvenes arietes castrati vnius anni, sunt meliores minūque viscosi lactētibz agnis, & porci vnius vel duorum annorum porcellis lactētibz meliores. Vnde bene dixit Auicenna. 3. I. cap. 7. Oportet autem, inquit, vt cibus sit talis, quales sunt carnes, & propriè carnes hœdorum & vitulorum lactentium paruorum, & agnorum vnius anni. Ex quibus omnibus concluditur, quod carnes hircorum, caprarum, arietum, boum, & porcorū antiquorum, non castratorum, & porcellorum, & agnorum lactentium, non multum conueniant pro conseruanda

44 DE CONSERVANDA

Carnes seruanda sanitate, sed carnes vitulorum in
bona. uenum, & arietum unius anni, & porco-
rum unius vel duorum annorum, castrato-
rum, aptissimæ sunt esui ad conseruandam
valetudinem. Est præterea notandum, car-
nes declinantes ad siccitatem, esse elixan-
das, ad humiditatem, assandas, ut humidi-
tas earum temperetur: quare carnes cunicu-
lorum, leporum, ceruorum, vitulorum, & ca-
preolorum sunt elixandæ: porcellorum ve-
rò & castratorum arietum assandæ. Elixan-
tio enim temperat siccitatem. Vnde patet
in temporibus & complexionibus humidis
magis conueniens carnes sicciores ut assen-
tur. In temporibus verò, complexionibus,
& ætatibus siccis, humidiores, ut elixentur.

DE CIBIS BENE NV- trientibus. Cap. VIII.

O Va recentia, vina rubentia,
pinguia iura,
Cum similia pura, naturæ sunt va-
litura.

Hic recensentur tria alimenta, quæ par-
ua quantitate multum nutriunt.

Primum

Primum ova recentia, de quibus Auicen Oua.
na 2. Canon. cap. 530. Et 4. I. cap. I. Nutriēs,
inquit, parua quantitatis, & multi nutria
menti, sicut ova & gallorum testiculi. Idem
multis aliis in locis repetit. Electio. Oua
gallarum, perdicum, & phasianorum iu
uenum & pinguium conferunt in victus sa
lubris ratione: & aliis simpliciter sunt meo
liora, eligenda autem paruula, oblonga, &
candida, vt habetur in hisce vulgatis vera
siculis,

Filia presbyteri iubet hoc pro lege teneri,
Quod bona sunt ova hac candida, longa,
nova.

Oua item tremula, id est, per decoctio
nem nonnihil inspissata, vt in manu tenen
tis in cortice suo videantur tremere, sunt
meliora duris, & sorbilibus, multi nutria
menti, probae & facilis digestionis, & gene
rant sanguinem cordi maxime proportionabi
lem. vnde conalescentibus, senibus, & debili
bus maxime conueniunt, & imprimis vitelli.
Vnde Auicen. in lib. de virib. cordis, trac. 2.
cap. De ouis, testatur vitellos ouorum, bonae
carnis animum, veluti gallinarum, perdicum,
& phasianorum, licet non sint medicinae
cordis, ipsum tamen confortatur, & citò in
sanguinem conuertit, & post transmutatio
nem pa

nem parum superfluitatis relinquere, sanguinem generare subtilem, clarum, quo maxime confortatur cor, multumque valere in dissolutione substantiae spiritus, & diminutione sanguinis cordis. Sorbilia vero ova, facili sunt digestionis, leniunt pulmonem & pectus, & aluum deiciunt, minus tamen nutriunt quam tremula. Cocta seu durata ova difficilis sunt concoctionis, & tardi transitus, crassamque corpori exhibent alimoniam. Quorum item ex coctura diversitate magna differentia est. Nam quaedam sunt assata, aut elixa, aut frixa, aut iure cocta. Assata elixis sunt crassiora, & duriora, ac difficilioris concoctionis. Focus enim substantialem eorum humiditatem exiccat. Et sunt duobus modis. Aut enim cum corticibus ferventibus inferantur cineribus, aut in testis franguntur. In testis fracta, reliquis sunt peiora. Illa vero quae cum corticibus ferventibus inferuntur cineribus dupliciter sunt. Aut enim tota cinere cooperiuntur, aut super carbones nuda collocantur. Quae cinere cooperiuntur, pessima sunt: quia calor foci circumfusus, fumositatum exhalationem prohibet. Nuda super carbonibus collata, fumositatem emittunt, & emundantur. Elixia in aqua, meliora sunt assatis, quia aqua huius

qua humiditas, calori foci, in siccanda humiditate repugnat. Fiunt & haec dupliciter, aut enim cum testis elixantur, aut in aquam franguntur. Cum testis elixata, reliquis peiora sunt, quia testa fumositatum & crassitie resolutionem prohibet. In aquam vero fracta, calor penetrat, crassitiem attenuat, & odoris gravitatem aufert. Vnde eiusmodi ceteris omnibus sunt laudabiliora. Frixia, quia pessimos generant humores, ceteris peiora sunt, stomacho diutius inhaerent, unde sequuntur fumi, corruptio, & fastidium. In iure cocta, inter assata & in aquam fracta, media sunt, ut colligitur ex Isaac diatris vniuersalibus.

Est etiam ouorum secundum partes diuersitas. Oui paratur vitellus in caliditate temperata. Nam vitellus in caliditate temperata existens, bene nutrit. Album vero frigidum est & viscosum, dureque digeritur, & sanguis inde generatus non est bonus, ut testatur Rhazes, 3. ad Mansorem, ca. 14. Et ut oua praedicta, scilicet gallinarum, perdium, & phasianorum conueniunt in victus salubris ratione, ita anatum, anserum, struthionum, & similium volatilium, minus conferunt.

Secundum, vinum rubrum. Vini secundum colorem magna est differentia. Nam
quae lam

quædam sunt alba, quædam rubea clara, quædam citrina, & quædam nigra. Vina alba cæteris sunt imbecilliora, minus calida, minusque nutrientia, verum caput minus feriunt, urinam prouocant, & meatus aperiunt. Quod autem cæteris sint imbecilliora, patet secundum Galenum, Commēt. I. lib. 3. de victus ratione in morbis acutis, ubi inquit, Vinum potens vehementer celeriterque corpus calfacit, caputque ferit: imbecillum contrario agit modo. Cum ergo minus calfaciat, minusque repleat caput cæteris, ut patebit, erit & imbecillius cæteris.

Album.

Quod autem vinum album cæteris minus calfaciat, docet Galen. Commen. 6. lib. 3. de victus ratione in morbis acutis, Nempe, inquit, ex vinis albis nullum valenter calfacere potest: quod enim summè calidum est, id continuo & flauum existit, veluti & quod ab ipso est fuluum, mox ab his rubrum, & deinde dulce. Album autem minus quidem his omnibus calfacit. Et hoc verum est, si inuicem compares vina eiusdē territorii. Quoniam vina rubra & ruffa Gallica, non sunt tam potentia, nec ita calida, sicut multa alba, quæ in aliis territoriis minus reperiuntur. Quare comparanda sunt inter se vina eiusdē territorii. Quod verò & cæteris mi-

ris minus nutriant, probatur per Galen. Commentar. II. lib. 2. Aphorismor. vbi sic scriptum reliquit, Vina aquosa (sic autem nominant alba & tenuia) sicuti aqua similem formam habent, ita etiam vim quare urinam cient, & minimè nutriunt. Item in Comment. 18. eiusdem libri, Vina, inquit aquosa, exiguum præbent corpori alimentum: sunt hæc colore quidem alba, tenuia verò substantiâ. Quod item minus caput feriant, probat Auicenna, 3. 1. doct. 2. cap. 8. Vinum, inquit, album & subtile calfactis est melius: non enim capitis efficit dolorem sed fortasse humectabit, & dolorem capitis alueluiabit, qui ex stomachi ardore prouenit. Item teste Galen. Commen. I. lib. 3. de vict. ratione in morbis acutis. Ratio autem cur minus feriant caput, est quod minus fumosa ac vaporosa sint cæteris. Quod autem aperiant, urinasque cient, docet Hippocrates Canon. 6. lib. 3. de victus ratione in morbis acutis, Ad vesicam, inquit, vino alio magis penetrat, urinasque prouocat, & perpetuò purgat: atque multa ad opem his morbis ferendâ facit. Ex hoc sequitur, vina alba tenuia, magis conuenire calidioribus siue à natura, vt cholericis & sanguineis, siue ab accidenti, vt ex ira vel mora in sole.

50 DE CONSERVANDA

Studiosis præterea magis cōueniūt, & quibus
 exhibendum sit vinum minimè cere-
 brum perturbans, & habentibus cerebrum
 imbecillum, idque per naturam, siue ex ac-
 cidenti. Ex potenti enim vino facillimè in-
 ebriantur, vt innuit Auicem. 3. I. doct. 2. ca. 8.
 Attamen si vti voluerint vinis potentibus,
 necesse est ea copiosiore aqua dilui. Conue-
 niūt quoque vina imbecilla hepar calidum
 habentibus, & stomachum, & habitanti-
 bus in regione calida, quia calida vina in
 ipsis aestuationem facerent. Vina verò ru-
 bra clara, sicut Bellouacēsia, calidiora sunt
 ceteris, vt author est Galen. Comment. 6.
 lib. 3. de victus ratione in morb. acut. Quod
 summè, inquit, calidum est, id continuò &
 flavum existit. Et hæc vina etiā ceteris ma-
 gis nutriūt, vt habet Galen. Cōmen. II. li. 2.
 Aphoris. vbi dicit, Crassa verò & colore ru-
 bea, plus alimenti habent quàm reliqua
 vina. Inest autem eis, & citissimè implea-
 re corpora euacuata, quod ita est intelligen-
 dum. Vina rubra dici nutritiora, quia ex
 eis plus in substantia membrorum conuer-
 titur. Vina tamen nigra possunt dici nu-
 tritiora ceteris, quòd magis nutrant, &
 tardius à membris resoluantur. Vnde Ga-
 len. Comment. 18. lib. 2. Aphoris. Crassa, in-
 quit,

quit, & fusca, multò magis corpus alunt
quàm aquosa. Tantùm verò vincuntur à nig-
rioribus in nutriendo plurimū, quantum
superant in prestando vniuersum & veloce
alimentum. Ita enim intelligitur dictum
Isaac in dietis particularibus, vbi conteno-
dit, vinum nigrum plus nutrire quàm ru-
beum. Et ista vina rubea magis feriunt ca-
put quàm alba, minúsque vrinam cient.

Hinc imbecillum habētibus cerebrum non
conueniunt, vt dictum est, sed bene habena-
tibus forte, quod vapores ad se eleuatos, nō
suscipit, vt dicit Auicenna. 3. 1. Doctr. 2. cap. 8.

Sciendum præterea, quòd ingenium ho-
minis fortis cerebri magis clarificetur & ac-
cuatur, si bibat vinum bonum, quàm si non
biberet, vt Auicenna testatur loco citato.

Ratio, quia ex bono vino plus quàm ex
quocunque alio potu generantur & multi-
plicantur spiritus tenues, clari, & puri.

Quare Theologi in contemplatione circa Vina
altissima deligunt vina bona. Conferunt iō Theolo-
tem hominibus frigida complexionis & gica.
phlegmaticis, Auicenna. ibidem teste. Corri-
gunt enim frigiditatem, & aperiant opa-
pilationes, quæ solent euenire frigidis &
phlegmaticis, digeruntque phlegmata ad
conuersionem in sanguinem, & ipsa facillius
d ii mè dia

52 DE CONSERVANDA

mè digeruntur, citòque penetrant, præbent
que alimētum purum, & spiritus plurimos.
Vina verò citrina, minus calfaciunt quàm
ruba clara, vt testatur Galen. Commen. 6.
lib. 3. de victus ratione in morbis acut. Ma-
gis verò calfaciunt quàm alba, quare ma-
gis etiam caput feriunt, teste eodem Galen.
Comment. 1. lib. 3. de victus ratione in mor-
bis acut. Minus etiam nutriunt quàm ru-
bea, excellentius quàm alba. Et à quibus-
dam hæc vina etiam alba vocantur. Hinc
quidam dicunt, vina alba citò plurimū cal-
facere, vina verò nigra minus calfacere
quàm citrina, ergo etiam minus ferire ca-
put: sed quia tardius descendant in vena-
trem, vrinamque minus cient quàm alba,
vehementius caput feriūt, quàm alba, vt hæ-
bet Galenus loco paulò antè citato. Et ipsa
vina plus etiā nutriūt quàm alba & citri-
na, minus tamen quàm rubea, vt dictū est.

Tertium, sorbilia facta ex iusculis car-
Iura è car nibus. nium, & præcipuè pullorum. Huiusmodi es-
nim nature humana amica sunt, quia fa-
cillimè in sanguinem commutantur, & san-
guinem bonum generant, maximè si præpa-
rentur ex simila, id est, ex subtilissima pars-
te farinæ: quia simila, tritici præsertim, plus-
imum nutrit, & bonum nutrimentū præ-
stat,

stat, vt patet ex Rhaſe 3. ad Manſorem.
 lap. 3. Hæc tria alimenta Auicen. 2. 1. doct.
 1. Summa 1. cap. 15. circa finem, compendioſe
 ſe enumerat, Exẽplum, inquit, ſubtilis, mul-
 ti nutrimenti, boni chymi, ouorum vitelli,
 & vinum, & aqua carnis. Vnde conclu-
 ditur hæc tria naturam humanam maxi-
 me confortare.

DE CIBIS BENE NVTRI-
 entibus & impinguantibus.

Caput IX.

NVtrit triticũ & impinguat,
 lac, caſeus infans,
 Teſticuli, porcina caro, cerebel-
 la, medullæ.
 Dulcia vina, cibus guſtu iucun-
 dior, oua
 Sorbilia, & ficus maturæ, vuæq;
 recentes.

Hic referuntur res duodecim, vnde cor-
 pus humanum & nutriri & impinguari
 perhibetur.

Prima eſt triticum, id eſt, panis triti-
 d iiii ceus,

54 DE CONSERVANDA

ceus, de quo Auicen. 2. Cano. ca. 572. Panis, inquit, qui est de frumēto nouo, impinguat. velociter. RhaZes verò 3. ad Mansorem, cap. 2. Triticum, ait, temperamēto vicinum est, licet caliditati parum attineat. Quod autem ponderosius inuenitur & solidius, maioris est nutrimenti, hominibus quoque omnibus aliis granis magis conueniens, & magis proprium inuenitur. Sanguis etiam ex eo generatus, omni sanguine qui ex aliis generatur granis temperatior existit. Et cap. 3. eiusdem libri, Panis, inquit, qui ex tritico fit, pluribus hominum conuenientior est. Electio autem tritici sumitur partim à sua substantia, partim verò à preparatione. A substantia quidem, ut dicit Auicenna 2. Canon. cap. 250. Melius est illud, quod est medium inter duritiem & raritatem, magnum, pingue, recens, planum, quod est inter rubedinem & albedinem. Frumentum verò nigrum est mali nutrimenti. Electio ex preparatione. Sciendum, quòd omnia quæ sunt ex farina tritici frixa, tardè à stomacho descendant, crassos humores generent, vias hepatis oppilent, splenem augmentent, & calculum generent, multum quidem nutriunt, si digerantur. Triticum verò elixum in cibo grauat, & difficulter digeritur,

geritur: quod si tamen digeratur, vehementer nutrit, & eorum roborat virtutem. Panes autem ad concoctionem appositissimi sunt, qui plurimum fermentati, & adprobe elaborati in clibano, igne moderato percoquantur, teste Galeno lib. 2. cap. 2. de alimentorum facultat.

Secunda res lac est, & potest intelligi de *Lac.* lacte acetoso, cui butyrum detractum est, quod si comedatur cum pane receti, siue calido, maxime impinguat. Intelligi etiam potest de lacte caprino, de quo dictum est supra cap. 7.

Tertia res, est caseus infans, siue recens, *Caseus.* de quo Auicenna. Cano. 2. cap. 127. dicit, quod nutriat & impinguet. Et licet caseus recens nutriat & impinguet, non tamen conuenit in victus salubris ratione, quia sequuntur ex eo nocumenta plurima, supra in cap. 7. enumerata.

Quarta res, est testiculi, quod imprimis *Testiculi.* de gallorum pinguium testiculis intelligendum est, de quibus Auicenna I. Canon. cap. 719. dicit, quod sint valde boni, & plurimi nutrimenti. Et quarta, I. cap. I. testatur, eosdem parua quantitate multum nutrire. Idem sentiri potest de testiculis porcorum admodum pinguium, venerem nondum expertorum.

d iiii Etenim

Etenim quātō horum caro aliis praefertur, tantō horum quoque testes aliorum animalium testibus. Galen. lib. 3. cap. 6. de alimentorum facultat. Est hic quoque diligenter notandum, testiculos animalium prouectorum, in quibus semen iam fermentatum est, non esse boni nutrimenti, sed testiculos animalium iuuenum, nondum venerem experientorum, quibūsq; semen nondum fermentatum est, laudabilis esse nutrimenti, si probē concoquantur.

Quinta caro porcina, de cuius electione & effectu satis superque dictum est supra capite septimo.

Sexta, cerebella, pro cuius declaratione **Cerebrū.** observandum, quōd cerebrum stomacho sit inimicum, nauseam concitet, & cibi fastidium, pituitosum, & crassi succi. Si tamen probē confici possit, alimentum corpori non infimae notae prestabit. Attamen cauedum, ne in cibis postremo loco sumatur, nimirum ipsa loquente experientia, nauseam post consecuturam. Neque iniuria plerique cum origano sumptitant, uti nonnulli cum apparatus variis modis sale, quippe, cum crasso succo & superfluo constat, incidentibus & calefacientibus temperandum est. Quod quidem antequam comedatur, super ardentibus

ardentibus carbonibus assandum est. Nocet autem iis quos frigida infestare solent ægitudines. Hominibus verò complexionis calida minorem noxiam præstat, teste Rha Ze 3. ad Mansorem, ca. II. In summa parum conuenit in victus salubris ratione. Aliquando tamen conuenit vt medicina, sicut cerebrum capreoli confert contra venena & morsum venenatorum, & cerebrum leporis contra tremorem: &, vt quibusdam placet, cerebrum pulli & caponis ad memoriam, & acumen siue vigorem ingenii. Circa electionem tamen sciendum, meliora esse auium, & præcipuè montanarum. Ex cerebris autem quadrupedum præfertur arietis, deinde vituli, vt testatur Auicenna 2. Canon. cap. 329.

Septima, est medulla, quæ multi nutrit Medulla menti est, si quidem bene digeratur, vt dicit ossium. Auicen. 2. Canon. cap. 496. Etiam faciliè in sanguinem cõuertitur: hoc tamen mali præstat, quòd prouocat nauseam, & cibi fastidium. Quare, Auicenna teste, seminibus & pipere condienda est in cibo, quod delicatuli quidem & Apitii faciunt citoniis & passulis. Electio. Dicit Auicenna, Conuenientior est medulla vitulorū & cerni, deinde tauri, & postea capreorū, deinde omiū.

Octana,

58 DE CONSERVANDA

Octava, dulcia vina, de quibus infra
cap. II.

Nona, cibus gustu incūdior: hic enim ma-
ximè nutrit, iuxta Apheris. 38. lib. 2. Hip-
pocra. Parum deterior cibus, suavior potus,
aut cibus, suavior autem, melioribus quidē,
sed minus suauibus est præferendus. Et Ga-
lenus in Commen. ait, Quaecunque cum vor-
luptate adsumuntur, ista ventriculus auis-
dius amplexatur, faciliusque concoquit, si-
cuti illa, quæ displicent, refugit. Vnde &
nausea, & flatu, & fluctuationes subse-
quuntur. Hinc quidam maius nutrimentum
consequuntur ex cibo malo quàm bono, quia

Oua sor- malo magis delectantur.
bilia.

Decima, ova sorbilia, quæ parua quan-
titate multum nutriunt. Sed de his supra
capite octauo.

Ficus. Vndecima, matura ficus, quæ dulcedine
sua multum nutriunt & impinguant. Et li-
cet nutrimentum habeant imbecillius, nu-
trimento carnis & granorum, vehemētius
tamē omnibus aliis fructibus & nutriunt
& corroborant, teste Auicenna 2. Canon.
cap. 233. ubi sic inquit, Ficus quidem nutria-
bilio est cæteris fructibus. Idem 3. 1. Doctr.
2. cap. 7. Fructus, inquit, nutrienti magis si-
miles sunt, ficus, & vva valde matura, &
daetili

actili. Electio, Auicen. 2. Canon. cap. 233.
 Melior est alba, deinde rubea, deinde nigra, & quæ vehementer matura est, melior est, & proxima ad hoc vt non noceat.

Ficus item humida & recentes magis velociusque nutriunt quàm sicca, & citius de stomacho ad hepar transeunt, ipsùmque magis humectant, & lenius reddunt quàm sicca. Sicca verò minus inflant, & magis cōueniunt stomacho quàm humida. De sicca Auicenna loco iam citato sic inquit, Sicca quidem in suis operationibus est laudabilis, verum sanguis ex ea generatus, non est bonus, & propter hoc facit pediculos, verum si sit cum nuce, tunc eius chymus fit bonus, & post nucem cum amygdala. Sequitur in Auicen. Administratio sicca, cum ieiunium adest, est mirabilis iuuamenti in aperiendo vias cibi, & propriè cum nuce & amygdala, cum tamen eius nutrimentum cum nuce sit plus quàm cum amygdala. Vætræque ficus in hoc conueniunt, quod inflēt, leniant, superfluitates ad cutem expellant, sudorem prouocent, asperitatem gutturis emendent, emundent & leniant pectus, pulmonem, & cannam eius, obstructions hepatis, splenis, & renum tollant.

Duodecima, Væ recentes, id est, dulces. Væ.

& ma

& matura. Porro, triplex uuarum genus
 est: nam quaedam sunt immatura & acere-
 ba, unde fit aggreſta, qua stringit vena-
 trem, choleram rubeam, atque sanguinem
 reprimat. Plurimum item confert in flus-
 su ventris cholerico. Alia sunt matura,
 virides, & recentes, ex quibus vinum expri-
 mitur. Haec, praecipue si alba fuerint, sine
 nucleis & cortice, ventrem laxant, & pra-
 ceteris fructibus plurimum nutriunt, quem-
 admodum & ficus, minoris tamen nutria-
 menti sunt quam ficus. Auicenna 2. Canon.
 cap. 737. Attamen ventositatem, inflationes,
 & ventris dolorem generant. Si per duos
 vel tres dies a collectione aeris suspensa ex-
 ponantur, donec cortex detumescat, melius
 nutriunt, minusque laxant, neque tantum
 inflant. Habentibus autem stomachum ple-
 num cibo, & malis humoribus, nullo modo
 conueniunt uuae, & imprimis recentes, &
 sine arillis. Cito enim in stomacho immu-
 do & pleno cibus corrumpuntur, quia citius
 quam par est, digeruntur, nec possunt dige-
 sta esse stomacho ob cibum nondum conco-
 ctum descendere: quare cum ipse corrupun-
 tur, tum alium cibum in corruptionem tra-
 hunt. Ita & de aliis fructibus laxatiuis sen-
 tiendum est. Si quis velit uti uuis viridibus

ac recentibus, prius per horam in aquam
feruentem infundantur, deinde in aquam
frigida, ac tandem vtatur. Rha ζ es verò
3. ad Mansorem cap. 20. testatur, velociter
corpus impinguare, & augmētare erectio-
nem virgæ. Quæ autem ex eis corticem ha-
bent tenuem, citius descendunt, minúsque
inflant. His contraria, contraria operan-
tur. Aliæ vuae sunt sicca, quæ passula vocan-
tur, hæ in calore sunt temperata, bene nu-
trunt, & confortāt stomachum, & hepar,
authore Auicen. 2. Canon. cap. 737. Et oppi-
lationes remouent. Dicitur quoque hepar
ex eis impinguari, & maximè si mundetur
ab aridis. Et ita intelligenda sunt quæ hic
dicuntur de vua matura, recēti, & de vua
sicca, quam passulam vocant.

DE BONI VINI PRO-
prietatibus. Caput X.

Vina probantur odore, sapo-
re, nitore, calore.

Si bona vina cupis, quinque hæc
laudantur in illis,

Fortia, formosa, & fragrantia, fri-
gida, frigida.

Hic

Hic traduntur quatuor generalia signa
boni vini. Primum odor: vinum enim bo-
ni odoris, siue redolens, multiplicat spiritus
tenuēs, & secundum Constantinum, quinto
Theorices, cap. 28. bene nutrit, bonūque
Vini odor sanguinem generat. A vino verò fœtido na-
tura humana abhorret: spiritus nanque
crassos, & melancholicos generat, & ma-
lum sanguinem, capitisque dolorem, ex ma-
lo fumo, in caput penetrante. Galenus verò
Comment. 1. lib. 3. de vict. ratione in morbis
acut. vt habetur in veteri translatione, vbi
agit de vini diuersitate, secundum odorem,
sic inquit, Quod ex vinis est boni odoris, est
melioris chymi, & secundum illud est multitu-
do, quæ implet ex eo caput, quod est, quia
est calidius & subtilius. Quod autem ex eis
est mali odoris, secundum malitiam chymi
generati ab eo, crit paucitas lesionis eius in
capite, quod est: quia est frigidius & cras-
sius. Illud autem, cuius penitus non est odor,
non facit accidere in capite aliquid omni-
no, quoniam est vehementer crassum.

Vini sa-
por.

Secundum, sapor: quemadmodum enim
cibus sapidior, melius nutrit, & avidius à
stomacho attrahitur, vt dictum est supra,
ita & vinum. Sciendum tamen quòd & vi-
ni secundum saponem, magna sit diuersitas:
quædam

quædam enim sunt dulcia, aliis nutribilio-
ra crassum sanguinem generantia, ventrem
humectantia, concoctioni renitentia, & sta-
tim excitantia. Alia Pontica, siue stipica, sto-
machum confortantia, ventrem constipans
tia, pectori & eius pertinentiæ, scilicet pul-
moni & cannae eiusdem, nociua, intestinis
congrua, ad digerendum dura. Alia acerb-
ba, quæ sunt diuretica, id est, urinam proria-
tant, crassos humores dissoluentia. Alia a-
mara, minus calida. Hæc Constantinus 5.
Theorices, cap. 28.

Tertium, nitor, siue resplendentia, unde Vini nitor
vini subtilitasprehenditur, ac deinde ex tor.
eo spirituum generatur subtilitas.

Quartum, color: nam & secundum colo Vini color
rem vini diuersitas in nutritione apparet.

Vina enim rubicundiora (modo cætera
pariter adsint) albis magis nutriunt, quas
re macris conuenientiora sunt quàm alba,
alba tamen pinguibus magis conueniunt.
Et de hac diuersitate vini secundum calos-
rem dictum est supra cap. 8.

Sequuntur deinde quinque specialia bo- Vinum
ni vini signa. Primum est fortia. Fortitudo forte.
enim vini cognoscitur ex effectu. Vinum
enim potens vehementer celeritèrque cor-
pus calfacit, caputque ferit, inquit Galen.

Commen.

64 DE CONSERVANDA

Comment. 1. lib. 3. de vict. ratione in morb. acutis. Maxime enim spiritus multiplicat, & multum nutrit. Abstinendum tamen ab illo, nisi sit dilutum, iis, qui sunt imbecillioris cerebri, quia magna inde ad cerebrum fumorum copia elata, ipsum facillime laederet.

Vinum formosum. Secundum, formosa. Vinum enim formosum siue pulchrum, cum maiori appetitu sumitur, facilius digeritur, & melius nutrit.

Vinum fragrans. Tertium fragrantia. Vinum enim fragrans, siue bene redolens, maxime confortat, & spiritus tenues generat, ut dictum est.

Frigidum. Quartum, frigida: nam vinum quo ad tactum, frigidum esse conuenit, non autem quo ad effectum. Vinum enim calfactum, cum sit rarius, & subtilius, citius inebriat, nervos debilitat, & caput laedit, nisi moderate sumptum fuerit.

Frisum. Quintum, frigida. Vinum enim bonum debet esse friscum, siue leue, ut effusum, spumando sonum faciat, ut habeat spumam tenuem, ac facile labilem seu euanescentem in medio, seu quando in eo mouentur atomi. Vinum enim si fuerit eiusmodi dispositionis, pendulum dicitur, & maxime, si neque sonet, neque atomos habeat. Vel debile, seu dilutum, si spumam habeat cum magnis ampullis, vel ad latus scyphi spuma haerit.

DE VINO DVLCI ET
albo. Cap. XI.

Corpora multū augent tibi
dulcia candida vina.

Alii sic,

Sunt nutritiua plus dulcia candi-
da vina.

Hoc versu docetur cādida & dulcia vi-
na (si cetera pariter adsint) reliquis magis
nutrire. Quod quidē testatur & Constanti-
nus lib. 5. ca. 28. Et Auicen. 3. I. doct. 2. cap. Vinum cā
8. Vinum quoque, inquit, crassum, quod est didum &
dulce, est melius illi qui vult esse pinguis. dulce.
Vina etenim dulcia, propter dulcedinem,
cui natura congaudet, vehementer à mem-
bris attrahuntur. Dicit enim Auicenna, 2.
Canon. tractat. 1. cap. 3. Operationes autem
dulcis sunt digestio, & lenificatio, & mul-
tiplicatio nutrimenti, & natura diligit ip-
sum, & attractiua virtus attrahit ip-
sum. Et licet hic versus in omni vino dulci
veritatem habeat, eligibilius tamen est vi-
num moderate dulcedinis, quod summum
dulcedinis gradum non attingit, veluti vi-
num quod vulgò muscatellinum dicitur: ta
e le

le enim corrumpit sanguinem, quia naturalis vis hepatis illud ex stomacho ad se capit prius quàm concoquatur, & maturetur eius superfluitas, vnde repletur sanguis a quositate indigesta, & redditur aptus ebullitioni & putrefactioni. Idem intelligendum & de aliis cibis in summo dulcibus.

Insuper sciendum ex usu vini dulcis, aliorumque alimētorum dulcium, tria sequi nocumēta indispositis. Primum est fastidium, quia dulcia caliditate & humiditate sua leniunt, & leuigant orificium stomachi, inducentia illuc dispositionem inanitioni & corrugationi contrariam, quæ sunt causa famis. Secundum velocitas inflammationis eorum, & conuersionis in cholera. Nam dulcia cholera pariunt, quare mel præ omnibus aliis cholera generat: est enim dulcissimum. Secundum locum obtinet vinum dulce, vt habet Galenus Cōment. 2. lib. 3. de victus ratione in morbis acut. Hinc etiam sitim inducit, nec confert febricitantibus, neque cholericis, Galeno ibidem teste.

Tertiū oppilatio hepatis & splenis. Hæc enim membra dulcia maxima cum delectatione ad sese, vnà cum fece attrahunt, antequàm cōcoquantur, & maximè hepar. vnde etiā facilimè obstruuntur crassa substantia,

in qua dulcis sapor fundatur, ad hoc præcipue cooperare. Author Auicē. 2. Can. trac. I. cap. 3. Hinc sequitur dulce vinū reliquis minus cire vrinā. Et cōtra ista tria nocumenta, plurimū valent acetosa, quia appetitum acetositate sua prouocāt, & frigidityate inflammationem prohibent, & subtilitate substantiæ, oppilationes aperiūt. Et licet vina, & alia nutrimēta dulcia hepar ac splenem obstruant, pulmonē tamen ab obstructione liberant, quia in transitu per meri à dulcibus, nil nisi subtile ad ipsum resudat, & sanguis ex rebus dulcibus ad pulmonē non penetrat, nisi prius in hepate purior & in corde subtilior factus, testis Galen. Cōment. 2. lib. 3. de victus rat. in morb. acut. Vina item dulcia minus inebriant secundum Hippoc. li. 3. de victus rat. in morb. acut. Can. 2. Vinum, inquit, dulce minus caput, minusq; mentem ferit. Ex dictis iam omnibus colligitur, vinū si bibatur vt corpus nutriat, instauret & impinguet, vt in macris siue per uatueram, siue ex accidenti, maxime competere dulce, crassum & sufficienter coloratum. Hoc enim valde nutrit: deperditum instaurationat & impinguat corpus. Quod si verò nullum horū fuerit necessarium, sicut in obesibus & pinguibus, eligenda sunt vina subtilia, e ii sapore

68 DE CONSERVANDA

sapore grato odorifera, subalbida, & temperatè fortia. Ad sitis quidem extinctionem eligendum est vinum album, subtile, & imbecillum. Hoc enim magis humectat & refrigerat, & per consequens, melius extinguit sitim, & quantò sitis maior est, tantò ipsum convenientius est. Ad spiritum verò & virtutis confortationem, & reparationem, exhibendum est vinum subtile, odoriferum, saporis, delectabilis, mediocris coloris, sufficientis fortitudinis, & hoc cum paucis cibo. Pectoris autem & pulmonis mundificationi, & ventris laxationi, eligendum est vinum mediocris substantiæ, & sapore dulci.

DE VINO RUBRO.

Caput XII.

SI vinum rubeum nimium quandoque bibatur,
Venter stipatur, vox limpida turbificatur.

Hic recensentur duo nocumenta nimie
Vinum ruspotationis vini rubri. Primum, constipatum
notio ventris, quia vinum rubrum vehementius
cuius. (si cetera pariter adsint) calfacit ac nutrit.

nutrit. Quantò enim calidius est, eo magis exiccat, & quantò magis nutrit, tantò auius à natura retinetur. Potest etiam intelligi de nimia potatione vini rubri, stiptici, aut Pontici, vnde constipatur venter. Ad stomachi & viscerum retētiue virtutis confortationem, eligenda vina crassa, Pontica, vel stiptica, rubra vel nigra, veluti in habētibus fluxum ventris, ob debilitatem facultatis retentricis stomachi, teste Hippocr. 3. lib. de victus ratione in morbis acut. cano. 7. Fuluū vinum & nigrum, auferum &c. Et ibidem Gal. in Comment. Ad confortationem verò digestiue virtutis competunt vina subtilia, mediocris substantiæ & coloris, odoris boni, saporis iucundi, & vigoris sufficientis, nonnihil stipticitatis participantia.

Secundum est exasperatio gutturis siue raucedo, quā pariunt vina quædam intense rubedinis, ob siccitatē & terrestritatem, cuiusmodi sunt vina rubra Brabantia, & maximè musta: quæ equidem & vētris soluendi vim habent, quia mustum admodum rubrum facere solet ventris fluxum propter feces terrestres cū eo mixtas, quæ sua acrimonia mordicant intestina, vnde causatur fluxus ventris. Quare bibendum non est,
e iii nisi

nisi cum ad plenum deferbuerit. Quoniam vero ipsum mordicat, ab eo etiam resoluitur fumus mordicans, qui ad cerebrum elatus, oculos corrodit, ac rubefacit. Causa autem cur fumus ille mordicet, est, quia vinum unde dissolvitur, est mordificativum: Nam, ut Galen. inquit Comment. 14. lib. 1. Aphori. Oportet similem esse defluxum subiectæ substantiæ, ut quando humida atque ærea substantia existit, tunc quod ab ea defluit, vaporosum est atque suave. Cum vero terrestris atque arida, tunc & quod effluit, fuliginosum est & acre.

CONTRA VENENUM.

Caput XIII.

Allia, ruta, pyra, & raphanus,
cum theriaca nux:

Hæc sunt antidotum contra mortale venenum.

Hic referuntur sex antidota contra venenum. Primum, Allium, quod efficacissimum est contra omne veneni genus, & præcipue contra potum male aquæ, teste Serapione cap. 321. de temperamentis simplicium. Allium, inquit, quando præsumitur, &

Allium.

tur, & post bibitur aqua corrupta, incognita, non nocet potanti. Idem innuit Auicenna 2. Can. cap. 75. Et 3. I. Doctr. 5. cap. 7. Si similem etiam facultatem obtinet cepe. Auicenna 2. Canon. cap. 123. Quare potest comprehendere sub allio. De eo etiam dicit Auicenna 3. I. Doctrin. 5. cap. 7. Quod sit ut theriaca malarum aquarum, & maxime cum aceto, quia cepe est subtiliativum, incisivum, & abstersivum cum stipticitate, & aperit fortiter, teste Auicenna 2. Canon. cap. 123. Calidum est in tertio. Quare calfacit, malas aquas prohibens, ne sua frigiditate stomacho nocumentum inferant, & crassas extenuat, ut citius penetrent. Accetum huic permixtum, virtutem eius in extenuatione & penetratione aquarum augeat, & a siti, quam cepe comestum inducere solet, praeservat. Eadem de allio ratio est. Quare Auicenna 3. I. Doctrin. 3. cap. precipit allia comedere super aquas crassas & turbidas, quia extenuant eas, ut cito descendant, & prohibent ne stomacho & intestinis officiant, neque venas obstruant. Alium praeterca si ante & post itineris ingressum comedatur, contra occurrentis aeris frigiditatem prodest. Auicenna 3. I. Doctr. 5. cap. 4. Vnde sequitur, quod plurimum comedat,

e iiii ducat,

ducat per diuersas terras oberrantibus, va-
riisq; potu vtētibus, iuxta versiculos Macri,
Allia qui mane ieiuno sumpserit ore,
Hunc ignotarum non laedet potus aquarū,
Nec diuersorum mutatio facta locorum.

Allium præterea viperarū contra ictus,
& priuatim hæmorhoi prodest, ita vt non
aliud magis, si cum vino iugiter adsumas-
tur, aut tritum in eodem ebibatur. Con-
tra rabiosorum morsus & illitu & cibo va-
let, teste Dioscoride. Auicenna. verò lib. 2. tract.
2. cap. 75. Cōfert, inquit, puncturæ vermium
venenosorum, & morsui serpentium, quan-
do bibitur cum vino: & nos quidem iam
expertī sumus. Et similiter morsui canis ra-
bidi. Et quādo fit emplastrū ex allio & fo-
Cepe. liis ficus, & cymino, super morsum mugali.
Cepe quoque iuxta Auicenna. 2. Can. cap. 123.
confert morsui canis rabidi, cū linitur su-
per ipsum aqua eius, aut emplastratur ex
eo, cū sale & ruta. Et cepe, quod comeditur
expellit nocumentum ventositatis veneno-
sorū. Et dixerunt quidā, quod ipsum generat
in stomacho humorem humidum plurimum
fragrantem nocumentum venenosorum.

Notandum tamen, allium, cepe, & por-
rum, in cibo non competere, neque tempe-
ratis, nec calidis corporibus, & imprimis
cruda:

cruda. Parum enim & malè nutriunt, sanguinem generant acrem & pungitium, crassos tamen humores extenuant, & viscosos incidunt: decocta verò, pungendi quidem vim exuunt, incidendi tamen & extenuandi retinent. Vnde cocta magis compe-
 tunt quàm cruda. Porrum calidum est & siccum, noxium succum creat, oculorum ac-
 ciem hebetat, & sanguinem nigrum & melancholicum generat, somnum tumultuo-
 sum parit, nervos pungendi vi lædit, nocet
 dentibus & gingivæ. Cholericis itaque &
 melancholicis est vitandum, maximè cru-
 dum. Cephæ calidæ sunt, habentque calidi-
 tatem superflue terrestrem, cum humiditate
 aquosa, tenui & cruda. Si comedantur cru-
 dæ, generant in stomacho humores malos,
 putridos, & corruptibiles. Inducunt somnia
 mala, & terribilia, largiore cibo, capitis do-
 lores cient lethargicos & phreneticos, me-
 moriam & intellectum perturbant. Sed si
 comedantur coctæ cum iusculo electæ caro-
 nis, promouent digestionem, & minus offi-
 ciunt, temperantque cibos frigidos, cum quibus
 coquuntur, sed melius est ab eis abstine-
 re. Allium calidum est, nonnihil humiditas
 participans, minus tamen quàm cepe.
 Valet contra inflationes, veterem tussim,
 screatum

screatum prouocat, aciem oculorū hebetat, capitis dolorē facit: de quo Gal. lib. 12. cap. vltim. Therapeu. Method. Est enim, inquit, profectō allium ex eorū ciborū genere, qui & flatum discutiant, & minimē sitim inferant. Sunt qui parum id experti, existiment maiorem quā cepas sitim excitare: sed planē errore, quum nō modō non maiore quā cepe, sed nec omnino sitim faciat. Idem omnium planē eduliorū maximē flatum discutit. Itaque ipse certē agrestium theriacam id appello. Conueniunt autē hac tria phlegmaticis tātū, & crassum viscosūque humorem habentib. Cholerici planē vitāda.

Ruta.

Secundum, Ruta, de qua Dioscorid. lib. 3. ca. 43. Ruta lethaliū medicamentorum antidotum est, si semen ex vino acetabuli mensura ebibatur. Folia per se præsumpta, aut cum nuce iuglande, aridisque ficis, inefficaces venenorum vires reddunt: cōtra serpentes simili modo sumere conuenit. Eadem repetit Auic. Can. 2. tract. 2. ca. 578. Aristoteles lib. 9. cap. 6. de historia animalium, tradit mustelam dimicaturam cum serpente, rutam comedere: odor enim eius infestus serpentibus est. Ruta quoque cum ficibus & amygdalis dulcibus mane sumpta à veneno præservat. Ruta porro duplex est: quædam

dam enim sativa & domestica, quaedam vero montana & sylvestris. Domestica sylvestri melior est: quia sylvestris calida & sicca est in quarto ordine, quare in cibis damnatur. Domestica, calida in secundo, sicca in tertio. Crassos lentosque humores digerit atque incidit, flatusque resoluit & extinguit. Serapion cap. 290. de simplicib. Ruta est de rebus magis conferentibus inflationibus, id est, ventositatibus, sed in humida est inflatio. Ruta item vehementer visum acuit, & propriè succus eius, cum succo feniculi & melle factò collyrio, aut comestus, ut dicit Auicenna loco citato. At quia in succo eius quaedam est acrimonia oculis infesta, ventilando applicari debet, ut vapor tantum & substantia eius oculos pertingat.

Tertium, pyra, de quibus Auicenna. 2. Canon. tract. 2. cap. 550. dicit, quod sint cura fungorum mortificantium. Dioscor. li. 1. ca. 132. Aiunt fungos, si sylvestria pyra cum eis coquantur, innoxios fieri. Idem intelligi potest de pyris aromaticis, quæ spiritus confortant, & veneni nocumentum repellunt.

Quartum raphanus, de quo Auicenna Raphael. 2. Canon. tracta. 2. cap. 581. Confert, inquit, morsui viperæ, & cum vino morsui cornute etiam, & semen eius confert veneni, & vero

& vermibus venenosis: & si ponatur frustum eius super scorpionem, moritur: & aqua eius est experta in hoc, & est fortior: & si momorderit aliquem scorpio, qui raphanum comederit, non nocebit ei. Et his qui fungis strangulantur, tam cibo quam potu salutaris est. Valet etiam contra venenum, quia vomitiones monet, per quas stomachus purgatur. Raphanus sanguinem acrem & pūgitium gignit, ac proinde biliosis obest, stomacho aduersatur, ructus ci et, humoresque crassos & lentos generat, & si virtus cōcoēlrix debilis fuerit, crudū. Facultas ei inest extenuandi & incidendi.

Quidā raphani radices à cœna crudas ingerunt, quo iuuent scilicet concoctionem. De quo miratur Galenus lib. 2. de alimentor. facul. cap. penult. Aiunt nāque, inquit, id se ipsa experientia abundē compertū habere, nullus tamē eos citra damnum potuit imitari. Quibusdā tamen placet, summo cibo sumptas, concoctionē iuuare, & vētrem laxare. Quum autem præsumentur, cibum suspendūt, quare vomituris, commodissimē dantur ante cibum. Summo tamen cibo, si cum sale & aceto parua quantitate sumantur, bonū est. Oculis nocent & capiti. Rha-
Zes lib. 3. ad Mansorem, cap. 18. Raphanus,
inquit,

inquit, calidus est & crassus, qui in stomacho longam faciens moram, phlegma incidit, atque cibum ad os eleuat stomachi, vomitum quoque comouet, cuius folia cibum digerunt, & appetitivam adiuvant, quando ex eis parum sumitur.

Quintum est theriace, quæ tota sua substantia, tam brutis, quam ratione præditis animalibus contra venena & calida & frigida opitulatur. Sub hac comprehendipotest & mithridatium, consimilis ferè effiaciæ. De theriaca, Auicenna 6. 4. tract. 3. Theriaca ca. 1. Scias quod Canon maximus in curatione veneni, est confortatio caloris innati, & excitatio ipsius ad expellendum, sicut facit theriace. De theriace verò & mithridatio simul, idem 6. 4. tract. 1. cap. 5. Mithridatium. Sunt, inquit, medicina contraria veneno, quare non permittunt ipsum peruenire ad cor, & sunt sicut theriaca & mithridatium.

Sextum, Nux, Auicen. 2. Canon. ca. 505. Nuxes
Nux cum ficibus & ruta, est medicina omnibus venenis, & ex ea cum cepe & sale, fit emplastrum super morsum canis rabidi. Et hoc maximè intelligitur de nuce sicca, ante cibum sumpta. Sciendum verò nuxes siccas recentibus & humidis esse peiores: magis enim vinctuosæ sunt, & citò in cholera convertuntur:

78 DE CONSERVANDA

uertuntur: capitis dolorem inferunt, oculos turbant, vertiginem generant, præcipue à cibo sumptæ: lingua paralysin inducunt, vomituris ieiunis in cibo aptæ. Habentibus autem stomachum biliosum inimicæ, vesicæ in ore faciunt. Recentes stomacho innocentiores sunt, utpote suauiores, & minoris vinctuositatis. Ratione tamen humiditatis, ventrem laxant, & si testæ ultimo loco edantur, præsumptum cibum comprimunt.

DE AERE. Cap. XIII.

L Vcidus & mundus sit rite habitabilis aër.

Infectus neque sit, nec olens fœtore cloacæ.

Hic quatuor traduntur notæ optimi & habitabilis aëris.

Aëris ele- Prima, ut sit purus, id est, non infectus
ctio. à vaporibus, quia impurus alterat cor, secundum complexionem illius quod ei commiscetur, sicut innuit Hali, Commen. 16. lib. 3. Galeni Artis medicinalis.

Secunda, ut sit luminosus. Aër enim turbidus, corpori tristitiâ & pigritiam infert,
quia

quia commiscet humores, & turbidus ad cor penetrat, vnde generantur spiritus turbidi, & craffi, animam contristantes, & pigritiam inducentes. Nihil ergo magis iucundum ac hilarem reddit hominem, minusque grauat, quàm si in claro aëre ambulet, vel mane surgat.

Tertia, ne sit infectus, cuiusmodi est in locis cadauerum non crematorum multitudinem refertis, quemadmodum in praeliis continere solet: & hunc pestis ferè subsequitur: inspiratus enim in corpore spiritus inficit.

Quarta, ne foetorem habeat cloacæ, & sub hoc comprehendunt infectiones particulares aëris, vt latrinarum, fouearum culinae, & locorum in quos cadauera conuehantur, & ossa mortuorum, aut lacuum, seu paludum, in quibus linum vel cânabis putrescit. Talis enim spiritus nostros inficit, ac maximam cerebro noxam suggerit. Hinc Auic. 2. 1. Doct. 2. cap. 2. Et aër quidem, dum est temperatus, & clarus, neque substantia extranea, complexionem spiritus contraria, ei admiscetur, & sanitatem efficiens, & ipsam conseruans, & cum mutatur contrarium suæ operationis operatur.

Verùm quò prædictorum exactior notitia habeatur, sciendum est, aërem pro valetudine

tudine tuenda, duobus modis esse necessarium. Primò quidem ob refrigerationē cordis. Secundò verò. ob expulsionē fumosarum superfluitatum, spiritum & calorem innatum molestantium. Quemadmodum enim videmus ignem externū ventilatione aeris suffocari & extinguī, ita etiam de spiritu & calore innato imaginandum est. Indigent enim acre nutriente, conservante & temperante. Temperatio ergo caloris innati sit per aëris attractionem, & depuratio, per aëris expulsionem. Primum quidem per motum attractionis, alterum verò per motum expulsionis. Si ergo aër attractus, fuerit foetidus & impurus, corrumpitur calor & spiritus innatus.

Quare eligendus est purus ac liber, qui ex terra plana vel edita ventorum perflatu undique lustretur, optimæ essentia, & cui nihil vaporis seu halitus alieni admisceatur, neque sit turbidus, nec nebulosus. Hic enim humores conturbat, & animam, ut dictum est, contristat. Nec editis montibus in valle inclusus, qui nullum perflatum recipiat: hic enim suffocans putrisque est, similis qui in domibus quibusdā est inclusus, in quibus ob putredinem & perflatus defectum, plurimus acernatur squalor ac situs.

tus. Proinde omnibus etatibus noxius est
& euitandus, quemadmodum & quilibet
inclusus. Hæc ferè Galenus lib. I. de sanita-
te tuenda.

Tempore tamen epidemiæ, ob generalio-
rem aëris putrefactionem inclusus conue-
nientior est, vnde id temporis domi manere,
ac fenestras concludere præstat, ne quæ
putridus aër inspiret. Aliàs liberior aër ma-
gis eligendus. Euitandus præterea in conser-
uanda valetudine aër, cui commiscantur ha-
litus stagni & paludis, ac specus profundi,
pestilentem auram spirantes, & qui ex ani-
malium, olerum, erucæ, ceparum, & similium,
arborum malarum viscositatum, quales fi-
cus & nuces, & legumnum putredine aut
fimo coinquinatur. Cauendum etiam ne in
aliqua primarum qualitatum excedat, sci-
licet, caliditate, frigiditate, humiditate, &
siccitate: id quod arte nostra moliemur, si-
cut docet Auicenna. 2. 1. Doctr. 2. cap. 5. & 6.

DE NIMIA POTATIO- ne vini. Cap. XV.

SI nocturna tibi noceat pota-
tio vini,

f Hoc

Hoc matutina rebibas, & erit
medicina.

Hic ponitur præceptum de iis, qui mane
ex pridiana vini potatione ægrotant, nimi-
rum ut idem mane rebibant. Potatio au-
tem vini nocturna, potest inducere vel e-
brietatem, vel sitim matutinā, vel nimiam
corporis calfactionē. Si induxerit nimiam
calfactionem, maximus error est, id mane
repetere: nam perinde hoc esset, ac si ignem
igni adderes. Si ebrietatem cum quadā nau-
sea, bonum est mane repetere: inde enim fa-
cile vomitus provocatur quem sequitur ex-
purgatio stomachi. quæ facta, tollitur & no-
cumentū ebrietatis, & nausea. Quare con-
sultat Hippoc. semel in mēse inebriari, ut ex
ebrietate provocetur vomitus: hic enim ma-
ximè ab ægritudinibus chronicis, id est.
longis & malis præservat. Si quis ex noctur-
na vini potatione, propterea quòd bibere
illud non cōsueverit, obleditur, huic & ma-
ne, quòd adsuescat, idem bibere concedetur,
& ita ex vini sumptione minorem lesio-
nem sentiet. A consueto enim minor fit le-
sio, teste Hippocrate lib. 2. Aphorif. 5. Si ve-
rò potationem vini nocturnam sequatur si-
tis matutina, illa mendosa est, & curatur
quidem

quidem potatione vini, sed magis tamen aqua. Homini debilis cerebri & cuiuscunque alterius conditionis, summopere cauendum est à frequenti ebrietate.

Frequens siquidem ebrietas, inquit Aui-
cenna. 3. I. Doctr. 2. cap. 8. inducit sex incom- Ebrietas
moda in corpus humanum. Primum est cor- tis incom-
ruptio complexionis hepatis, quia vinum im- moda.
modicè sumptum, calorem eius resoluit, unde amittit virtutem sanguificam, & loco sanguinis generat aquositates efficiētes hydropysin. Vel incendit hepar, & humores eius, unde generatur lepra, vel mania. Secundum est corruptio complexionis cerebri, ob assiduam elevationem fumorum vini, disponentium cerebrum, calidum quidem mania & phrenesi, frigidum vero epilepsia, lethargo apoplexia, & subeth. Tertium est debilitas nervorum: videmus enim bibulos, & frequenter inebriari solitos, caput & mēbra tremere, non in senio tantum, sed etiam in senectute, & iuventute quādoque. Quartū, aegritudo nervorū, sicut spasmus, & paralysis: quia vinum immodicè haustum, sæpius in stomacho accessit, unde valde leduntur nervi. Sæpe etiā ex defectu digestionis in aquositates crudas cōuertitur quæ nervos remolliunt, & sæpe humoribus
f ii crassis

crassis nervos obducit, unde distenduntur vel cōtrahuntur. Quintum est apoplexia propter humiditates cerebri à vino multiplicatas, ita ut omnino vias spirituum animalium à cerebro in membra obstruant.

Sextum est mors subitanea, cum scilicet sterzendo & dormiendo, via anhelitus multitudinem vini vel humiditatum inde generatarum, clauduntur, & ebrius suffocatur.

Vinum tamen si modicè bibatur, plurimum confert. Avicen. loco citato, quinque eius recenset commoda. Primum est, quod caloris sui subtilitate & conuenienti atque occulta proprietate, facilem efficiat cibi penetrationem, cui cōmiscetur, in omnia membra. Secundum est, quod phlegma substantia sua calore & subtilitate incidat atque resoluat, meatus aperiat, & naturam ad excreationem incitet. Tertium est, quod choleram rubeam, per vrinam, sudorem, excrementa, & resolutionem insensibilem expellat: & hoc de vino albo, vel subrugeo, tenui, natura debili, vel diluto, intelligendum est. Aliàs enim ex nimia hepatis calfactione, ipsum in choleram commutaretur potius: alioquin multiplicaret choleram per conuersionem ipsius in eam. Quartum, quod melancholiam, quæ crassa est, & tarda
dimo

di motus, facile per proprios meatus ab hepate ad splenem, & à splene ad os stomachi deducat, & eandem vnà cum fecibus è corpore expellat, & melancholiæ nocuumentum, ob contrariam substantiam, complexionem & effectus, reprimat, ac tollat. Melancholia enim tristitiam, pusillanimitatem, & auaritiam parit. Vinum verò gaudium, audaciam, magnanimitatem, & liberalitatem. Quintum, quòd omnes modos seu species lassitudinis, nisi multa caliditas extranea fuerit coniuncta, resoluat. Vinum enim resolutos spiritus abundè reparat, virtutem cõfortat, humiditates relictas in musculis, nervis, & chordis, & iuncturis, tollit, aut minuit. In lassitudine si opus fuerit vinum velociter humectat, modò diluatur.

Præbet præterea & plurima alia comoda. Omnium enim velocissimè nutrit calorem, & spiritum naturalem confortat, totum corpus calfacit, ingenium acuit, iram extinguit, tristitiam remouet, libidinem incitat, semicrudos humores digerit. Et vt vñico verbo rem totam perstringam, vinum reddit hominem & anima & corpore visilem, vnde abstemiū (cæteris paribus) effeminati videntur.

86 DE CONSERVANDA
DE MELIORE VINO.

Caput XVI.

Gignit & humores melius vinum meliores.

Si fuerit nigrum, corpus reddet tibi pigrum.

Vinum sit clarumque vetus, subtile, maturum.

Ac bene dilutum, saliens, moderamine sumptum.

Hic docetur in primis ex meliore vino meliores humores generari: quāto enim materia praestantior est, tantò etiam praestantiores inde humores gigni par est. Deinde, quòd vinum nigrum pigritiam corpori inferat, quia reliquis crassius est, & plus terreae naturae in se continens, quare & spiritus inde geniti sunt crassiores, authore Galeno, Comment. 14. lib. I. Aphoris. Oportet, inquit, similem esse defluxum subiectae substantiae, ut quādo humida atque aëria substantia existit, tunc quod ab ea defluit, vaporosum est, atque suaue. Cū verò terrestris atque arida, tunc & quod effluit, fuliginosum

ginosum est, & acre. Tertio loco, referuntur septem præcepta de electione vini.

Primum, ut eligatur vinum clarum: hoc Vinum enim quia subtile, spiritus subtiles & clari clarum. ros generat.

Secundum, ut sit vetus: novum enim siue Vinum vesustum (ceteris paribus) facilius inebriat, tus. fluxum ventris prouocat, atque colicam, quæ accidentia dicuntur infra, cap. 26. Nec est intelligendum ut omnino sit vetus: tale enim Auicenna 3.1. doctr. 2. cap. 8. testis, est quasi medicina & pauci nutrimenti, id est, magis inest ei virtus alteratina corporis ad caliditatem & siccitatem, quia repurgatum est à fece & viriditate quam prius habuit, & multo quam antè calidius. Scribit Galenus lib. 8. simplicium medica. Vinum ex secundo est ordine excalfacientium, sed quod admodum vetus est ex tertio.

Tertium est, ut sit subtile: subtile enim multos & subtiles spiritus procreat: crassum verò crassos.

Quartum, ut sit maturum, non stipticum. Stipticum enim abscindit omnes species euacuationis, ut innuit Galen. Com. 8. lib. 3. de morbis acut. Austerum, inquit, vinum, excretiones omnes cohibet. Quare nocet corporibus quibus per vrinam expurgari

gari est opus, & laedit omnia superiora. Ina-
firmitatibus tamen intestinorum utile est.

Galenus ibidem, Remouetur autem stipti-
citas, si aqua temperatum fuerit. Gal. ibi.

Quintum, ut sit dilutum: per hoc enim
remittit fumositatem suam, & minus inebriat.
Et hoc veritatem habet in vino sub-
tili. Crassum enim si diluatur, citius inebriat:
ita nanque subtiliatur, magisque fumosum
redditur, de quo Auicenna intellexit 3.
1. doct. 2. cap. 8. cum ait, Mixtum velocius
inebriat.

Sextum, ut infusum quasi subsiliat, &
est de conditionibus boni vini, de quibus su-
pra capite 10.

Septimum, ut modicè sumatur. Vinum
enim modicè sumptum, acuit ingenium. Ex
omnibus iam dictis colligitur, pro conseruanda
bona valetudine, eligendum esse vinum
quod sit medium inter vetus & nouum, cla-
rum, nonnihil rubedinis participans, odorif-
erum, aequalis saporis, nec acre, nec acutū,
neque dulce, nec fumosum, neq; crassum ni-
Vergil. 2. mis, siue subtile, sed ad subtilitatem decli-
Georg. A= nans: natum in colle aperto, meridiem spe-
pertos Bac Et ante, regione inter caliditatem ac frigi-
chus amat ditatem temperata. Hæc ferè Auicenna lo-
colles. co citato.

Circa

Circa vini vsum, secundum etates, nota-
 tande sunt tres regulae, quas ponit Auicenna
 ibi. Prima est, ne pueris detur vinum
 in potu: id enim perinde esset ac si igne igni
 addas in lignis debilibus. Quippe, quod
 haustum & humectat nimium, & calfacit
 corpus: tum caput, halitu replet, iis qui huius-
 modo calidoque temperamento sunt, quale
 est eiusmodi puerorum. Atqui nec repleri his
 caput est utile, nec ipsos supra quam par
 est, humidos, calidosque fieri: quoniam eo-
 iam caloris humorisque peruenerunt, ut si
 paululum utraque qualitatem auxeris, iam
 modum excefferint. Secunda est, ut seni
 detur, quantum tolerare potest, & appetit
 appetitu naturali. Quemadmodum enim
 ocree veteres aridae, & corrugatae oleo, ita
 corpora senum vino electo reficiuntur, ac re-
 nouantur. Senibus enim cum frigidi sint, v-
 num illud maximum commodum ex vino
 accedit, quod eorum omnia membra calfa-
 ciat: tristitiam & melancholiam, quibus ab-
 bundant, expellat: & soporem, quo ferè de-
 stituuntur, reducat. Obstructiones etiam,
 quibus iidem obnoxii sunt, tollat. Sanè vi-
 num sicuti pueris est alienissimum, ita seni-
 bus aptissimum est. Tertia, ut iuuenibus
 exhibeatur temperatè. Nam, ut Galenus
 inquit

Vinū est
 lac senū.

90 DE CONSERVANDA

inquit lib. I. de sanit. tuenda, Neque iam adultis vinum, nisi modicè sumptū, existimandum est vtile esse, quòd videlicet & ad iram & libidinē precipites faciat, & partem animi rationalē hebetem turbidamque reddat, si modum excesserit. His ipsis tamē, ad bilis excrementa vel mitiganda, vel expellenda, est sanè non inutile, corpus corroborat, & ingenium ob subtilium & tenuium spirituum abundantiam, exacuit.

DE CEREVISIA.

Caput XVII.

NON sit acetosa hæc ceruisia, sed bene clara,
De validis sit cocta granis, satis ac veterata.

Hic traduntur quinque signa, de eligenda ceruisia. Primum, vt non sit acetosa: hæc enim stomacho inimica est. Acetum namque, vt Auicenna tradit, nervis officit. Stomachus autem membrum est valde nervosum: ergo, &c. Secundum, vt sit clara, quia turbida obstruit vrinariū meatus. Proinde & calculosis plurimum vocet, impinguat, flatu

tus gignit, anhelitum abbreviat, & phlegmata multiplicat. Tertiū, vt sit cocta ex bonis & validis granis, non corruptis, ex optimo scilicet hordeo, tritico, siue auena: quantò enim grana meliora sunt, tantò & melior humor inde generatur. Quartum, vt sit bene cocta: hæc enim cū melius digeritur, tum naturæ conuenientior existit. Malè verò cocta, ventris tormina, inflationes, & colicam passionem gignit. Quintū, vt sit vetus, & à fecibus repurgata. Recens enim iisdem malis obnoxia est, quibus malè cocta: præterea & stranguriam facit.

DE NIMIA POTATIONE cereuisiæ. Cap. XVIII.

DE qua potetur, stomachus non inde grauetur.

Hæc vnicum habetur præceptum de usu cereuisiæ, vt scilicet modicè sumatur, neque inde stomachus prægrauetur, vel ebrietas concilietur. Ebrietas enim ex cereuisiâ deterior est, quàm ex vino, & diuturnior.

Fumi namque & vapores crassiores ad caput ex cereuisiâ eleuantur, quàm vino, quare & tardius resolvuntur. Et sciendum est, prandium

92 DE CONSERVANDA

prandium vel cœnam (si modò cetera pariter adsint) vtilius à cereuisia quàm vino inchoare, quia in principio mensæ, stomachus famelicus est, & superfluitates avidissimè à membris ad se attrahit. Si ergo in principio mensæ daretur vinũ, quo natura maximè delectatur, eo quòd plurimum nutrit, superfluitates illæ à stomacho attractæ, vnà cum vino ad partes corporis traherentur. Minus autem avidè attrahit cereuisiam. Cereuisia humores item orificio stomachi adherentes abluit, quare Medici con-
 Vomitus ante cibũ
 ciendus. sulunt, vt in maxima fame, prius vomitus prouocetur, quàm cibus sumatur, vt superfluitates illæ à stomacho famelico attractæ, euacuentur: neque cum chylo commisceantur. Similiter qui ex nimia vini potatione sitit, cereuisiam bibat: hæc enim sitim mensuram tollit.

DE TEMPORIBVS AN-
ni. Cap. XIX.

TEmporibus veris, modicum prandere iuberis.
 Sed calor æstatis dapibus nocet immode-

immoderatis.

Autumni fructus caueas, ne sint
tibi luctus.

De mensa fume quantūuis tem-
pore brumæ.

Hic agitur de cibi mensura secundū an-
ni tempora conuenienti, & primò de vere.

Vere siquidem modicè prandendum est,
paululum cibo demendum, adiiciendūque
potioni. Auicenna 2. 1. Doctrin. cap. 6. Ra-
tio, Quia tempore hyemis propter eius gu-
lositatem & exercitiis paruitatem, & reso-
lutionis prohibitionem, humores crudi, &
maximè phlegmatici ex temporis propor-
tione generati in interioribus corporis, ob
ambientis aëris frigiditatem, siue ἀντίθε-
σις τοῦ αἵματος coadunantur. Ver autem super-
ueniēs illos eliquat, & diffundit per totum
corpus, quare natura per id tempus pluri-
mum circa illorum digestionē occupata est.

Si itaque in vere daretur magna cibi men-
sura, natura à digestionē prædictorum hu-
morum impedita diuerteretur, vtpote, per
humores, & magnā ciborum copiam, plus
æquo grauata, vnde humores in corpore
crudi & indigesti relictī facillimè mēbrum
aliquod

aliquod inuadentes, ægritudinem inducerent. Quare summopere conandum est, ut id temporis cibo nonnihil dematur. Diminutio enim ciborum maximè præseruat ab ægritudinibus veris, teste Auicenna ibidem. Et hoc quidem de adulto & extremo vere intelligendum. Nouum enim ver hyemi assimilatur, vnde & hyemis ritu per id tempus, cibus administrandus est. Intelligendum item de corpore humoribus phlegmaticis & crudis repleto. Corpori enim temperato in humoribus cibus exhibendus iuxta mensuram caloris innati, & resolutionem quæ fit à corpore: ablata enim causa est diminutionis cibi. Vnde Hippocrates Aphorismor. 15. lib. I. Ventres hyeme & vere, natura calidissimi sunt, & somni longissimi: quare per ea tempora alimenta copiosiora sunt exhibenda. Etenim tunc calor innatus plurimus est, vnde & pluribus egent alimentis.

Aestatis
cibus.

Secundo, de Aestate, quod nimia cibi sumptio in æstate noceat. Virtus enim digestiua tunc debilis est: spiritus enim & calor innatus, instrumenta virtutum debilitantur, minusque ob caloris externi excessum, & attractionem, ad exteriora resoluuntur, vnde de multum cibum digerere nequeunt. Sciendum tas

dum tamen, propter vehementiam resolutionis humiditatum, tam substantialium, quam nutrimentalium corporis, aestiuo tempore crassiorē ac maiorem cibum exhibendum esse, si virtus digestionis sufficeret. Verum cum non sufficiat, vno eodemque tempore multum digerere cibum, parum saepeque de eo exhibendum est, iuxta illud Galeni Cōmen 17. lib. I. Aphoris. Aestiuo quidem tempore, quantum ad temporis rationē attinet, saepius pauca danda sunt, quoniam & pluri egent adiectione, ut qui sunt dissoluti & vires habeāt imbecilles. Et licet aestate cibo nonnihil demendum sit, potioni tamen adiciendum est: tum enim maxima sit resolutio & exiccatio corporis, calor etiam humidum longē exuperat, vnde & sitis maior exoritur. Elixis itaque vtendum cibis que frigidis ac potione tum multa, tum diluta. Vinum autem vinosum & purum cuius tādum, vt quod facile inflāmetur, & violento aestu vehementem calorem incendat.

Tertio de Autumno, vt scilicet per aut Autumnus
 tumnū à fructibus autumnalibus, vuis scili cibi.
 cet, persicis, ficibus, & similibus abstineatur, vel modicē saltē de iis edatur: generant enim sanguinem putrefactioni accommodum, ob ebullitionem, quam in corpore & humoribus

humoribus faciūt, & maximè in stomacho immundo in autumno sæpius accidere solet, unde male sequuntur egritudines, nimirum variola, morbilli, & pestilentia. Pro maiori notitia victus salubris per autumnum, cauendum est, ne famem & sitim patiantur, vel cibo vna hora repleantur, vt precipit Rhazes 4. ad Mansorem, cap. 26. de regimine corporis, secundum anni tempora. Vinum autem quod bibitur, sit paulò liberius dilutū, neque tamen immodicè, vt corpus humectet, & calorem reprimat: minus etiam quàm in æstate bibendum, ne natura per id tempus debilitata, digerere renuat, & calor obtusus, ventositates & colicam generet.

Quarto de hyeme. Tempore siquidem hyemali tantum edendum, quantum volumus, id est, plus quàm cæteris temporibus, teste Auicenna Phen. 2. 1. Doctrin. 2. cap. 6. & Galeno in Commen. 17. lib. 1. Aphorism. Hyberno, inquit, tẽpore multa quidem danda sunt propter robur virium, sed raro, quia non valde multa indigent adiectione laborantes, vt quibus nõ multa fiat euacuatio. Et ratio est, quia calor innatus hyeme intensior est, tum quia vnitus, tum quia fortificatus, ὁ δὲ τὸν αὐτὸν ἐπίσασιν: id est, iuxta

est, iuxta positionem sui contrarii, videlicet, frigidi aeris corpora circundantis, quod veritatem habet in robustis & corpulentis, & non in raris ac debilibus. In huiusmodi enim corporibus intesum hyemis frigus non modo non confortat calorem, sed magis debilitat. Et hoc innuit Hippocrates Aphor. 15. lib. I. Ventres hyeme & vere, natura calidissimi sunt, & somni longissimi: quare per ea tempora alimenta copiosiora sunt exhibenda. Etenim hinc calor innatus plurimus est, unde pluribus egent alimentis, quae quidem & crassiora, ac difficilius digestionis exhibere licet, quia calor intentior est. Viso autem utendum est meracioris & rubicundioris. Notandum tamen, quod licet consideratione habita ad fortitudinem caloris & virtutis digestivae in hyeme, crassiores & densiores cibi conveniant: attamen quia corpora per id tempus ob phlegmatis abundantiam facillime replentur & obstruuntur, & parva à continente fit resolutio: tutius est uti cibis inter solidum, & rarum mediis, sicuti caro haedina, vitulina, mutonis, lucii, percarum, & cancrorum. Crassioribus vero, ut bouina, porcina, ceruina, concharum, ostrearum, carpionum, & similium, abstinendum, aut una saltim comestione utendum,

98 DE CONSERVANDA

dum, adhibitis sæpius rebus apertius & diureticis, vt petroselino, nasturtio, apio, & exercitio forti.

DE POTU PRAVO COR-
rigendo. Cap. XX.

SAluia cum ruta faciunt tibi pocula tuta.

Adde rosæ florem, minuuntque potenter amorem.

Salvia. Traduntur hoc loco duo remedia de prauo potu corrigendo. Primum est Salvia, cuius folia potui imposita prauitatem eius ex proprietate corrigunt. Habent etiam in se virtutē confortandi neruos & cerebrum: quibus confortatis melius resistitur malis fumis, ex prauo potu prouenientibus.

Ruta. Secundum est Ruta, cuius integra folia absque cōtritione potui imposita, caliditate & proprietate sua corrigunt malitiam eius. De Ruta quomodo contra venena valeat, dictum est cap. 13. Sequitur deinde in ultimo versu, quod his duobus addi possit flos rosæ. et hoc maximè intelligendum de rosa rubea, quæ fragrantia sua, & stiptico sapore, potus malitiam tollit.

DE NAVSEA MARINA

Caput XXI.

Nausea non poterit hæc quæ
vexare marina:

Vndam cum vino mixtam qui
sumpserit ante.

Hic traditur remedium nausæ, siue vomitus ex marina traiectione prouenientis in non consuetis, vt scilicet traiecturi prius quàm nauem conscendant, dies aliquot vino suo aquam marinam misceant, si diuites fuerint. Sin verò pauperes, aquam marinam absque vlla mixtione bibant. Ita enim nauscam nullo negotio euitabunt, quia aqua marina salsedine & stipticitate sua, orificium ventriculi claudit, vnde vomitus impeditur. Et notandum, Auicenn. Phen. 3.1. doct. 5. cap. 8. teste, vectorem marinum à principio non debere retinere, siue reprehendere nauscam vel vomitum, sed dimittere, donec bene purgatus fuerit: hoc enim à multis egritudinibus non solum præseruat, verum etiam curat, vel allenuat vehementes, & magnas egritudines, vt lepram, hydropsin, apoplexiam, frigiditatem, & inflationem

g ii ncm

100 DE CONSERVANDA

nem stomachi. ut docet Auicenna ibidem.
 Si tamen, inquit, vomitus vectoris in mari
 superfluus fuerit, sic ut vehementer debilia
 tetur, restringendus est comestione fructuum
 stypticorum & acetosorum, veluti sunt co-
 tonea, maciana, & granata. His enim ori-
 ficium stomachi confortatum humores de-
 primit. Stomachus etiam confortatus, hu-
 mores ad se undarum exagitatione afflu-
 entes repellit. Appii item semen torrefactum,
 & cum vino potum confert, vel absinthium
 potum, siue comestum. Panis etiam assatus
 & in vino odorifero maceratus si edatur,
 Vapores prodest. In summa, tota victus ratio sit ex
stomachi acetosis, stomachum confortantibus, & pro-
prohibentibus ascensum vaporum & humorum
tia. ad caput, ut lentes cocta in aceto, vel succo
vinae acerba.

DE GENERALI GONDI-
 mento. Cap. XXII.

SAluia, sal, vinum, piper, allia,
 petroselinum.

Ex his fac salsam, ne sit comixtio
 falsa.

Hic habetur modus conficiendi salsamen-
 ti com-

si communis, si in mēsa specialia deficiant. Salsamen
Et recensentur quinque ex quibus fieri pos-
sit. Primum est salvia, qua fit condimen-
tū in assatione, siue decoctione anseris. An-
seres enim siue porcelli cum assantur, salvia
ferè impleri solent, vt humiditates super-
flua siue viscosa exhalent, & salvia odor
anseribus vel porcellis imprimatur. Post as-
sationem tamen, salvia reicienda est, &
non comedenda. Ex salvia etiam condimen-
tum conficiunt rustici, quo in anserum esis
vtuntur: contundunt enim allium cum vino
& salvia, vt auferatur aliquantulum de sa-
pore allii.

Secundū, Sal cum vino, estque salsamen-
tum diuitum, siue nobilium. Ipsi enim defi-
ciente sinapio, vel veriuto, imponunt salsam-
enon vinum, & parum salis.

Sal cum
vino.

Tertium, Piper, estque salsamentum rus-
ticorum: commiscet enim piper cum fabis
& pis. Similiter etiam ex pane asso cum
cereuisia, vel vino & pipere, fit salsamen-
tum nigrum, ad modum pultis, quod etiam
piper vocant, & hoc effundunt super car-
nes aut pisces.

Piper.

Quartum, Allium, ex quo etiam fit sal-
samentum rusticorum. Miscet enim cum
mollis caseo & lacte, terendo allium, & ita

Allium.

3 ii comedunt

102 DE CONSERVANDA

comedunt cum cibo siue asso, siue elixo, siue salso, dulci, & cum ovis duris.

Petroselinum.

Quintum, Petroselinum, ex cuius foliis contusis cum veriuto, vel albovino, fit viridis salsa, quam cum asis edunt. Et hic notandum, salsamenta, siue salsus secundum temporum diuersitatem vario modo confici. Temporibus enim calidis inclinant nonnihil ad frigus, vel paruam caliditatem habent. Temporibus vero frigidis contra.

Aestatis.

Materia igitur salsarum aestate sit veriuto, vel agresta, de summitatibus vitis, vel acetum, succus limonum, vel citragulorum, vel granatorum cum saccaro, & aqua rosarum. Quibus interdum addi potest aliquantulum serpilli & petroselini, ad praedictorum frigiditatem temperandam. Materia vero salsarum temporibus frigidis sit synapium, cruca, Zingiber, piper, cinnamomum, garyophila, allium, salvia, menta, serpillum, petroselinum, vinum, iusculum carniuum, acetum non forte, sed vini natura propinquum. Temporibus vero temperatis, salsarum materia sit inter caliditatem & frigiditatem temperata.

frigus.

Secundo, variantur ratione cibariorum: cibariorum enim alia aliis indigent condimentis, id quod coqui non ignorant. Mutorum enim, vitulorum & capreorum salsa debet

debet esse viridis, in astate quidem ex aceto
& agresta, cum paucis speciebus sine allio,
cū petroselino, Zingibere albo, & agresta,
& pane asso in acetum vel agrestā infuso.

Hyeme fiat eadem cum pluribus speciebus Hyemis.
bus paucis allio, optimo vino, & pauca a-
gresta, vel sufficiat synapium & eruca. Sal-
sa autem pro carnibus bouis elixis est pi-
per coctum ex pipere, pane asso, iure cava-
nium, & pauca agresta, & hæc eadem sa-
tis conuenit carnibus porcinis in hyeme.

Possunt etiam carnes porcine comedi æstae
in principio refectionis cum aceto & pe-
troselino. Si verò prædictæ carnes pastillan-
tur, præsertim bouinæ & porcine, hyeme
quidē adponatur cepe, allium cum puluere
specierum dulcium parua quantitate. Aes-
tate verò sine cepis cum verinto, vel cepæ
parue in parua quantitate. Si autē pastilla-
tura fiat ex carnibus subtilioribus, non ad-
ponatur cepe. Aestate quidem lac amygdæ-
larum, cum verinto, & paucis puluere spe-
cierum dulcium, in fine adponatur onū cōquas-
satum cum agresta. Hyeme verò loco agre-
ste sumatur vinum cum speciebus. Assaturæ
autem cuniculorum, & pullorum cōuertitur
condimentū ex cinnamomo & mica panis.
Aestate quidem cum agresta: hyeme verò

cum vino. Assatura porci conuenit liquor inde descendens, conquassatus cum optimo vino & cepis, idque in hyeme. Aestate uero salsa uiridis, cuius supra facta est metio. Assatura phasianorum, columbarum, & turturum, nullo alio indigent condimento, prater sale. Caponum uero & gallinarum elixatarum conueniens condimentum, est aqua decoctionis earundem, cum aliquantulo pulueris specierum dulcium, & precipue, si addantur in decoctione salvia, hyssopus, petroselinum, idque in hyeme. In aestate sufficit sola aqua cum succo summitatum vitis. Verum pro salsa caponum & gallinarum pinguium pastillandarum, nihil penitus apponendum est prater pauculum pulueris specierum, & in fine agresta supra dicta in aestate, optimum vinum in hyeme. Pisces uero quanto sunt carnis crassioris, difficilioris, maioris superfluitatis, & humidioris nature, tanto indigent salsis calidioribus. & acutioribus, quod etiam in carnibus obseruandum.

Piscium
salsa.

DE LOTIONE MANVVM.

Caput XXIIII.

LOtio post mensam, tibi confert munera bina.

[Mundisio]

Mūdicat palmas, & lumina red-
dit acuta.

Si fore vis sanus, abluere ſæpe
manus.

*Hoc loco duo referuntur commoda ex lo-
tione manuum à cibo ſumpto.*

*Primum, quòd ita manuum palmae emun-
dentur.*

*Secundum, quòd reddat lumina acuta,
id eſt, proſit oculis, idque per accidens. Mae-
nus enim ſunt inſtrumenta mundandorum
oculorum, quare multū confert eas eſſe mun-
das. Sed de hoc ſatis dictum eſt cap. 3.*

DE PANE. Cap. XXIIII.

PANIS nō calidus, nec fit nimis
inueteratus,

Sed fermentatūſque, oculatus, fit
bene coctus,

Et ſaluſ modicè, & frugibus va-
lidis electus.

Nō comedas cruſtam, choleram
quia gignit aduſtam.

Et pa-

Et panis falsus, fermentatus bene
coctus,
Purus sit sanus, non talis sit tibi
vanus.

Hic precipitur, duo esse vitanda circa electionem panis. Primum est caliditas.

Panis calidus. Panis enim calidus, humana natura nocet, lidus noci iuxta illud Avicennae 2. Canon. cap. 572. **us.**

Non comedatur, inquit, calidus sicut est. Panis enim calidus non est natura conveniens, & usus eius è furno & reliquorum similium est malus, quia multum oppilat. Panis calidus, caliditate sua sitim facit, & natat ob suam humiditatem vaporosam, estque velocis digestionis & tardi descensus, Qui licet in victus salubris ratione non conveniat, ut ali

Panis odoratus. Panis odoratum, odore tamen plurimum confert: reodor. suscitatur enim syncope correptos. Fieri etiam potest ut homines aliqui solo panis calidi odore vitam prorogent, quod Democritum fecisse auctor est Laërtius. Secundum, ne edamus panem vetustate induratum, siue mustidum: talis enim pro nutrimento naturae humanae non congruit, quia exiccat corpus, & humores melancholicos generat.

Panis electio. Sequuntur deinde quinque conditiones panis electi, quarum prima est, ut sit bene fermentatus

fermentatus. Gal. 1. alimento. cap. 2. Panes, inquit, ad concoctionem appositissimi sunt, qui plurimum fermentati, & approbè elaborati, in clibano, igne moderato percoquuntur. At qui fermento caret, nemini prorsus is erit accommodus: Huic adstipulatur Auicenna. 2. Canon. cap. 572. Panis habens partem fermenti plurimi est nutrimenti, sed eius nutrimentum oppilat, nisi illos qui sunt plurimi exercitii.

Secunda est, ut sit oculatus, id est, porosus, per hoc enim dignoscitur viscositatem eius esse ablatam. Veruntamen iste panis secundum Auicenna. velocis est penetrationis, & minoris nutrimenti & deterioris, sicut est panis αὐτόπυρος, qui est plurimi fursuris.

Tertia est, ut sit bene coctus, quia panis male coctus tardè concoquitur, & stomachum grauat. Auicenna. loco citato. Et ille qui non bene decoquitur, est plurimi nutrimenti, sed eius nutrimentum oppilat, nisi illos qui sunt plurimi exercitii. Et panis de patella est huius generis: eius nanque pars interior rarò decoquitur bene.

Quarta est, ut sit temperatè salitus: dulcior enim oppilat, salsus exiccat. Moderatè tamen salsus optimum nutrimentum præbet, si ceteræ conditiones pariter adsint.

Quinta,

Quinta, vt sit confectus ex optimis granis, laudatissimo tritico. Tertio demum loco vetatur vsus cruste panis, vt quæ chole-
ram adustam, & humores melancholicos
pariat, quatenus ipsa adusta & siccæ est,
& humor inde etiam genitus, adustus erit,
Decrusta- & siccus. Quare nobiles, qui natura chole-
tio. rici sunt, curant sibi auferri à pane superio-
rem & inferiorem crustam, quos imitantur
prælati & delitiosi. Eligenda igitur mica
panis melioris, valentioris, & velocioris
nutrimenti, quàm crusta.

Crusta pa- Crusta tamen aliquando conuenit sanis,
nis. habentibus stomachum humidum, & volen-
tibus emacerari, idque sumpto cibo. Cibi e-
nim descensum promouet, & confortat orifi-
cium stomachi. Duobus vltimis versibus in-
nuitur vt panis laudatissimus habeat has
quinque conditiones, vt sit salitus, fermenta-
tus, bene coctus, purus, & sanus, id est, de
granis validis & sana messe collectis. Et
has conditiones habet Auicenna loco cita-
to. Oportet, inquit, vt sit panis mundus, sa-
litus, massam habens confectam, fermenta-
tus, coctus bene, & vna nocte permanens.
Additio. Sciendum præterea, panem ex fa-
rina cribro succretæ & à furfure repurgatæ
maius & purius præstare alimentum, fursu
raccum

raceum verò, id est, cui fursuris nonnihil cōmixtum est, infirmum quidem pręstare alimentum, sed facilius per intestina descendere. Gal. lib. I. cap. 2. de aliment. facult.

DE CARNIBVS PORCINIS. Cap. XXVI.

ESt caro porcina sine vino peior ouilla,
Si tribuis vina, tunc est cibus & medicina.

Hic fit comparatio quedam inter carnem porcina & ouillam, nimirum quod porcina si citra vinum sumatur, ouilla sit salubrior. Attamen si vinum adiungatur, suprā quā quod valentiſſimē nutrit, habet & facultatem ceu medicamenti: humectando enim corpus alterat, id quod de porcellis asſis in primis & apris quā optimē preparatis intelligendum. Carnes verò porcina, quibus rustici & plebei vtuntur, sale conditę, siue sole, siue fumo exiccentur, ouillis nihilo meliores sunt, neque cū vino. Et hoc veritatē habet in carnib. porcellorū asſatorū, siue carnibus aprugnis, vt dictū est.

DE CONSERVANDA

Ilia porcorum bona sunt, mala sunt reliquorum.

Hoc versiculo conferuntur omasa, id est, intestina pinguiora porcorum, cum reliquorum animalium omasis: & quantum ad victus rationem attinet, reliquis suilla prestant. Nullorum enim animalium intestinis utimur, nisi sanguine refertorum & pinguium, cuiusmodi sunt porci. Sanguis namque suillus solus humidus est, & minus calidus, humana maximè temperie similis. Si quidem & carnes suum humanis sunt similes: quo quidem sanguine intestina implentur. Porci etiam facilius quàm aliquid aliorum brutorum saginantur siue impinguantur, quare intestinis eorum libentius utimur.

DE MUSTO. Cap. XXVII.

Impedit urinam mustum, soluit cito ventrem, Hepatis emphraxon, splenis generat lapidémque.

Musti nota. Hic quinque referuntur nocumenta ex cumentis. potione vini recentis, siue musti.

Primum

Primum, quod urinam impediat, idque dupliciter, Vel enim propter crassitiem suam ex fece commixta hepar siue renes oppilat, & urinae meatus occludit, vel reddenda urinae consuetum morem & ordinem immutat, vt mustum Rhenense, & alia quaedam subtiliora. Horum enim feces terreae sunt & nitrosae, ac proinde cum in vesicam descenderint, ipsam mordicantes inordinatè, ac prater morem consuetum meiere cogunt.

Secundum, quod aluum facile & citò resoluat. Viscera enim & intestina nervositate sua & fecis salsedine abstergens ad deiectionem & expulsionem excitat. Primò quidem, ob fecis acrimoniam: dein flatuum quos progignit, multitudinem: tertio verò lubricitatem per intestina, vt inferiorem ventriculi meatum, quem πύλωρον Græci, Latini portanarium vocant, facillimè descendens, stomachum relaxat.

Tertium, quod complexioni & temperaturæ hepatis officiat. Hepar enim ob plurimam fecis commixtionem oppilat, & flatuum multitudine debilitat, dysenteriam hepaticam inducendo, teste Avicenna 3.1. Doctrin. 2. cap. 8. Eodem modo καχεξία & paruas hepatis aegritudines parit, diuersas nimirum hydropisis species.

Quartum,

III2 DE CONSERVANDA

Quartum, quod spleni & temperatus
ra eius, eodem ferè modo, quo hepatis, nocu-
mentum inferat, oppilando scilicet, & in-
durando.

Quintum, quod calculū generet, & ma-
xime in renibus (qui quidem colore ruber
est, & friabilis) propter oppilationē, quam
ex substantiæ suæ crassitie facit. Et hoc viro-
tutem habet in musto dulcioris vini, cui
non sunt admixta nitrosa, & mordicantes
feces. Mustum enim cui ille admixta sunt, la-
pidis generationē perturbat. Quippe quod
urinam vehementius creat, cuiusmodi non
nulla sunt ex Rhenensibus, quæ arenulas
per urinam secum agunt, tum frequentius
etiam ad mingendum impellunt. Frequens
enim mixtio motu suo adherentes arenu-
las abstergit & aufert.

DE POTU AQUAE.

Cap. XXVIII.

Potus aquæ sumptus come-
denti incommoda præstat.
Hinc friget stomachus, crudus &
inde fecurus.

Hic traduntur duo nocumenta ex potu
aqua

aqua inter edendum. Primum, quòd nocet Aqua potat stomacho: ipsum enim infrigidat & rebus noxiis laxat, & maxime omnium cibi appetentiis. am deiicit. Secundum, quòd impediat digestionem. Cibus nanq; sumptum crudum reddit, Auicenna. 3. 1. Doctr. 2. cap. 7. Neq; inquit post ipsum (scilicet cibum) multa bibenda, est aqua, quæ inter ipsum, scilicet cibum, & stomachi corpus, separationem faciat, & ipsum natare. Ibidem cap. 8. inquit, & cum natura in digerendo studeat satietati aquæ iam præcedente sufficienter, id est, si præcesserit satietas aquæ sufficiens ad bonam cibi permixtionem, aqua est vehementer impediens, scilicet digestionem inchoatam. Idem. 2. parte Cant. Numero. 29. & 30. Est etiam, inquit, vitandus potus aquæ in mensa, nisi ratione adherentie, & tardioris descensus buccellæ. Non est enim sumenda aqua cum cibo. Aurores in Com. Causa quidem huius est, quoniam cum sumitur super cibum priusquam stomachus calfecerit ipsum, infrigidat & incrudat. Est etiam causa, cur sumptus cibus stomacho innatet, nec eidem adhæreat, neq; uniatur, ut conterat ipsum, sicuti par est. Actio nanq; stomachi in sumptum cibum fit conterendo simul & coquendo. Vnde
h quema

114 DE CONSERVANDA

quemadmodum si in ollam iam ebullientem multum aquae simul infundatur, decoctio cibi tardius perficitur, ita & in stomacho contingere solet. Parua tamen frigida aque quantitas sugendo sumpta conceditur, ut per eam cibi ad inferiora descendant, & hoc si sitis etiam infestauerit, bibereque cogat. Nam parua quantitas aquae frigidae, hoc modo sumpta, stomachum alleviat, & colligit. Alleviat quidem à siti, & cooperando in descensum cibi. Colligit verò frigiditate sua coadunans partes stomachi. Et hoc colligitur ex Auicenna locis citatis.

**Aqua si
si extin-
guenda
conueniēs.** Notandum quòd in sitis extinctione, magis conueniat aqua quàm vini potus: vinum tamen, pro valetudine conseruanda sit preferendum. Dato enim & concesso, quòd in sitis repressione (quae est appetitus frigidus, & humidus) aqua in vniuersum melior sit, quia frigida & humida, naturaliter tamen, in cibi permixtione, & delatione ad corporis partes extimas, vinum aqua praeualeat. Vinum enim subtilitatis suae ratione, in substantia & actione, subtilibus cibis permiscetur: quia natura eo magis delectatur, ipsumque citius attrahit, & aliis cibis permiscet, & maxime, quòd haec mixtio fiat per modum quendam ebullitionis, quàm
vinum

vinum magis inuat, ratione virtualis caliditatis, & aqua impedit, propter frigiditatem. Et sic patet, vinū aqua in ciborū permixtione prauale, & in eorundē delatione. Nam vinū ob substantia sua subtilitatē & caliditalē virtualem optime penetrat. Subtilia enim et calida facile penetrāt, & per consequens, vinum magis defert quā aqua, cui nihil inest virtualiter calidum: neq; substantia aëria, neq; ignea, vnde aqua tardē transeundo, impedit omnem cursum.

Alio item modo, aqua quā vinum potui ineptior est: impedit enim alimenti nutritionem, cō quōd ipsa non nutriat, vnde, quanto cibus magis aqueus est, tanto minus nutrit. Melius igitur vinum cum cibo permiscetur, quod non solum non impedit nutritionem, verumetiam multum inuat, maxime siquidem & velocissimē nutrit, & instaurat, vt dictum est suprà. Insuper notandum, aqua potum edenti non solum nocere, sed etiam pluribus aliis, vt refert Avicenna. 3. 1. Doctr. 2. cap. 8. Primo enim nocet homini ieiuno: ita enim penetrat aqua sumpta nullo retinaculo impedita, vsq; ad intima membrorum principalium, extinguens calorem innatum. Et hoc verum est in homine.

Aqua crassa ne verè ieiuno. Ebrio enim quandoq; **crassa** **con-**
pula **con-** fert, neq; ipse inde lesionem sentit, si ieiunus
fert. aquam bibat, quia ieiunus ebrius non
 est prorsus ieiunus, neque stomacho vacuus,
 sed habet reliquias aliquas hesternæ cras-
 pule, quarum nitrositas per aquam mitiga-
 tur, & ita stomachus abluatur, & repressis
 vaporibus ac fumis reparatur receptioni

Ac coitu & noui nutrimenti. Secundo, homini exercitato
 exercitio. exercitio forti nocet, & similiter statim à
 coitu: nam tum corporis pori aperti sunt,
 quare penetrat aqua in profunda membro-
 rum, extinguens calorem innatum, qui & post

A balneo. coitum debilitatus est. Tertio, nocet statim
 à balneo, & maxime si hoc fiat stomacho
 vacuo: tum enim via vehementer aperta sunt:
 quare ledens aqua penetrat, ut dictum est.
 De hoc ita dicit Auicenna, 6. 4. Summa. I.
 cap. II. Ex potu illius in ieiunio, & post bal-
 neum, & post coitum timetur corruptio
 complexionis & hydropisis. Quarto, nocet

Sitis **no-** bibere aquam frigidam, causa obediendi
cturna. siti nocturna mendosa, quæ accidit crapu-
 lantibus & ebriis. Nam per potum aquæ
 frigide prohibetur resolutio & digestio hu-
 moris salis, vel fortis vini, vel alterius acui-
 ti, causantis sitim, & sic citò reuertitur sitis
 aquæ vehemens, ut antè. Sed si vehemē-

tior adfuerit sitis, nimium vexans & inquietas, neq; sufficiat aeris inspirati frigiditas, nec ablutio oris cum aqua frigida, bibat sitibundus aquam frigidam ex vase stricti orificii siue gracilis colli, quo diutius permeet ad orificium stomachi, & fortius sitim mitiget, ac de ea minus sumatur, ne digerendorum concoctionem penitus impediat.

Quinto in genere malum est, sanis bibere multam aquam frigidam: extinguit enim calorem innatum, pectus offendit, stomachi appetitum deiicit, & membris omnibus nervosis nocet, teste Hippoc. lib. 5. Aphor. 18. & 24. Veruntamen aqua temperate frigida aliquando per accidens appetitum excitat, & stomachum confortat, ipsum coadunando, & stringendo vilos eius.

DE CARNIBVS VITVLINIS. Cap. XXIX.

Sunt nutritiue multum carnes vitulinae.

Hic laudantur carnes vitulinae, eo quod plurimum nutrimenti praebeant. Id quod testatur Auicenna. 3. 1. Doctr. 2. cap. 7.

h iii vbi

118 DE CONSERVANDA

vbi precipit ut cibus sanitatis conservati-
uus sit, quales sunt carnes, quia sunt similis
naturæ & aptæ ut in sanguinem conuer-
tantur, ut proprie carnes hædorum & vi-
tolorum paruorum lactentium, & agnorū
vnius anni. Galen. item. 3. alimen. facul. mi-
rè extollit carnes vituli lactentis, sex vel
octo hebdomadarum assatas, ut saluberris-
mas, quæ multum nutriant, & facile con-
coquantur.

DE AVIBVS ESUIA-

ptis. Cap. XXX.

SVnt bona gallina, & capo, tur-
tur, sturna, columba,
Quiscula, phasiades, merulæ, si-
mul orthygometra,
Perdix, frigellus que, orex, tremu-
lusque amarellus.

Gallina.

Hoc loco fit enumeratio carnum ex
avib. prouitamento humana naturæ con-
uenientiorum: & sunt 14. Prima est, galli-
na: cuius usus naturæ humanae conuenit.
Haly. enim, Auensoar, Auerrois, & Mesue,
teste Conciliatore, differen. 68. præ cæteris
laudant

laudent pullorum carnes, & maximè gal-
linae quae nondum peperit, & galli venerè
nondum experti. Facile enim in sanguinem
vertuntur, & parum excrementosa sunt,
proprietaem mirabilem habent in tempe-
rādo complexionem & humores. Iusculum
harum optima leprosis est medicina. Et A-
uicenna, 2. Canon. cap. 296. Caro, inquit,
gallinarum iuuenum in intellectu augmen-
tum efficit, clarificat vocem, & augmentat
sperma. Et melior est, quae nondū parit oua. Capo.

Secunda, capo, siue gallus castratus, cuius
iūs carnes Conciliator loco citato recenset
inter carnes laudabiliore, vt quas stomas-
chus à proprietate digerat.

Tertia, turtur, quae etiam inter auis bo-
ni alimentum refertur, bonumq; generat hu-
morem. Cuius carnem mirè laudat Auicenna,
2. Canon. cap. 146. Volucris quidem, in-
quit, caro melior non est, quàm alduragi,
id est, turturis, & gallinarum, & subtilior
earum, & non sunt cum nutrimento carnis
um aculbegi, id est, perdicum &c. Turtur.

Quarta, vt quibusdam placet, est Stur- Sturnus.
nus, quae comedēda est in iuuentute, est auis
nota, Gallicè, Vng estourneau. Teutoni-
cè ein Sprae, oder Star. Secūdu verò alii
os est starna, quā RhaZes, 3. ad Mansorems
h iiii cap.

cap. 10. præ ceteris volatilibus cōmendans dicit, Starna caro omni carne auium lenior inuenitur, atq; his, qui subtili volunt custodiri regimine, conuenientior. Per Starnā quoq; intelligi potest, vel avis magna, velut anser cinerei coloris, cuius caro laudabilis est, maximè cū iuuenis fuerit, & ita intelligit Rhazes, præferens hanc aliis. Vel per Starnam intelligitur substantia seu forma perdicis parue, quam Moyses intellexisse videtur, ad Iudeos hoc modo verba faciens, Similiter starna non videntur pro domino nostro, quia ventrem constringunt. Et hanc proprietatem, alii perdicibus adscribunt: carnes enim earum ventrem constringunt teste Rhaze 3. ad Mansorem, cap. 10.

columba.

Quinta, columba, avis vulgo nota, cuius caro est cholericæ, de qua Rhazes loco citato, Columba, inquit, vehementis sunt caliditatis, quæ & sanguinem inflammatum generant, & citò febrile faciunt. Quare aptius comeduntur in pastillis cum viuis acerbis, quàm assatæ. Per viuis enim acerbis auferitur caliditas. Electiores porro sunt iuuenes volucres, & lenioris digestionis ac melioris humoris. Pulli enim in volucres, caliditate & humiditate abundant, quare crassos generant humores, teste Auic. 2. Can.

cap. 133. Antiquæ verò colūba & turtures,
propter nimiam caliditatem & siccitatem,
& digestionis difficultatem, sunt euitādæ.

Sexta. Quiscula siue coturnix. Est autem Coturnix
quiscula fictū à sono. Cuius caro secundum siue quā
aliquos substantiæ est subtilis, bonum ge- scula.
nerans humorem, & multum competens
sanis, & à morbo conualescentibus. Secun-
dum Isaac verò coturnices ceteris volatis
libus peiores sunt, nec nutrimento, neq; di-
gestionem commendabiles. Ex comestione eo-
rum carnis earum timetur spasmus & teta-
nanus, inquit Auicenna, 2. Canon. cap. 154.
Quia enim in substantia earum est virtus
quæ facit huiusmodi accidentia, eò quòd
coturnices vescantur helleboro: hinc &
Galli comedunt coturnices cum molli &
pingui caseo, inde pastilla facientes. Potest
tamen per coturnicem etiam intelligi avis
quedam alia à prædicta, perdice maior, e-
iusdem ferè coloris, rubeis pedibus & ro-
stro, saporis delectabilis, dicta coturnix
lingua Italica. Quomodo & Rhazes, 3. ad
Mansorem cap. 10. coturnicem accepisse vi-
detur, præferendo carnes eius carnibus
starna, & omnium volatiliū.

Septima, Phasianus, id est, gallus sylue Phasiao-
stris, qui ab omnibus medicis inter aucis o- nus.

ptimò

ptimi nutrimenti refertur. Caro enim eius
 natura humana est convenientissima, &
 cibi principum & magnatum: Conciliator
 enim loco citato, dicit, Syluestrium quoq;
 laudabiliores sunt phasiani, & ad sanitatē
 & robur. Et fortassis etiam in vniuersum
 domesticis, cum sint gallinis propinquissi-
 mi, & eiusdem fere speciei, sintq; illis siccio-
 ris aeris, & alimēti ac exercitii amplioris.

merula.

Octava, Merula, eiusdem quantitatis
 cum sturno, sed magis ad nigredinem ten-
 dit, rostrum habet subrubeum, quæ & ipsa
 comedenda est iuuenis.

orthogomitra.

Nona, Orthogometra, avis parua ad
 modum perdicis, longi rostri, cuius caro est
 optima.

perdix.

Decima, Perdix, cuius caro, authore Auicenna, 2. Canon. cap. 186. est de subtilioribus carnibus, impinguans, quia multum nutrit, cor abstergit, hydropisi & stomacho confert, augmentum in coitu facit, attamen ventrem stringit. Galenus quoque, 3. de alimē. facul. cap. 10. et. 8. Medēdi Methodi cap. 2. hanc omnibus aliis volatiliū carnibus præfert. De qua si assiduē comedatur, maxime confert memoriæ.

frigellus.

Vndecima, Frigellus, Teutonicè in Vve
 introstel, avis quæ racemis vescitur, ve-
 lociter

lociter volat, similis est sturno, sed melioris
alimēti. Multa inueniuntur in vineis, in ea
briaturq; ex esuracemorum. Optima est ca
ro earū circa festum Omnium sanctorum.

Duodecima, Orex, quæ secundum quosdā
est gallina sylvestris, siue gallina Phasiani.
Secundum alios verò, gallina aquatica. Et
siue sit fcemina Phasiani, siue gallina a
quatica, caro eius bonum nutrimentum
præstat.

Decimatertia, Tremulus, auis quæ ferè
semper iuxta mare versatur, minor gallina
fusca, altè vociferans, velocissimi volatus:
quando pedibus incedit, caudam assidue
quatit, vnde tremulus dicitur. In capite suo
lōgas plumas, siue cristas habet, nec est par
ua illa auicula, longæ caudæ, quæ vulgo
cauda tremula & motacilla dicitur.

Vltima, Amarellus, auis aquatica, simi
lis anati, sed minor. Illud porrò nosse oport
et, alimentum laudabilius ex auibus illis
esse, quæ volatu magis nituntur, celeriusq;
volant. Et quemadmodum carnes dicta
rum auium commendabilis sunt nutrimenta
ti, & facilis digestionis, ita cōtrā reperiunt
tur carnes quarundā auium alimenti impro
babilis, difficilis digestionis, & inequalis
complexionis, velut anserum, pavonum, &
malare

orex

tremulus.

Amarellus.

anserum pavonum

malardorum, & precipue habentium colum & rostrum oblongum, degentium in aquis, & passerum. Hi enim calidissimi sunt, & à temperamento longissime recedunt, veneremq; vehementer stimulant. Circa electionem autem carnis volatilium, sciendum est secundum diuersas laudabilioris nutrimenti proprietates, ac eius, quod nutritur, sanitatis vel roboris intentionem, carnes varie laudari. Galenus enim respiciens ad facilem alterationem & subtilitatem, perdices prætulit. Rhazes verò & Isaac, ob leuitatem & subtilitatem, Staranam. Isaac etiam diuersa ratione carnes volatilium laudauit diuersas. Auicenna laudauit carnes Turturum præ ceteris, quòd corroborarent & confortet intellectum. Animum porro omnium genus leuissimum cibum præstat, si ad quadrupedes conferatur: quare iis qui corporis neglecto exercitio, consiliis potissimum, & studiis & contemplationi intendunt, conueniens est, iuxta hanc Galeni sententiam, 3. de alim. facul. cap. 18. Earum, inquit, quæ volatu fiunt, caro ob facilem concoctionem præcipuam laudem meretur, maximeq; perdicis: generat enim sanguinem clarum, mundum, spirituosum, mentis exercitiis & intellectui aptum.

DE

DE PISCIBVS.

Cap. XXX.

SI pisces molles sunt magno corpore tolles,
Si pisces duri, parui sunt plus valituri.

Hic recensentur duo accidētia, vnde habetur electio piscium. Pisces enim aut duri erunt, aut molles: si molles, vetuli nouellis erunt meliores: quia mollities prouenit ex humiditate, quæ in nouello pisce indigesta est, in vetulo verò indigestilior. Quare nouelli pisces magis phlegmata generant, quàm vetuli. Et sic patet anguillam vetulam saniores esse nouella, vt quibusdam placet. Si verò dura carne conditi fuerint, inuenes erunt saniores, id est, digestibiliores, cuiusmodi sunt lucii & perca: durities enim resistit digestionem. Auicenna est hæc sententia, 2. Canon. cap. 555. Eligitur quidem, inquit, ex piscibus duram carnem habentibus ille, qui est minor: & ex habentibus mollem carnem, ille qui est maior ad terminum aliquem. Lucius, & perca, & saxaulis, & albica, tencha,

Sornus,

Sornus, plagitia, & cum carpa,
galbio, truta.

Hic decem recensentur pisces natura hu-
mana pro alimento conuenientes.

Lucius.

Primus est Lucius piscis notus, tyrannus
piscium, quia non solum deuorat pisces alio-
terius, sed etiam suae speciei. Vnde versus,
Lucius est piscis rex, atq; tyrannus aquarū.

Est piscis dura carnis, natus velox, Gallicè
vng Brochet. Teutonicè, ein Hecht.

Perca.

Secundus, Perca, per antiphrasin à paro-
cendo, quod nulli piscium parcat: iratus eo-
nim vulnerat alios pisces squamis suis, quas
habet supra dorsum, nec audet cum innade-
re lucius, imò, vt narrat Albertus, natura-
lis amicitia est perca cum lucio. Lucius eo-
nim laesus ab alio, difficulter sanatur, quare
re querit percam, qui videns eum laesum,
tangit, & lenit vulnus eius, & sic sanatur.
Est quoque perca similiter piscis dura caro-
nis, notus, Gallicè, vne perche. Teutonicè,
ein Bersick.

Saxaul.

Tertius est Saxaulus, piscis marinus
Gallis Sola dictus. Alius tamen placet esse
piscem, qui Teutonicè dicatur ein Zunge.
Estq; hic inter pisces marinos saluberrimus.

Albica.

Quartus, Albica, Teutonic Fitting, qui

& ipse marinus est.

Quintus, Tencha, piscis aquæ dulcis, no Tencha.
tus, pelle lubrica atque viscosa, ad nigredin-
em tendente: carne dura, vnde ab his tria-
bus, lucio scilicet, perca, & tencha, post co-
ctionem pellis aufertur. Dicitur hic autem
piscis Gallicè, vne Tenche. Teutonicè ein
Tinche, oder Sleihe.

Sextus, Sornus, est piscis marinus mini Sornus.
mus, albus, medii digiti longitudinem non
excedens, comeditur vnà cum capite & spi-
nis. Teutonicè dicitur ein Garnart.

Septimus est Plagitia, piscis marinus, no Plagitus.
tus, latus, in vna parte suæ pellis rubris ma-
culis conspersus, pelle tota albus, curuo ore,
aliàs & Pectē dicitur, Gallicè vng Perou-
cle. Teuton. ein Platteis, oder Scholle.

Octauus, Carpa, siue Carpio, piscis dulcis Carpa.
aquæ, notus, admodum viscosus: quare à ma-
gnatibus in vino decoquitur: ita enim tolli-
tur viscositas eius, Gallicè vne Carpe. Teu-
tonicè, ein Carpfen.

Nonus, Galbio, piscis marinus, notus, à Galbio.
quibusdam dicitur Rogetus, Gallicè vng
Rouget barbu. Teutonicè ein Rodbart,
& est piscis duræ carnis, ac sanus. Alii tex-
tus habent Gobio, de quo Galenus lib. 3. de
liment. facul. Gobio, inquit, littoralis est pis-
cis,

scis, ex eorum numero qui parui perpetuò
manent. Suavissimus ac cōcoctu facillimus,
simulque ad distributionem & succi boni-
tatem, optimè comparatus. Gall. vng Gou-
ion. Teutonicè, ein Fress oder Fresslin.

*Piscium
electio.*

Ultimus est Truta, in carne similis sala-
moni, nec tamen salmo est, longus quidem
est, sed non crassus. Capitur in magnis flus-
uiis, fricādo ferè, hinc fiunt pastilla cum spe-
ciebus, & est piscis valde preciosus. Gallicè
vne Truite. Germanicè ein Forel.

Circa electionem verò piscium sciendū,
primò carniū respectu (ceteris paribus)
minoris esse nutrimenti, sed plurimum suo
perfluitatum. Phlegmatici enim sunt, id est,
frigidi & humidi, minùsque fastidiosi, con-
coctu difficiles, tardi transitus, quare in sto-
macho interdum corrumpuntur, & putre-
scunt, sitim generando. Carniū itaque lau-
dabilium nutrimentum, piscium nutrimenta
to præstat. Secundo vero, pisces marinos
meliores esse, in victus salubris ratione (ca-
teris paribus) piscibus aqua dulcis. Præstāt
enim nutrimentum minoris superfluitatis
& natura carniū propinquius. Sed quia
(ceteris paribus) pisces marini sunt carnis
durioris quàm aqua dulcis, difficilior etiam
digeruntur, ac resolvuntur, magisque nu-
triunt,

triunt, & sanguinem purum procreant. Aegris tamen magis conferunt pisces aquae dulcis, ob digestivae virtutis debilitatem. Tertiò sciendum ex piscibus tam marinis, quàm aquae dulcis eligendos esse, quorum caro sit alba, non viscosa, frangibilis, subtilis, boni odoris, tarda putrefactionis, coloris laudabilis, quorum habitatio non sit in lacubus, stagnis, aut locis sordidis, nec in aquis habentibus malas herbas. Eligendi autem non admodum iuvenes, neque praegraves, sed velocis motus, & paucae viscositatis. Ex marinis eligendi sunt, capti in fluminibus multum à mari distantibus: idque ceteris conditionibus bonis suppositis.

Item suppositis praedictis conditionibus quantò pisces sunt squamosiores, tantò & Squamosi
meliores. Idem intelligitur de spinis, quia meliores.
multae spinae & squamae significant puritatem substantiae piscis. Inter pisces etiam marinos, meliores & puriores sunt, nutriti & capti in mari profundiori, ventorumque aestu magis agitato, ac magnis multisque fluminibus adulterato. Vnde in mari septentrionali capti, praestant iis, qui capiuntur in mari mortuo, seu meridionali. Pisces quoque aquae dulcis meliores sunt, qui in rapida ac multiflua aqua fatigantur. Ex quibus

bus iam dictis colligitur, qui piscium probè
malivè censeri debeant. Bestiales enim ut
porcus & canis marinus, delphin, & mora
pha insuaves sunt, concocti difficiles, crassa
si: & salsi humoris, plurimi excrementi: ma
ximèque recentes, ad usum victus salubrem
inepti, nec apparent in carne eorum, prædi
ctorum piscium conditiones, albedo scilicet,
& subtilitas, &c. Quos tamen si contingat
esse, non ilico à captu coquendi sunt, sed per
dies aliquot servandi, dum caro mollescat,
& citra substantia corruptionem intremis
cat. Id quod fieri solet, si leniter sale cōspers
gatur. Quomodo & sapidiore evadere Ga
lenus auctor est. Inter pisces marinos rogeti
tus, & sornatus, siue gornus non improban
tur. Nam caro eorum & substantia puris
sima est. Deinde plagitia, & sola, quorū ta
men caro viscosior est, minusque frangibi
lis, ac minus alba, & crassior: sapore qui
dem & odore minus delectabiles. Merlen
go tamen fortè secundus debetur locus post
rogetum. Non est enim tanta crassitie, &
viscositatis, ut plagitia & sola, substantia
est satis frangibili, sed consideratis sapore,
odore, calore, substantie puritate, & mollis
tie, deficere nonnihil deprehenditur in bo
nitate à rogeto & gornato. Idem intelli
gendum

gendum de halece. Morpha iuuenis satis in bonitate prædictis appropinquat, consideratis tamen conditionibus prædictis, est crassior & viscosior. Salmones autem, turboti, & maquerelli multum deficiunt in bonitate. Sunt enim multò crassiores, viscosiores, & difficilioris concoctionis, nec compeunt, nisi exercitantibus, fortibus, & iuuenibus, idque si quid salsedinis eis commisceatur, quo viscositas, crassities & frigiditas eorum corrigantur. Inter pisces autem dulcis aquæ, consideratis prædictis conditionibus perca & lucius mediocris primum bonitatis gradum obtinet, supposito quòd sint pingues: deinde vendosia, hinc loppia. Et quauis carpa prædictis sit squamosior, carnem tamen habet non tam albam, frangibilem, & subtilem, vt lucius & perca: sæpiusque in stagnis reperitur.

In summa tamen (si cætera pariter ad sint), meliores censentur pisces fluuiatiles, Fluuiatiles. capti in aqua petrosa, fluente versus Septentrionem, profunda, multæ agitationis, quo non confluant sordes ciuitatum, in qua etiam herbarum ac bonarum radicum copia suppetat. Cancri autem fluuiatiles Cancres. & marini, multi sunt nutrimenti, non facile in stomacho corrumpuntur, sed tardius
i ii diges

digeruntur.

Sciendum insuper pisces recentes, corpus humectare, lac & sperma multiplicare, val
Pisces qui deque conferre cholericis. Non sunt autem
& quibus comedendi pisces à forti exercitio, siue labor
conducât. re : nam ita facillimè in stomacho corrumpuntur. Caueant autem sibi ab esu piscium, quibus stomachus debilis sit, & malis humoribus plenus. Nec comedendi sunt pisces simul cū carnibus & lacticiniis, neque post alios cibos. Postremò verò sciendum, pisces crassos salso, meliores esse, quàm recentes: attamen longo tempore salsi, prauī sunt alimentī. Pisces etiam sunt laudabiles, leuiter salsi, ac modicè sumpti, appetitū, si quis eos expetat, reuocant & corroborant.

DE ANGVILLA.

Cap. XXXII.

VOcibus anguille prauæ sunt si comedantur.

Qui Physicē non ignorant, hæc testificantur.

Ni tu sæpe bibas, & rebibendo bibas.

Hic

Hic traditur anguillam plurimum nocere vocibus, & hoc probatur rationibus medicis & philosophicis. Anguilla enim piscis est crassi & lenti succi, maximè oppilans, multumque à conditionibus prohi piscis, præcedente capite relatis, deficiens. Quod etiam intelligendum est de lampetra, licet lampetra parua anguillis laudabiliores censeantur, & minus periculosa. Non enim habent tantum viscositatis & crassitie, quantum anguilla. Hi pisces licet ori non ingratum saporem offerant, admodum periculosi sunt. Generatio enim eorum in aqua similis est generationi serpentum in terra, non sine veneni suspitione. Vnde & Varroni nomen habet, quod anguibus adsimulentur. Quare eorum capita & cauda, in quibus venenum esset, ac similiter interior spina, nullo modo edenda sunt. Bonum est etiam, vt propter viscositatem vino optimo immersi, in eo ludant, donec moriantur. Ac deinde preparètur cum iusculo optimarum, specierum, vt solent Apitiane scholæ sectatores. Conuenit etiam vt ebulliant, primò duabus ebullitionibus in vino & aqua, & illis abiectis decoquantur deinde ad perfectionem, & fiat iusculum, vel pastilulatura, vel assatura, cum salsamento conue-

Anguilla.

Lăpreta.

Costio.

nienti cum salsa scilicet viridi, fortibus speciebus & vino in hyeme, cū debilibus speciebus, agrestia & aceto in aestate. Commodius tamen ab eiusmodi piscium abstinetur. Stomacho enim & renibus sunt inimici, sed præcipuum sentiunt nocumentum

Calculos ex eorū obsoniis, qui arenulas mingere consueverunt: quoniam illæ anguillari glutino, in calculos cogi & adstringi videantur. Pos-

Podagri dagra quoque laborantibus manifestè officiant, nec ullis morbis medentur, sic ut iniquè natura fecisse videatur, quæ tam suauem refutandis expuendisque piscibus indiderit saporem.

Medici omni ex loco, omnique tempore, & præsertim circa solstitium anguillas detestantur.

Secundo loco dicitur caseum & anguillam, si comedantur, plurimum nocere: quod intelligendum est, si magna quantitate sumantur: causæ partim dicte sunt cap. 7. & partim hoc cap. Postremò dicitur, si prædicta cum frequenti potatione vini sumantur, maliciam eorum corrigi. Quod tamen non est intelligendum de vino subtili & penetrante, quia super cibum mali chymi bibere vinum dum comeditur, aut antè, aut post quàm digeritur, est malum, ut testatur

Anicen.

Avicenna. 3. 1. Doctr. 2. cap. 8. Quoniam facit malum chymum in extrema parte corporis penetrare, unde maximum sequitur nocumentum. Sed intelligendū est de vino forti, non admodum penetrante, sæpe & parua quantitate sumpto, causa bonæ permutationis ciborū: hoc enim corrigit maliciam eorum, cōfortat digestionem, digerit humores phlegmaticos & frigidos: quare multū facit ad digestionem casci & anguille.

DE CIBI ET POTVS AL
ternatione. Cap. XXXIII.

INter prandendum sit sæpe, parūque bibendum.

Si sumas ouum, molle sit atq;
nouum.

Hic duo habentur præcepta. Primum est de alternatione cibi & potus, vt scilicet inter prandendum, siue cenandum, alternatim comedatur & bibatur, sæpius potius quàm multum bibendo, minimèque bruta animantia imitando, quæ tum demum bibunt, cū cibo exaturata fuerint. Ita enim potus melius cibo permiscetur, & cibus mol
i iiii lior

Potus tri lior ac digestionem habilior redditur. Vbi non
plex. tandum triplicem esse potum, permixtium
Permixti scilicet, delatium, & sitis sedatium. Dis-
aus. cta itaque de permixtio potu, habent ver-
 ritatem. Huius enim debet esse quedam
 cum cibo alternatio. Nec est differendus
 (saluo tamen aliorum iudicio) ad finem
 comestionis, siue dum sitis urgeat. Et maxime
 conuenit hunc frequentare, quando com-
 eduntur cibi actu, vel potentia calidi, idque
 in iis qui vehementius se exercent panem
 que siccum edunt. Potus vero sitis sedati-
 uis in hominibus bonæ constitutionis con-
 uenienter ad finem comestionis differtur:
 tunc enim est vera sitis, propter aestuatio-
 nem cibi calidi & sicci. Nec enim verisimis-
 le est, sitim & famem, cum sint appetitus
 contrariorum, simul urgere. Estque hic potus
 iuxta sitis exigentiam augendus, vel minus-
 endus. Atqui delatius maxime conuenit
Delati- completa prima digestionem, conuenientissi-
us. me etiam adhibetur paulo ante horam sus-
 cipiendi alterius cibi. Et precipue cum ci-
 bi primo sumpti crasse fuerint substantie,
 nec est differendus donec sitis oriatur. Pre-
 parat enim stomachum ad suscipiendum ci-
 bum sequentem, & iuuat transitum cibi ad
 hepar à stomacho: neque tamen sumendus
 est in

est in magna quātitate, vt citò possit digeri. Nā ante digestionem nō trāsīt ad hepar. Et hoc verū est, si potus delatiuus non fuerit aqua, in qua non est necesse expectare digestionē, ante penetrationē eius ad hepar. Regulariter autē potus delatiuus, vel etiā permixtiuus, non debet esse aqua, sed vinum, vel aliquid vino proportionabile, vt cereuisia, vel potus ex cerasis, vel pomis, vel melicratum, vel simile quid, quibus tamen omnibus vinū est melius. Secundo sciendum est, quantò cibus est crassior, siccior, & frigidior, tantò potum permixtiuum & delatiuum maiore esse debere: & contrā, quantò cibus est calidior, subtilior, & humidior, tantò potum delatiuum & permixtiuum minore. Et quantò cibus crassior, frigidior, & digestionī inobedientior, tantò vinum permixtiuum, vel delatiuum, subtilius & fortius. Et quantò cibus subtilior, calidior, & digestibilior, tantò potum esse debiliore. Vnde fortius vinum, tam cum carnibus bouinis, quā pullinis bibendum est: & fortius bibendum est cum piscibus, quā carnibus.

Secundum praeceptum est, vt ouum edendum sit molle & nouum, cuius ratio reddita est capite octauo.

138 DE CONSERVANDA
DE PISIS. Cap. XXXIIII.

Pisam laudandam delegimus,
ac reprobendam.

Pellibus ablatis est bona pisa
fatis.

Sunt inflatiuæ cū pellibus, atque
nociuæ.

Hic agitur de pisis, quæ partim laudantur, partim vituperantur. Laudantur quia
Pisa. dem ablatis corticibus, vituperantur verò
si vnà cum corticibus & pellibus comedantur. Hoc nanque modo comesta, plurimum
flatulenti spiritus pariunt, vt ineptissimum
censeri iam possit, si hoc modo edantur. Me-
dullarum enim & corticum naturæ discor-
dant. Alterum nanque ventris solutionem
& deiectionem molitur: alterum obstruit
& constringit, vt testatur Isaac in dietis
vniuersalibus. Vnde fit in corpore motus a-
gitatiuus, inducens torturam & inflatio-
Legumi- nem. Et hoc non pisis modò, verumetiam o-
na inflat. mnibus leguminibus commune est, vt fabis,
phaseolis, lentibus, & similibus, præcipuè
tamen habentibus corticem crassiore, vt
fabis & ciceribus nigris. Cortex etiam in
omnibus

omnibus est peioris nutrimenti quam medulla. Est pisorum genus quoddam album, rotundum, paucioris & tenerioris corticis, quod tametsi citra noxam cum pellibus & corticibus edatur, prestat tamen ab iisdem repurgari. Legumina viridia & recentia minus habent de cortice, & minor in eis diuersitas est inter corticem & medullam, & facilius digeruntur. Quare nonnullis placet ea magis conuenire sanis corporibus quam matura & arefacta: sed non est ita, plurimarum enim sunt superfluitatum & substantie corruptibilioris: quare minus conueniunt corporibus sanis. Matura verò arefacta, & à corticibus extimis expurgata, ad victus salubris rationem magis faciunt quam recentia nondum excorticata. Viridia autem arefactis non decorticatis salubriora inueniuntur.

Porro quæ omnium leguminum substantia inflet, concoctioni repugnet, crassique & prauis succi alimentum in corpus diffundat, non iniuria à victus salubris ratione eximitur. Iusculum tamen eorum siue decoctio eòquod flatum cum omni & alimentis & concoctionis malicia deponat, ventrem subducatur, vrinam cieat, venarum obstructions tollat, non parum commoditatis in victus

Pisorum
coctio.

viētus salubris ratione habere dignoscitur. Cuius proinde vsum frequentiore esse conuenit, quando crassis ac obstruentibus cibis vtimur, & corpora ieiuniis adfligimus. De coquantur autem hoc modo, Pisa, cicera, reliquæve legumina, sub noctem in aquā feruentem immittuntur, ac primò quidem manibus diutinè confricātur: deinde in eadem per totam noctem macerata temperantur: sequenti verò nocte duabus vel tribus ebullitionibus in eodem liquore decoquantur. Ius decocti, colo transfunditur, & ad vsus reservatur. De quo vbi, & quantum libuerit, accipiendum est, cūmque cinnamomo & croco denuo præparandum, nonnihil vini addendo, ac deinde vnica ebullitione decoquendum, spumam autem ferendo, & sumatur in principio refectiōis.

Iusculū verò siue brodium, vt vocant, cicerum & pisorum alborum ac rotundorum, optimū censetur, & natura conuenientius, quemadmodum & tota eorum substantia.

DE LACTE. Cap. XXXV.

LAcethicis sanum caprinum, post camelinum.

Ac

Ac nutritium plus omnibus est
asininum.

Plus nutritium vaccinum sit, &
ouinum.

Adsit si febris, caput & doleat,
fugiendum est.

Hic referuntur praecepta quaedam de *Lactis ele*
lectione lactis. Primum est lac caprinum, *Etio.*
hecticis, id est, consumptis & maceratis, vel
febri hectica laborantibus esse sanum, id
quod testatur Auicenna 2. Can. cap. 444. *Caprinum.*
Lac, inquit, caprinum, & lac asininum sunt
bona hectica. Et prima 4. tractat. 3. cap. 6.
Ratio, quia lac caprinum, secundum Auicennam
2. Canon. cap. citato, temperatum est,
& multi nutrimenti. Lac muliebre est *Muliebre.*
subtilius, frigidius, humidius, & natura hu
mana, ut dictum est, magis cognatum, ve
locius penetrat, citius digeritur, & magis
nutrit. Et lac huiusmodi hecticis exhiben
dum, mulgeri debet, quantum fieri potest,
proxime lectum infirmi, ut quam minimo
tempore in aere moretur, sed sine mora ad
ministretur, propterea quod celerrime mu
taris aptum. Sciendum tamen lac mulie
ris aut asinae, non semper conuenire hecticis,
imò

imò aliquando lac acidum, siue cui butyrum detractum est, iisdem vtilius est, quam lac mulieris aut asinae. Primò, quādo cum hectica est solutio vëtris. Deinde quādo est suspicio de coagulatione lactis in stomacho vel de ardore vehementis febris, vel quando stomachus per se cholericus est, vt lac in choleram conuertat. Tertio, quādo cum hectica coniunguntur putrida, & precipuè cum in inferioribus fuerint multa oppilationes. Nam lac acidum restringit vëtre, nec faciliè in choleram cōuertitur, vt cui butyrum, per quod faciliè inflammatur, exemplum sit, nec in putrida febre eadem ratione faciliè putrescit. Quarto, si stomachus fuerit sordidus, nam in hoc lac faciliè corrumpitur. Quintò, si hecticus abominetur lac dulce ac integrum, acidū verò siue à butyro seiunctum non exhorreat. Tertium est, lac vaccinum & ouium magis nutrire, quia alijs pinguiora sunt & crassiora, vt dicit Auicem. 2. Can. cap. 444. Lac, inquit, omnis animalis, cuius prægatio prolixior est prægatione mulieris, est malū: quapropter proportionabile est illud, quod proximum est, sicut vaccinum. RhaZes verò 3. ad Māso. cap. 15. sic inquit, Vaccinum lac omni lacte cuiuslibet alterius animalis crassius iudicetur,

Vaccinū.

iudicetur, quod etiam omnibus corporis pinguedinem adipisci volentibus cōuenientius existit. Quartum est, lac nocere febricitantibus & caput dolentibus, cuius causa adsignata est capite septimo.

DE BUTYRO.

Caput XXXVI.

L Enit, & humectat, soluit sinē febre butyrum.

Hic de butyri proprietatibus & viribus agitur. Prima est, butyrum lenire, mollificare, ac lubricum reddere vētrem sua vinctuositate. Secunda est, butyrum humectare: quia ex melioribus partibus lactis compositum est, & ita ei cōuenit humectare, quem admodum & ipsi lacti, vnde extrahitur. Tertia est, soluere ventrem, id est, aluum ducere, propter lubricitatem quam intestinis inducit. Et has proprietates etiā ponit Auī. I. Can. cap. .II. 7. Et inducit has tres proprietates corpori non febricitanti. Nocet enim corpori febricitanti, quia propter vinctuositatem facillē inflammatur, & in febricitante calorem augmentat. Sciendum tamen quod butyrum, etsi prædictas proprietates

Butyri
usus.

proprietates obtineat, ratione tamē nimie humiditatis & vinctuositatis nō competit, vt cibus, præsertim si vsus eius immodicus fuerit. Ita nanque abominationem parit, & facit vt cibus in orificio stomachi supernatet: & ventrem plus iusto laxat, vomitūque proritat. Nulla ergo modo butyrum comedendum est, vt cibus immodice neque immediatē post alios cibos: sed ad cōdimentum cibarium satis conuenit.

DE SERO. Cap. XXXVII.

Inciditq; lauat, penetrat, mundat quoque serum.

Quatuor hic recensentur proprietates feri, id est, aquæ lactis. Prima est, serum incidere, siue attenuare. Secunda, lauare, id est, abstergere. Tertia, penetrare, & hæc sequitur ex prima. Quarta, mundificare, id est, soluere siue purgare. Et has proprietates refert Auic. 2. Can. cap. 444. vbi sic scribit, Aqua eius est subtiliatiua, lauatiua, & solutiua, & in ipsa non est mordicatio. Rhazes verò I. ad Mansorem cap. 15. Serum, ait, bilem expellit rubeam, scabiei quoque ac pustulis, nec non & pustulis quæ

in facie nascuntur, iſtericiæ etiam, atq; ei
cui fortis vini potus nocuit, auxilium præ-
bet.

DE CASEO. Cap. XXXVIII.

CAseus est gelidus, stipās, cras-
sus quoque durus.

Caseus & panis, bonus est cibus
bene fanis.

Si non sunt sani, tunc hunc non
iungito pani.

Hoc loco duo aguntur. Primo referuntur 4. proprietates casei. Casei pro-
prietates.

Prima est, caseum esse gelidum, id est, na-
turæ frigide, & hoc intelligendum de caseo
recenti, qui frigidus est & humidus, & non
de veteri, qui calidus est & siccus, vt habet
Auicenna, 2. Canon. cap. 127. Potest item
intelligi, qui ex sola coagulatione lactis cō-
ficitur, absq; alterius rei commixtione. Re-
peritur enim caseus calidæ naturæ, stomā-
chum calfaciens, & linguam mordicans,
ob rerum admixtarum commixtionem, ve-
lut caseus quidam viridis, qui si magna
quantitate edatur, vehementer corpus ex-

calfacit.

Secunda proprietas est, caseum stipare, id est, adstringere, & duram aluum reddere, & præcipue veterem ac multum coagulum habentem.

Tertia est, caseum esse crassum, id est, crassos generare humores, idque nullo excepto. Omnis enim caseus ex crassiori et magis terrestri lactis substantia cogitur.

Quarta est, caseum esse durum, id est, duritiem alui efficere. Et hæc eadem est cum secunda. Deinde refertur, quod caseus quamvis solus sumptus sit insalubris, eo quod ægre concoquatur, ut dictum est, attamen si modica quantitate misceatur pani, cum ipso pane fieri digestibilem, alias non, & hoc in corpore sano, in ægro verò minimè. Plura lege de hoc supra cap. 9.

CASEVS LOQVITVR:

IGnari medici me dicunt esse nocuum:

Sed tamen ignorant cur nocumenta feram.

Languenti stomacho caseus
addit

addit opem.

Si post fumatur, terminat ille
dapes.

Qui Physicen non ignorant hæc
testificantur.

Duæ recensentur vtilitates sumpti casei. Prima est, caseum conferre stomacho ægrotanti: vbi tamen notandū, non quemuis caseum cuilibet languenti stomacho opem perferre, sed in certis quibusdā casibus omnem caseū nocere, nimirum stomacho rare textura, & cuilibet stomacho ex longa ægritudine debilitato. Caterum caseus recens & novus, pauca viscositatis calido stomacho opitulatur: quia Rhazē. 3. ad Mansorem, cap. 15. teste, adustionem & caliditatem eius reprimit. Confert etiam propter humiditatem suam stomacho sicco. Talibus verò stomachis admodum nocet caseus antiquus, vel valdè acutus, & multi coaguli. Sed stomacho cuius pelliculis multa adherent phlegmata, plurimum conducit caseus antiquus, vel multi coaguli, acrimonia enim sua phlegmata incidit & abstergit. Contrà verò huic recens & mollis caseus maximè nocet. Secunda est, caseum sumptū Caseivsus

R ii

à ci

148 DE CONSERVANDA

à cibo ipsum terminare: facit enim descendere cibum in locum ubi viget digestio, id est, ad fundum stomachi. Ita scribit Rhases 3. ad Mansorem, cap. 15. Veruntamen cum post comestionem, parva ex eo sumitur quantitas, os stomachi corroborat. Satieta-tem quoque nimiam, atque fastidium, quæ ex dulcibus & vinctuosis in ore stomachi proueniunt cibis, aufert.

DE MODO EDENDI ET
bibendi. Cap. XXXIX.

INter prandendum sit sæpe parumque bibendum.

Vt minus ægrotes, non inter fercula potes.

Hoc capite duo præcipiuntur. Primo, ut inter prandendum fiat alternatio quedam edendi & bibendi, id est, ut inter edendum alternatim sæpius parum bibatur, neque eo usque differatur potus, dum venter cibo expleatur, ut dictum est cap. 32. Secundo verò, ut inter prandium & cenam, quoad eius fieri potest, potus evitetur, & hoc si cibus sumptus in stomacho nondum digestus fuerit, nisi

si magna cogente necessitate. Impeditur enim & interrumpitur primò sumpti cibi digestio, ac indigestum eum è stomacho descendere contingit, appetitus deiicitur cibi in cœna sumendi, corpus grauatur, & ad dispositionem in qua homo neq; sanus, neq; aeger est, inclinatur, siue qualis ea est, quæ febrem præcedere solet.

Vt vites pœnam, de potibus incipe cœnam.

Hic docetur, cœnam inchoandam esse à potu. Sunt qui hoc modo exponant. Si vis vitare pœnam, id est, infirmitatem, prius bibas in principio cœnæ, quàm comedas: sed hæc expositio inepta est prorsus ac inualida. Secundum medicos etenim conducibilior est, à cibo cœnam auspiciari quàm potu. Nec ipsi Angli, quibus præsens liber dicatus est, istum morem siue consuetudinem seruât. Communiter enim quacunq; dici hora bibere voluerint, bolum siue morsum panis præsumunt. Videtur itaq; hunc habere sensum, Incipe cœnam à potu, id est, à cibo liquido, & faciliè digestibili, quemadmodum & Hippo. 2. lib. Aphor. 11. potum vsurpauit, vbi sic inquit, Facilius est impleri potus quàm cibus. Ratio autem hæc est, quia si cis

bus liquidus & facile digestibilis postremo sumatur loco, cum nocte superueniente fortificetur calor digestivus, cibus ille liquidus & facile digestibilis longè antè digeretur quàm crassus & cōcoctus difficilis. Qui non inueniens exitum ob cibum crassum nondū digestum, minus aduretur: vel si exierit crassum cibum, nondum ad plenum digestum secum corripiet. Melius est ergo, ut cibus liquidus & facile digestibilis præsumat, ut digestus exitum habeat, nullore pugnante.

Post pisces nuces, post carnes caseus adfit.

Vnica nux prodest, nocet altera, tertia mors est.

Hoc loco duo imprimis traduntur præcepta.

Nuces Primum, ut post esum piscium, casei loco post pisces sumantur nuces. Nux enim siccitate sua, impedit generationem phlegmatis, quod ex piscibus generari solet, hinc etiam in ieiunio quadragesimali, summo loco exhibentur nuces. Alia ratio, quia pisces, quandoque veneni nonnihil in se continent, difficulter concoquuntur, & facile putrescunt ac coram

rumpuntur. Nuces verò iuvant digestionē,
quia sunt mediocriter calidæ. Alia, quia
quando sunt venenosi, vt dictum est, statim
nux remedium præstat contra venenum. Er
go pisces temperantur per nuces, & sic sa
num est, sumere nuces post pisces.

Secundum, vt post esum carniū se
quatur caseus, non nuces. Caseus enim fa
cit vt cibus descendat ad fundum stomas
chi, vbi viget digestio. Et hoc intelligendum
de caseo, medium inter recentem & veterem
locum sortito. *Deinde posteriore versu*
ostenditur, quòd vnica nux, scilicet *myristi*
ca, nature hūanæ prodest: bonum enim odo
rem oris efficit, visum, hepar, splenem, et sto
machum confortat, & maximè orificium e
ius. Secundum Auicennam 2. Canon. cap. 506. Sed altera nux, scilicet auellana siue
communis nocet. Auellana quidem, quoniā
in ipsa inflatio est, & generat ventositates
in ventre inferiori, & facit *sodam*, id est,
dolorem capitis: tardæ est digestionis, & ex
citatur vomitum, inquit Auic. 2. Can. cap. 41.
Nux verò communis, quia et ipsa facit *so*
dam, difficulter digeritur, infesta est stoma
cho et maximè calido, ob caliditatem suā.
Diosc. lib. I. ca. 141. Tertia nux, scilicet ba
lista, est mors, id est, mortē infert, hac enim

homines interficiuntur. Vel intelligi potest de nuce mithel, quæ authore Auicen. 2. Can. cap. 512. venenum est stupefactivum, citò mortem inferens, de qua plura Rhazes 3. ad Mansorem cap. 30. Serapion cap. 305. de simplici.

Singula post ova, pocula fume noua.

Hic præcipitur ut post cuiuslibet oui recentis & mollis esum, sumatur haustus, & maximè vini. Ouum enim recens & molle optimi est nutrimenti & facilis digestionis, parua quantitate corpus plurimo reficiens nutrimento. Quod tamen excellentius præstat vitellus eius, ut dictum est cap. 8. Quare vinum, cum sit amicum nature, facit ut ouum avidius ad membra trahatur, & citius penetret. Alia causa, Ouum tardè per meri descendit, quare potus siue vinum inuauat eius descensum.

DE PYRIS. Cap. XXXIX.

ADde pyro potū, nux est medicina veneno.

Fert pyra nostra pyrus, sine vino sunt

sunt pyra virus.

Si pyra sunt virus, sit maledicta
pyrus.

Cum coquis, antidotum pyra sunt,
sed cruda, venenum.

Cruda grauant stomachum, rele-
uant pyra cocta grauatum.

Post pyra da potum, post pomum
vade cacatum.

Ecphrasis.

Primo versu docetur post esum pyrorum Pyra.
sumendum esse potum vini: Cuius causa red-
dita est supra cap. 7. Quia pyra generant
ventositates et cholicam, sanguinem aquo-
sitate replent, unde conuenienter cum eis bi-
bitur vinum, idque forte & calidum: hoc enim
ventositates discutit, & aquositatem ex esu
pyrorum consumit. Secundo dicitur, nucem
esse medicinam veneno, id est, remedium con-
tra venenum, vt dictum est cap. 13. Secun-
dus autem & tertius versus indicant py-
ra absque vino sumpta, esse venenum, id est,
natura nocere, cuius causa reddita est pri-
mo versu. Attamen non sunt simpliciter vi-
rus, id est, venenum: ita enim comesta, mor-
tem

154 DE CONSERVANDA

tem inferrent, ac proinde pyrus ea produ-
cens esset maledicta & excidenda. Quarta
to versu innuitur pyra cruda esse venenum,
id est, nocumentum inferre: faciunt enim ea
bullitionem humorum cholicam, phlegmata
& scabiem. Si tamen coquantur, sunt antia-
dotum, id est, medicina, eo modo quod dictum
est supra, cum vino, & maxime post alios
cibos sumpta: ita enim adiuuant fecum ex-
pulsionem. Quinto versu dicitur pyra cruda
grauare stomachum. Impediunt enim
digestionem & inflant, sed cocta releuant
ac reficiunt stomachum grauatum, pristino
que vigori restituunt. Vltimus versus duo
continet, primo scilicet, ut post esum pyro-
rum sumatur haustus vini, ut dictum est.
Deinde verò, ut post esum pomi alui excre-
menta deiciantur. Avicen. 2. Canon. cap.
569. Poma inquit, dulcia & acetosa, quan-
do in stomacho inueniunt humorem crassum
quandoque deponunt ipsum in egestionem.
Poteest etiam hæc adsignari ratio, quia po-
ma vehementer inflant, ventositatem gene-
rant, quæ per secessum emittitur.

DE CERASIS. Cap. XL.

SI cerasum comedas, tibi con-
fert grandia dona.

Ex-

Expurgat stomachũ, nucleus lapidem tibi tollit.

Hinc melior toto corpore sanguis inest.

Ecphrasis.

Hic enumerantur tria commoda ex usu Cerasa-
cerasorum.

Primum est, cerasa expurgare stomachum. Quod quibusdam verum videtur, si unà cum eis nuclei conterantur: hoc enim modo abstergunt & emundant.

Secundum est, nucleum cerasorum peculiari proprietate frangere lapidem in renibus siue vesica, si succus eius sumatur, vel lac inde fiat.

Tertium est, carnem cerasorum optimum generare sanguinem, confortare & impinguare. Et hoc experientia comprobatur: videmus enim passeres, qui plurimum cerasis delectantur, eo tempore quo cerasa matura sunt, longè maiora habere hepata, quàm aliàs. Vnde colligitur cerasa hepar augere & confortare. Hic notandum duplicia esse cerasa: crassa scilicet, & parua.

Crassa rursus duplicia, dulcia nimirum, & Pontica. Dulcia omnia & parua insalubri-

ora

ora sunt: facile corrumpuntur in corporibus vermes generantia. Crassa Pontica, cina vocantur, quæ & ipsa dulcia inveniuntur. Quædam enim rubra sunt & mollis carnis, quæ recentia sunt edenda in principio mense: vim habent abstergendi stomachi, & ciendi appetitus. Alia cina nigra sunt & crassa, dura carnis, & maximè omnium Pontica. quæ summo loco in prandio siue cæna edenda sunt: quia ponticitate sua in fine mense claudunt orificium stomachi, eoque clauso digestio melius & citius peragitur.

DE PRVNIS. Cap. XLI.

FRigida sunt, laxant, multum profunt tibi pruna.

Ecphrasis.

Due hoc loco adsignantur utilitates prunorum.

Prima est, pruna infrigidare corpus. Quare & Portugaleses, cum sint in calida regione, decoctioni carniū suarum semper commiscunt pruna, & maximè Damascena.

Secunda est, pruna humiditatis ac lentoris

toris sui gratia ventrem subducere: authore
Gale. li. 2. de alimen. facul. Id quod de prun-
nis maturis intelligendum est. Crudis enim
stypticitas inest, vt testatur Auicēna, 2. Can.
cap. 541. Et minimum alimenti corpori præ-
stant. Et hæc secunda vtilitas, licet multum
cōueniat prunis Damascentis, quemadmodū
& prima, maximè tamen conuenit prunis
allatis ex Armenia, quæ reliquis omnibus
meliora sunt, & vehementius soluunt, vt
testatur Auicen. loco citato. Sciendum au-
tem pruna matura ex usu esse, immatura
minimè. Probatissima in his, & naturæ cō-
uenientiora sunt, figuræ oblongæ, carne pau-
ca & dura, nonnihil siccitatis participan-
tia. Cortice exteriori tenui, sapore non pror-
sus dulcia, sed acorem aliquem aut acerbis-
simum præ se ferentia, cuiusmodi sunt Da-
mascentia: hæc enim humectant, & refrige-
rant mediocriter. Sunt porro & aliæ multæ
prunorum species, quorum tamen usus non
est approbandus. Sunt etiam prunella quæ-
dam syluestria, parua, dura, acerbâque, &
in cibo permolesta, & ventri mouendo ido-
nea: ex quibus fit aqua ad ventrem sisten-
dum commodissima. Conuenit autem vt
pruna, pro ventris solutione exhibenda, pri-
mò, in aqua frigida, ad breue tempus mace-
rentur.

Prunorū
electio.

ventur. Hoc enim modo preparata magis refrigerant & humectant, choleram inuentam lubricando solvunt: stomachum melius cibo recipiendo disponunt. Pruna humida, recentia, magis alterant: quamvis sint peioris nutrimenti, ac plurimum superfluitatum: sicca magis confortant, & melius alimentum corpori præstant. Et quod dictum est de prunis, aliquo modo etiam intelligatur de cerasis: attamen cerasorum humiditas subtilior est, & minus viscosa: unde minus nutriunt quam pruna.

DE PERSICIS, RACEMIS,
& Passulis. Cap. XLII.

Persica cum musto vobis datur ordine iusto,
Sumere: sic est mos nucibus sociando racemos.
Passula non spleni, tussi valet, est bona reni.

Ecphrasis.

Tria hoc loco traduntur præcepta.

Primum est, ut vnà cum Persicis bibatur

tar mustū, vel cum musto exhibeantur Persica. Mustum enim excalfacit plurimum, & ebullitionem in corpore facit. Persica verò frigiditate sua hanc ebullitionem & calfactionem tollunt: Persicis contrà, quia vehementius refrigerant, meritò adhibetur mustum: hoc enim calore suo frigiditatem eorum, ne stomacho noxam inferant, contēperat & mitigat. De Persicis dictum est *suprà* cap. 7.

Secundum est, vt racemi edantur cum *Racemi* nucibus, quod equidem de nucibus siccis & antiquis intelligendum est. Virides enim & recentes nuges, per se salubres censentur. Antiquæ verò & sicca excellenter exiccant, & propter vinctuositatem suam facile in corpore inflammantur: quare vnà cum eis racemos edere cōuenit. Hi enim in inflammationi & exiccationi humiditate sua resistunt. De nucibus copiosè dictum est cap. 13.

Tertium est, Passulas, id est, vuas passas *passulas.* officere spleni, quia obstruunt eum: Vtiles autem sunt renibus, urinā enim prouocant, renes lauant, & abstergent. Renes nāque multa aquositate ad sese ducta mundantur. Et de his satis dictum est *suprà* cap. 9.

DE FICVBVS. Cap. XLIII.

Scrofa

Scrofa, tumor, glandes, ficus,
cataplasmate cedunt.

Iunge papauer ei confracta fo-
ris tenetossa.

Ecphrasis.

ficus.

Hic duæ recensentur commoditates ex
emplastro ficuum. Prima est, ficum decoctum
in aliquo liquore, videlicet in aqua, & su-
perositam humidam, curare hasce tres agri-
tudines, scrofulas nimirum, glandes, & tumo-
res. Per scrofulas verò, quas græci *Χολκιδας*
Latini strumas vocant, intelliguntur
inflationes sub mento circa collum. Dicitur
scrofula à scrofa, id est, sue, siue porca, vel
quod hæc agritudo porcis, ob voracitatem
plurimum accidat. Vel quod figura eius ut
plurimum porcis adsimiletur, teste Auicen.
Phen. 3. 4. Tracta. 2. cap. 9. Per glandes ve-
rò intelliguntur apostemata, quæ ferè sub
axillis & inguinibus nasci solent. Per tu-
mores possunt intelligi inflationes in qua-
libet corporis parte. Et hic se apostematibus
curandis & maturandis decoquenda est fi-
cus in aqua, ipsi aquæ commiscendo parum
aceti. Hoc enim ad penetrationem virtutis
ficus plurimum facit. Decoctione autem facta,
ficus

ficus in mortario conterenda sunt, ac deinde
de aqua in qua ebullierunt commiscenda.

Cataplasma propriè vocatur medicamentum *cataplasma*
confectum ex plantis viridibus contusis,
vel iisdem ad mollitudinem vsque in aqua decoctis.
Vnde versus,
Tunc cataplasma facis, cum succum ponis
& herbam.

Secunda est, cum papauere in cataplasma
redactam retinere ossa fracta. Simul
autem decoquenda sunt in aqua absque
aceto, ac deinde coterenda: hinc aqua deco-
ctionis eorundem addenda, & ita superponenda.
Causa videtur esse, quod papauer stupe-
faciat, unde tollitur dolor, qui accidere solet
in fractione ossium, & prouocet somnum. Ficus
quoque trahit humiditates ad exteriora,
quibus ad ossa attractis illa retinetur quia
dem & sanatur, sed nunquam ferè coalescunt.
Nonnulli pro (tenet) trahit habent, & ita
sensus est melior. Papauer porro triplex est, *papabes*
album scilicet, nigrum, & rubrum. Rubrum syl-
uestre, est venenosum, in aruis inter frumen-
ta nascitur. Iuuenes solent conterere folia flo-
rum, & inde conficere atramentum.

Vermiculos, veneremque facit, *Pediculos*
sed cuilibet obstat.

Due hic traduntur operationes ficuum.

Prima est ex comestione earum, in corpore humano vermiculos, id est, pediculos nasci. Et hoc maximè intelligendum de ficibus siccis, ut refert Auicenna 2. Canon. cap. 233. Causa est, prauitas & corruptio humoris inde generati. Vel alia causa adsignari potest, quod scilicet ficus multum sudorē prouocent. Vnde sequi solet interdum pediculorum generatio.

Secundā est, quod ficus appetitum moueat coeundi: generant enim ventositatem, qua erigitur virga, suntque multarum superfluitatum, & sperma augmentant.

DE AESCVLIS.

Caput XLV.

Multiplicat victum, ventrem dant æscula strictum.

Æscula dura placent, sed mollia sunt meliora.

Recensentur hoc loco due æsculorum vtiles. *Mespila.* Prima est, ea multiplicare mictum siue vrinam. Inducunt enim feces, & ita fecum aquositas multitudinis vrinae causa est.

Vcl

Vel potest reddi ratio similis illi quæ habetur apud Hippoc. lib. 4. Aphorif. 83. Mictio noctu plurima facta, paruam significat de- Mictio noctis multa
iectione: & vice versa causa est, teste Philotheo, quoniã multa eademque collectior facta est digestio in hepate, & ex aduerso materia deriuauit, & ob hoc multa vrina deducta est, parum autem stercoris: & vice versa, si multa stercoris deiectio fiat, pauca erit per vrinam: ob eandem causam, quoniam pauca facta est digestio, & ob hoc pauca etiam vrina.

Secunda est, æscula constipare ventrem, & hoc accidit ob stypticitatẽ & ponticitatem eorũ. Ex quo infertur æscula dura esse bona, quia constringant ventrem, & ob id prodesse ventri nimium laxato: sed mollia æscula duris prestare, quia nutriant, & ventrem minus adstringant.

Sciendum tamen, æscula minus conuenire vt alimentum, quàm poma, pyra, persica, ficus, & similia, quod satis deprehenditur ex austeritate saporis & duritie substantiæ postquam in arbore maturuerunt. Parcè itaque eis, & magis vt medicamine quàm cibo, vtendum. Ob stypticam tamen facultatem, quam validissimam in sese continent, plurimum in ventris fluxu sistendo
 l ii valent

valent. Sed quia in arbore minus quàm vt
edi possint mollescunt, ante quàm pramola-
lienda sunt, ita nãque stypticitem remita-
tunt, & sapidiora sunt.

DE MVSTO. Cap. XLVI.

Prouocat urinam mustum, ci-
tò soluit & inflat.

Hic tres musti virtutes referuntur.

Prima est, ipsum ciere urinã, quia insunt
in eo feces terreæ, & nitrosæ, ac proinde
cùm in vesicam descenderint, ipsam mordia-
cant: quare vesica eas citius expellere nititur.
Intelligendus est autem versus de mu-
sto habente feces mordicantes, & non quor-
libet: cuiusmodi nonnulla esse deprehendun-
tur ex Rhenensibus. Mustum enim cuius fe-
ces crassæ sunt, non mordicantes, oppilando
urinã magis impediunt, vt dictũ est ca. 26.

Secunda est, mustum citò soluere siue lax-
are ventrẽ, idque ob eandem causam, quæ
iam dicta est.

Tertia est, mustum parere inflationes, &
hoc propter ebullitionem quã in corpore fa-
cit. Unde enim proueniunt ventositates. Sed
de his omnibus satis cap. 26.

DE CEREVISIA ET ACE
to. Cap. XLVII.

C Rassos humores nutrit cere
uisia, vires

Præstat, & augmentat carnem,
generátque cruorem.

Prouocat vrinam, ventrem quo-
que mollit, & inflat,

Frigidat & modicū, sed plus de-
siccat acetum.

Frigidat, emacerátque, melācho-
liam dat, sperma minorat,

Siccos infestat neruos, & pin-
guia siccat.

*Octo imprimis hoc capite recensentur
proprietates cereuisia. Deinde agitur de
quinque proprietatibus aceti.*

*Prima ergo cereuisia proprietas est, quòd
in corpore crassos gignat humores. Idq; ma-
ximè respectu vini. Secundum materie
verò varietatem vnde conficitur, alias at-
que alias in sese vel incrassandi, vel extea-
nuandi humoris rationes adsumit. Cereuisia*

sia enim ex crassiori substantia, crassiores humores generat, ex tenuiori verò, tenuiores.

Secunda est, cereuisiam augmentare vires, id quod intelligendum de cereuisia ex optimis granis confecta, & probè cocta, cuiusmodi est cereuisia Ostiensis. Hæc enim multum nutrit, & vires auget.

Tertia est, augmentare carnem, & hoc propter multam eius nutritionem.

Quarta est, multiplicare sanguinem, eadem de causa. Et hæ tres ultimæ proprietates veræ sunt, si intelligantur de cereuisia antiqua, probè cocta, & ex optimis granis confecta.

Quinta est, prouocare vrinam.

Sexta, laxare ventrem. Quæ duæ proprietates potissimum intelligendæ sunt de cereuisia clara, cui plurimum lupuli incoctum sit, cuiusmodi est cereuisia Håburgensis, quæ prouocat vrinam, & laxat vèntrem propter lupulum. Minimè tamen conuenit hominibus imbecillioris cerebri: facile enim ex ea ob lupuli multitudinem inebriantur.

Septima est, inflare ventrem: quod intelligendum est de cereuisia leui decoctione cocta, cuiusmodi est coyta Holandicæ, quæ maximè inflat & oppilat, plurimùmq; impingat.

Octaua

Octaua est, cereuisiam nonnihil in frigidare, cuiusmodi est cereuisia Holandiae, Brabantiae, Hannoniae, & Flandriae, quae plebei vulgares vtuntur. Et haec proprietas potissimum veritatem habet, si ad vinum respicias.

Sciendum autem, cereuisiam fieri posse ex auena, hordeo, & frumento. Secundum verò materiae rationem, diuersa ei inducitur qualitas & constitutio. Nam quae conficitur ex hordeo, frigidior euadit, quia hordeum frigidum est. Quae autem ex hordeo & auena, minus oppilat, minus ventositatem generat, minusque nutrit. Quae ex frumento, calidior existit, magis nutrit, & magis oppilat.

Cereuisiae
confectio

Cereuisia quo crassior, eò deterior, & quanto subtilior, tanto melior. Pessima cereuisia quae conficitur ex rebus inebriantibus, utpote ex lolio: haec enim maximè capitis dolorem generat, & nervos laedit.

Secundo deinde loco recensentur quinque proprietates aceti. Prima est ipsum exiccationis, auctore Auicenna lib. 2. tract. 2. cap. 78. Quare Medici precipiunt, tempore pestis uti aceto in cibo & potu. Auicenna enim 3. doctrin. 5. cap. 1. de eo sic inquit, Aceto praeterea in cibo & potu uti in
l iiii pestilens

Aceti pro
prietates.

pestilentia, est nocumēti ipsius securatio.

Secunda est, acetum ex proprietate in-
frigidare.

Tertia est, emacerare hominē, id est, ma-
crum reddere, quia exiccat, & hoc maximē
verum est, si intelligatur de aceto, quod ieiū-
no stomacho sumitur, ut testatur Auicenna
Phenic. 3. I. doctrin. 4. ca. 5. Assiduus tamen
usus aceti in ieiunio, multa incommoda ad-
fert, visum enim debilitat, pectus offendit,
tussim commouet, stomachū, hepar, nervos,
& iuncturas vehementer lēdit. Iuncturas
quidem, articularibus doloribus, tremori-
bus, & paralyti infestans.

Quarta est, acetum generare melancho-
liam, humores enim infrigidat & exiccat.

Quinta est, acetum imminuere, & extin-
guere sperma, quia exiccat, infrigidat, &
emaciat. Et has proprietates aceti refert
Rhazes. 3. ad Mansorem cap. 17. Acetum,
inquit, frigidum est, & siccum, quod & ma-
ciem efficit, & virtutem destruit, sperma
quoque minuit, bilēque corroborat nigrā,
rubeam verò bilem, & sanguinem debilia-
tat, cibosque, quibus admiscetur, subtiliat.

Ultimo versu tria comprehenduntur.

Primum est, acetum nocere macris. Ra-
tio, quia exiccat, & ita maciem auget. Si-
mile

mile enim additum suo simili, facit ipsum furere, & constitutio lapsa, per contrarium curatur, per simile verò deterior redditur.

Secundum est, acetum nocere nervis, ut dicit Auicenna 2. Canon. cap. 78.

Tertium est, acetum emaciare pingues, cuius ratio iam reddita est.

DE RAPIS. Cap. LXVIII.

Rapa iuuat stomachum, nouit producere ventum.

Prouocat vrinam, faciet quoque dente ruinam.

Si malè cocta datur, sic tortio tunc generatur.

Hic tria enumerantur imprimis raporum incommoda, siquidem probè percoquantur, & vnicum deinde nocumentum.

Primum commodum est, rapa iuuare stomachum, ut quæ facile digerant ac ferant.

Secundum est, rapa inflationes parere, quod quidem experientia comprobatur.

Tertium est, prouocare vrinam. Auerrois praterca testatur mirabilem habere proprietatem,

prietatem, ad illuminandos oculos¹. Nocuum
mentum verò raporum est, quòd frequens
eorum comestio dentibus noceat.

Rapa. Ultimo porrò versù traditur, rapa crua
diora torsiones & tormina parere, inflant
enim vehementius, & stomachum infestant
nonnunquam etiam mordent illum, teste
Galeno lib. 2. de aliment. facult. unde versu
culus vulgatus,

Ventum sepe rapis, si tu vis viuere rapis.

Candæ raporū fortiter ventrem solvunt.
Inter radices omnes, quæ quidem edendo
sint, rapa maximè conueniunt corporis nu
tritioni, quod satis ex saporis iucunditate
deprehenditur. Hæc enim natura est om
nium eduliorū, vt amara & pungitiua mi
nus alimentum corpori præstent, dulcia ve
rò maius. Rapa autem cū radicibus aliis
sunt dulciora, minúsque pungant, consenta
neum est, maius aliis præstare alimentum,
magisque in victus salubris ratione conue
nire. Attamen sanguinem generat crassum,
& melancholicum, si digestiua virtus imbe
cilla fuerit. Conuenit autem vt à prima de
coctionis aqua sequestrata, bis percoquan
tur. Cruda enim nullo modo sunt edenda.
Venerem stimulant, & vrinarios meatus
emundant.

DE MEMBRIS ANIMALIUM. Cap. XLIX.

E Geritur tardè cor, digeritur
quoque durè,
Atque idē stomachus, tamen ex-
teriora probantur.
Reddit lingua bonum nutrimen-
tum medicinæ,
Concoctu facilis pulmo est, citò
labitur ipse.
Est melius cerebrum gallinarum
reliquorum.

*Quinque adnotantur hoc loco de mem-
bris animalium. Primum est, cor tardè & Cor
digeri, & per intestina descendere. Caro es-
nim eius melancholica est, cuius natura est
agrè concoqui, & tardissimè deiici. Galen.
lib. 3. de alimen. facul. Cor substantia sua fi-
broso duraque est caro, ideoque nō sine ma-
gno negotio confici potest. tardèque comme-
at. Rhazes 3. ad Mansorem, cap. II. Cor, in-
quit, calidum est, & duræ substantiæ, quod
& tardè digeritur, neque multum nutrit.*

Secūdum

Stoma= Secundum est, & stomachum similiter
chus. male esse concoctionis, & tardi descensus.

Est enim membrum nervosum & cartilaginosum, neque generat bonum sanguinem. Additur tamen, eundem in extremitatibus nimirum in fundo & orificio facilius concoqui, in illis etenim partibus magis carnosus est, & pinguior.

Lingua. Tertium est, linguam esse boni nutrimenti, & maximè circa radicem, teste Avicenna 2. Canon. cap. 146. Ratio, quia facilis est concoctionis & carnosae. Inter omnium animalium linguas facilè primam laudem obtinet porcellorum: hæc siquidem ablata pellicula circuncingente, carni aprinae equiparantur, id quod struatores & prægustatores principum non ignorat. Linguae bovinæ ob nimiam humiditatem parum in victus salubris ratione commendantur: quare Apitii & delicatuli iis vsuri, antequam assentur, inserunt garyophylla, quo humiditas illarum temperetur, & edendo aptiores fiant.

Pulmo. Quartum est pulmonem facilè concoqui, & per intestina descendere, idque ob raritatem & mollitiem. Veruntamen nutrimentum non satis convenit naturæ humanæ, quia exiguum est, & phlegmaticum, ut testatur

testatur Auic. 2. Can. cap. 568. Pulmo autem arietis, licet minimè ut cibus conueniat, bona tamen medicina est, quia sanat excoriationem calcanei ex calciamento, si calidus imponatur, teste Auicenna ibidem.

Quintum est, cerebrum gallinae, inter omnia esse præstantissimum, de quo Auicenna. 2. Can. cap. 129. scribit, conferre fluxui sanguinis narium. Cum sale autem & speciebus comedenda sunt, Pituitosa existunt, & nauseam concitant. Pullorum verò cerebra, scribunt Medici, conferre memoriae. Cerebra porcorum, naturæ sunt inimica: sed cerebrum ouis, leporis, & cuniculi, cum sale & speciebus edi conceditur. Plura de hoc supra, cap. 9.

DE SEMINE FOENICULI

Caput L.

Semen foeniculi pellit spiracula culi.

Hic agitur de semine foeniculi, quod in Græcis *μαρμαρι* *foeniculū*. *rathrum* Græcis dicitur. Expellit hoc & dissoluit ventositates, quia calidum est, & siccum, ac carminatiuum. Ex esu verò seminis foeniculi, utilitates promanant quatuor.
primo

primò enim cōfert febribus, deinde pellit venenū. Tertiò mundificat stomachum. Quarta visum acuit, vnde versiculi vulgati:

Bis duo dat marathrum, febres fugat, atque venenum,

Et purgat stomachum, lumen quoque reddit acutum.

Harum utilitatum meminit & Avicen. 2. Canon. cap. 281. vbi inter alia refert & Democritum existimasse, vermes venenosos siue serpentes, recentis fœniculi semine pastos, senectā exuere, oculorūque aciem, succo eius reficere, vbi verno tempore caueanas suas reliquerint. Vnde intellectum est, hominū quoque caliginem præcipuè eò releuari, inquit Plinius lib. 20. cap. 23. Legatur idem lib. 8. cap. 27. & lib. 19. cap. 9. Nicander sub exordium theriacorum. Non tamen vt cibo fœniculo vtendum est, sed magis vt medicamine, tardius enim digeritur, prauū & exile nutrimentum præstans. Adhiberi autem aliquando solet ad corrigendam quorūdam ciborum prauitatem & malitiam: quemadmodū enim lactucæ additur interdum petroselinum, vt frigiditas & humiditas eius contēperentur, ita & fœniculus nō nunquā vnā cum cucurbitis aut rapis concoquitur, ad malitiam eorum imminuendā.

DE ANISO. Cap. LI.

EMendat visum, stomachum
confortat anisum,
Copia dulcoris anisi sit melio-
ris.

Hic duæ referuntur vtilitates anisi.

Primum est confortare visum.

Secundum verò & stomachum. Anisum *Anisum.*
enim emūdat stomachum à phlegmatibus,
& calfacit. Eadem etiam ratione confert
visui, quia nihil æquè nocet visui ac immū-
dities stomachi, quia à stomacho immū-
do eleuantur fumi immundi, qui oculis no-
cent, perturbando spiritus visiuos, & hæc
maximè præstat anisum dulce. Præter has
Auicen. 2. Canon. cap. 1. longè plures vtilita-
tes recenset, Anisum, inquit, est apertiuum,
dolorum sedatiuum, ventositatum resolu-
tiuū, abscindit sitim, factam ex humidi-
tatibus salis, & cōfert oppilationi hepatis
& splenis, generate ex humiditatibus.
Promocat vrinam & menstrua, emundat
matricem à fluxu humiditatum albarū, ve-
nerem stimulat, & aperit oppilationes re-
num, vesicæ, & matricis.

DE

SI cruor emanat, spodiū sum-
ptum citò sonat.

Spodium. Traditur hoc loco spodium sanare fluxum sanguinis: habet enim virtutem propriam confortandi hepatis. Hepate autem qui fons & origo est sanguinis corroborato, melius ab eodem sanguis retinetur. Avicenna 2. Canone, cap. 617. testatur spodium esse radices cannarum adustas. Dicitur enim, inquit, quod ipse aduruntur propter fricationem suarum extremitatū, cum ventus eas perflat. Simon verò Ianuensis dicit spodium esse rem, cuius origo nos lateat. Restamen adusta videtur, & diuisiones cannarum adustarum. Confert autem non modo nimio sanguinis fluxui, verum etiam ventris, & vomitui, teste Rhaze 3. ad Mansorem capit. 36. Confert etiam febribus acutis, & siti, confortat cor, & confert tremori eius calido, & syncope factae ex effusione cholerae ad stomachum, ut habet Avicenna loco citato. Et sicut spodium rationem habet siue respectum hepatis ipsum confortando, ita sunt & aliae medicinae quae habent simile aspectū & proprietatem confortandi

confortandi alia membra singularia, velu-
ti Macis cor, moschus cerebrum, glycirrhia
et pulmonem, capparis splenem, et galanga
ga stomachum, vnde versus,
Gaudet hepar spodio, mace cor, cerebrũ quo-
que moscho.

Pulmo liqueritia, splen. cap. stomachus que
langua.

DE SALE. Cap. LII.

VAs condimenti præponi de-
bet edenti.

Sal virus refugat, rectè insipidũ
que saporat.

Nam sapit esca malè, quæ datur
absque sale:

Vrunt res falsæ visum, seménque
minorant.

Et generat scabiem, pruritum si-
ue rigorem.

Hoc loco tria discutiuntur.

Primò ponitur præceptum generale, ne-
mini hætenus non obseruatũ, vt videlicet
vas condimenti, id est, salis, quod salinum
mi dicitur,

dicitur primum in mensa apponatur, iuxta
vulgatos hosce versiculos.

Sal primò poni debet, primòque reponi.

Nò bene mēsa tibi ponitur absque sale.

Secundo recensentur duo commoda salis.

Sal.

Primum est, salem resistere veneno. Cuius duplex potest assignari causa, vel quia sal exiccatum cum sit, siccitate sua exiccet humiditates, unde sequi solet corruptio. Galenus lib. II. de simp. med. facult. Nam sal, inquit, quicquid corporibus humidum inest, id quodammodo absumit, & quod reliquum est substantiæ solidæ, adstrictione contrahit, ac proinde etiam conditura sua carnes servat, & à putredine tuetur: vel quòd sal exiccet & reprimat humiditates à corpore extrahendas, porosque claudat, & per consequens penetrationem veneni, quæ fieri solet per poros, prohibeat.

Secundum est, salem cibis saporem inducere. Nam quotidiano discimus experimēto, nulla cibaria sine salis commixtione sapere.

Tertio loco enumerantur & nocumenta salis siue cibariorum nimis salforum.

Primum est, ea vrere, id est, ledere visum, & itidem duplex causa assignari potest, vel quòd res nimium salsa vehementer exic-

cana

cantes inimicae sint oculis, visus instrumentis. Oculi enim sunt de natura aquae, ut testatur Aristot. cap. 2. de sensu & sensili: vel quod cibaria admodum salsa pruritum excitent & mordicent: à cibariis autem mordicatiuis in stomacho existentibus eleuantur & sumi mordicatiui, mordicatione sua oculis plurimum nocentes, ipsosque rubefaciunt. Vnde videmus ebullientes salem rubros fere habere oculos.

Secundum est, cibaria salsiora imminuere sperma. Quia multum exiccant omnes humiditates, unde etiam sperma exiccatur & imminuitur.

Tertium est, generare scabiem, quia sal humorem gignit acutum, mordicatum, & adustum, unde scabies nascitur.

Quartum est, augere pruritum, quia generat tumorem mordicatum & pruritum. Horum 4. nocumentorum meminit Rhazes 3. ad Mansorem cap. 17. Eorum, inquit, sanguinem, qui multam ex eo sumunt quantitatem, adurit, visum quoque debilitat, atque sperma minuit: generat pruritum & scabiem. Persalsa praeterea gignunt serpiginem, impetiginem, morpheam, & lepram in dispositis, & vias urinae diu continuata excoeriant. Moderatè tamen salsa fastidium auferunt

ferunt, ciborum adpetentiā faciunt, atque acunt.

DE SAVORIBVS.

Cap. LIII.

HI feruore vigent tres, falsus, amarus, acutus.

Alget acetosus, sic stipans, ponticus atque.

Vnctus & insipidus, dulcis, dant temperamentum.

Hoc loco recensentur cuiusque saporis qualitates. Et primò dicitur hos tres, falsus, amarus, & acutus, calfacere corpus vten-
tis. Dein hos treis: acetosum, stypticum, & ponticum infrigidare. Tertio verò loco, hos
ce tres, vnctuosum, id est, pinguem, dulcem,
& insipidum, quem Graci ἀπολοι id est,
qualitatis expertem, esse temperatos, adeo
vt corpus neque refrigerent, neque excalsa-
ciant. Auicenna 2. Can. tract. 1. cap. 3. Octo
sunt, inquit, veri saporis, qui sequuntur in-
sipidū, vt sunt dulcedo, amaritudo, acuitas,
salsedo, acetositas, ponticitas, stypticitas, &
vnctuositas. Enumerando tamen insipidita

Sapores
octo.

tem

tem pro sapore, sicuti sit hoc loco, erunt no- Sapor.
uem sapores. Accipitur autem sapor pro o-
mni eo, quod gustu diiudicatur. Horum tres
sunt calidi, salsus scilicet, amarus, & acu-
tus. Auicenna ibidem, Acutū, inquit, est ca-
lidius, dein amarum, ac dein salsum, quonia-
am acutum est fortius ad resoluendum, in-
cidendum, & abstergendum, quā amarū,
& inde salsum est sicut amarum contractū
cum humiditate frigida. Tres sunt frigidi, sci-
licet acetosus, stipans, id est, stypticus, et pō-
ticus. Ponticus tamen ceteris frigidior, dein
stypticus, hinc acetosus. Et propter hoc in
omnibus fructibus qui dulcescunt, prius est
ponticitas vehemētis frigidationis, dein post
quā per calorem solis digestivum, aliquo
modo digesti sunt fructus, sentitur in eis sty-
pticitas, & declinat ad acetositatem, sicut
agresta, & tandem dulcescunt. Acetosus ve- Acetosum
rō quamvis sit minus frigidum quā stypti-
cum, tamen propter subtilitatē & penetra-
tionem suam, in pluribus maioris est infrigi-
dationis. Ponticum & stypticum, eodem A- Ponticum.
uicenna teste, sunt in sapore propinqua, sed
stypticum nihil contrahit linguae prater su-
perficiem extimam. Ponticum verō contra-
hit & exasperat, & superficiem extimam,
& interiora eius.

Dulce

Postremò verò saporum tres sunt temperati, id est, non excedentis caliditatis siue frigiditatis, dulcis scilicet, vinctuosus, & insipidus. Dulce enim licet calidum sit, tamen in eo non apparet fortitudo caliditatis, sicut dicit Rhazes 3. ad Mansorem cap. I. Porro unicuique saporì propriæ adsignantur operationes, sicut testatur Auic. & Rhazes.

Operationes enim dulces, inquit Auic. sunt digestio, & lenificatio, & multiplicatio nutrimenti, et natura diligit ipsum, & virtus attractiua attrahit ipsum. Et Rhaz. inquit, Qui dulci vsus fuerit, multabilis ito generabit & sanguinis multitudo oppilationes quoque generat, et apostema in hepate & splene: & precipuè si hæc membra ad hoc fuerint preparata, ventris itidem fluxus ex eo sequitur, et mollificat stomachum. Pectori verò & pulmōni confert, corpus itidem impinguat, & augmentum spermatis tribuit.

Amari

Operationes verò amari (secundum Auic.) sunt abstersio, & exasperatio, secundum Rhaz. en, amarum calfacit & desiccatur fortiter, citòque sanguinem ad adustionem & malitiam perducit, bilem quoque rubeam in sanguine augmentat.

potenti

Operatio potenti, iuxta Auicennæ sententia

tentiam, est contractio, si ponticitas fuerit debilis, aut expressio, si fortis.

Operationes styptici, secundū Auic. sunt contractio, inspiratio, induratio, & retentio. Secundum RhaZen verò, stypticum corpus infrigidat, & desiccatur, carniū quoque ac sanguinis minorationem facit, si quis eo multoties utatur, stomachum confortat, ac ventrem secundum plurimum constringit, & sanguinem generat melancholicum. Vis detur autem RhaZ. ponticum sub styptico comprehendisse, quia de pontico nihil expressit.

Operationes unctuositatis, secundū Auic. sunt lenificatio, lubricatio, & coctio, id est, digestio parua. Secundum RhaZ. unctuosum stomachum mollificat, & ventrem fluere facit: ac satietatē adfert, antequam homo cibi quantitatem sibi necessariā adsumat, & calfacit, maximè tamen febricitantes, vel habentes hepar, vel stomachum, calida. Corpus præterea humectat atque lenit. Phlegma verò auget, & cogitationē reddit hebetem, & auget somnum.

Operationes acuti, secundum Auicem, nam sunt resolutio, incisio, & putrefactio. Secundum RhaZen verò, acutum calorem auget, & corpus velociter inflamat, ac sã

m iiii

guinem

*stypticum**unctuosum**acutum*

guinem adurit, ipsūque prius in bilem mutat rubeam, postea in nigram.

salp.

Operationes salsi, secundum Auicennam, sunt abstersio, ablutio, exiccatio, & prohibitio putrefactionis.

acetosum.

Operationes acetosi secundū Auicennam, sunt in frigidatio & incisio. Secundum verò Rhazē, acidam bilem rubeam & sanguinem reprimat, atque ventrem stringit, si stomachus & intestina munda fuerint. Si autem phlegmatis in eis fuerit multitudo, ventris efficit fluxum, et corpus in frigidat, virtutem quoque debilitat digestivā, propriam in hepate. Nervis verò, & nervosis membris nocumētum adfert, & corpus desiccatur, virtutem autem appetitivam excitat. De operationibus insipidi, dicit Rhazē. aliquod esse insipidū, quod magis nutrit, scilicet quod equalitati vicinum est. Aliud verò, quod temperatè in frigidat, cū quo si multa fuerit humiditas, hamectabit: cū autem fuerit siccum, desiccabit.

insipidum.

DE VIPA. Cap. LV.

BIs duo vipa facit, mundat dentes, dat acutum

Vi-

Visū, quod minus est, implet, minuit quod abundat.

Quatuor hic recensentur commoda vipæ.

Primum est, vipam mundare dentes. Quia propter panem diutius dentibus inhaerentem quàm vinum sine pane, limositas illa dentibus inhaerens, unde luridi dicuntur dētes, à vino melius consumitur & abstergitur.

Secundum est, vipam acuere visum, quia reprimit malos fumos ad cerebrum ascendentes, ac sua commixtione spiritus visuos obfuscentes. Digerit enim materias malas stomacho inherentes.

Tertium est, vipam cruda digerere, quia claudit orificium stomachi, & confertat digestionem.

Quartum est, vipam superflue digestū ad temperamentum reducere. Et hoc maxime veritatem habet de vipa panis cum vino, dummodo panis primò sit assatus, aut suprà prunas exiccatus. Vipā dicitur Gall. *Vipa.* Vne soupe en vin. Teuton. ein Vwein suppe.

DE DIÆTA. Cap. LVI.

Omnibus ad suetam iubeo seruare diætam:

Appro-

Approbo sic esse, ni sit mutare necesse,

Hippocrate testis, quoniã sequitur mala pestis.

Fortior est meta medicinæ certa diæta,

Quã si non cures, fatuè regit, & malè curas.

Hic præcepta quædam traduntur de
Diæta. — diæta. Quorum primum est, omnibus convenire, ut seruent consuetã diætã. Per diætã tam verò intelligitur administratio cibi & potus. Ratio est, quia transgressio à consuetudine nocet noxamento magno. Consuetudo enĩ est altera natura. Quod ergo diu adfuetum est in naturam fere transiit. Quem admodũ igitur naturam custodire oportet, ita & consuetudinem, præcipuè si laudabilis fuerit. Et quemadmodũ seruanda est consuetã administratio cibi & potus, ita & consuetudo aliarum rerũ non naturalium eadem ratione. Vnde si quis consuetus multũ laborare, velit hanc consuetudinem immutare, otioque indulgere, minùsue laborare, vel aliud laboris genus adsumere, idque alio

lio & tēpore et modo, ille proculdubio multum ex hoc debilitabitur. Idem intelligendum de cibo & potu, somno & vigilia, repletionē & inanitione, & animæ acciden-
tibus. In quibus omnibus obseruāda est cō-
suetudo, si sit laudabilis, vel parum lauda-
bilis, siue indifferēs in bonitate & malitia,
respectu illius ad quod fieri debet permuta-
tio.

Sciendum autem hoc loco debiles &
senes facilius ferre consuetos labores, quā
forteis atq; iuuenes inconsuetos: id quod his
verbis confirmat Hippo. lib. 2. Aphor. 49.
Qui consueti solidos labores ferre, & si fue-
rint imbecilles & senes, non consuetis, for-
tibus atq; iuuenibus facilius ferunt. Quod
verò dicit, inquit Philotheus, tale est. Sunt
autem quidam, hic quidē senex, hic autem
in vigore ætatis: vterque incipit fodere ter-
ram, & seni quidem fodere bene cedit, illi
autem qui in ætatis vigore est, minimè: illi
quidem ob consuetudinē, et si imbecillis, huic
autem ob incōsuetudinē, et si robustus sit.

Notionem enim vniuersalem esse oportet,
quòd exercitatae partes aliis sunt robu-
stiores, & propter hoc facile subeunt consu-
etos labores. Secundum est, malam pestem,
id est, maximum incommodum sequi permuta-
tione

Subita
mutatio
nocet.

tationem consueta dieta, vt testatur Hippoc. lib. 2. de victus rat. in morbis acu. nisi fuerit necesse eam permutari, quando est il laudabilis, ita vt inde sequatur pessima æ gritudines, qualis est prandium siue cœnam prauis cibis terminare. Huiusmodi enim cōsuetudinem necessarium est corrigi & permutari, non quidem subito, sed paulatim & ordinatē. Nam omnis subita mutatio vehementer nocet, maxime si à consueto ad incōsuetum fiat permutatio.

Deinde etiam necesse est eam permutari, ne si fortē ad inconsueta fiat translatio, sequatur lesio. Nam qui se ad omnem dietam adsuefacit, minus ledetur, cū se ad inconsueta transtulerit. Idem etiam intelligendum de aliis rebus non naturalibus, id quod testatur Hippoc. lib. 2. Aphor. 50.

Quæ ex longo tempore consueta sunt et si deteriora sunt, insuetis minus molestare solent. Oportet igitur ad ea insueta permutari. Vnum quodque enim ipserū, inquit Philosophus, consuetum effectum minus ledit, eò quòd natura quidem magis innocuum, sed in consuetudinem nondum venerit: vt consuetus comedere manna, in boni mutatione cibi iniuria adficitur, propter desuetudinem: et consuetus bibere aquam, in meri potius

portionem mutauerit, læditur, quoniam à cōsuetudine aberrat. Sic & in his quæ particularia sunt. Similiter autem oportet & ad insueta permutare, vt si quando fortuna coegerit, ea ferre possimus: eum enim qui vsus est multo nutrimento, oportet & parū comedere, vt causa adueniente ferat & illius vsum.

Quapropter quisque cauere debet, teste RhaZ. lib. 4. cap. 10. ad Mans. ne alicuius rei sibi consuetudinem faciat, quam ipsum obseruare oporteat, exclusiua obseruatione cōstrictionem patiat. Vt si quis vno cibo cōsuetè semper utitur vel aliquo potu, vel omnino ab eis abstineat, vel dormire, vel coire consuescat: & ex aliquo istorum grauiter cōstringatur, maximū incurrit nocumentū, si ab eis abstinuerit.

Quapropter quisq; corpus suum sic disponere debet, vt caloris & frigoris patiens esse possit, & ad motiones & cibaria sibi necessaria aptum reddatur, & vt somni & vigiliarum horas, atque mansiones & domos sine læsione permutare possit. Fortassis enī ex necessitate hoc aliquādo agere cogetur.

Quod quidem fieri poterit, si cōsuetudo non *Consuetudo* obseruetur ad vnguē, sed interdum ad in- *do varia* *anda.* consuetam transeamus.

Tertis

Tertium est, fortio-
rem ac potio-
rem me-
tam medendi esse certam dietam, quam si me-
dicus non curauerit, ac aliam indebitam admi-
nistraverit, fatue regit agrum, & male curat.

Dietam.

Est porro triplex dieta, siue alimen-
torum genus: Alimentum scilicet plenum, ali-
mentum modicum, alimentum tenue. Ali-
mentum plenum, est sanorum cibus, qui non
solum vires conseruat, sed etiam auget. Ali-
mentum modicum ad sanos etiam spectat, vi-
res quidem conseruat, sed non auget. Alimen-
tum tenue, id est, quod vires imbecillis reda-
dit. Hoc verò alimentum quod tenue dici-
tur, ab authoribus in multas partes diuisum
est, nempe in tenue sine aliquo addito, in te-
nue exquisitè, in tenuissimum, & in tenuis-
simum in extremo. Tenuissimum in extre-
mo alimentum est, nihil penitus dare. Et si
dubitabis, quomodo alimentum dici potest,
cum nihil datur: respondemus, ita esse illius
vocabuli usum apud Medicos. Tenuissimum
verò est, dare melicratum solum. Tenue est,
ptisane succus: qui si etiam in pauca quan-
titate sumatur, est exquisitè tenuis. Sanos
homines non solum conseruare debemus, sed
etiam augere, propterea victus plenus illis
competit. Qui verò aegritudine longa labo-
rant, vires augere non debent, sed bene con-
seruare

*seruare: aliter vsque in finem non sufficeret.
Propterea hi modicè victu cibādi sunt, quī
etiam sanis conuenit, in quibus vires auge-
re non cupimus: Sed illis solū conserua-
re in animo est. Quos etiā in lōgo morbo to-
tis viribus seruare studemus. Cū verò æ-
gritudo breui terminatura est, si quarto die
finiri debeat, aliquid dare non est opus: imò
si vires sufficerent, & in septimo termina-
tura esset, nihil penitus dandum esset, nisi
post illum terminum. Vnde Hippoc. lib. I. A-
phor. 6. Extremis morbis, extrema exqui-
sitè remedia optima sunt.*

DE ADMINISTRATIONE
Medicinæ. Cap. LVII.

QVale, quid, & quando, quan-
tum, quoties, vbi, dando,
Ista notare cibo debet Medicus
bene doctus,
Ne malè conueniens ingredi-
atur iter.

*Hic traditur à Medico sex esse considerā-
da in administranda diætā.*

Pri-

Primum est, Quale, id est, cuius qualitas
 eis debeat esse cibus, quia in ægritudine ca-
 lida exhibendus est cibus frigidus, in frigida
 calidus, in humida siccus, in sicca humidus.
 In sanis tamen simili, non contraria quali-
 tate præditus cibus exhibendus est, ut testa-
 tur Gal. in arte Medi. cap. 86. Calidiora cor-
 pora, calidioris victus rationem exposcunt,
 frigidiora frigidiori.

Secundum est, quid, id est, cuius substan-
 tia: athletis enim & rusticis, cum vehemen-
 tius exerceantur, cibus exhibendus est cras-
 sus: quia vis digestiva eorum est fortis, nec
 convenit eis cibus subtilis, ut pullorum, ca-
 ponum, vitulorum, sine hædorum caro: hæc
 enim in eis vel adureretur, vel nimis citò
 digereretur, quare & sæpius comedere coge-
 rentur: nobilibus verò & otio deditis, exhi-
 bendus est cibus subtilis substantiæ. Virtus
 enim digestivam habent debilem, quæ
 nequeat crassis resistere cibis: eiusmodi sunt
 carnes porcinae salsae, & bouinae, & pisces
 sole exiccati. Similiter in ægritudinibus ac-
 cutis, tenuiori diætâ utendum est, quàm in
 chronicis, id est, longis, ut quartanis.

Tertium est, Quando, id est, quo tempore
 sit adsumendus cibus, quia in sanis maximè
 conservanda est consuetudo. Unde in æstate
 hominibus

hominibus mane surgentibus, & consuetis
bis duntaxat in die cibum accipere, comedē
dum est hora decima, vel paulo antè, nec ex
pectandū dum meridies præcreat, ob nimi
um diei calorē. Similiter cœnādū est eis hora
sexta, vel paulo post. In hyeme verò præden
dū est hora vndecima, ob longitudinē som
ni: & deinde cœnandum hora septima vel
paulo post, & maximè seruanda est consue
tud. In aegris quoq; habenda ratio tēporis,
siquidem in febribus in ipso paroxysmo, ve:
paulo antè, siue post, abstinere, id est, non nu
trire oportet. Quia si statim ante paroxys
mū vel in ipso paroxismo detur: natura im
peditur, ac diuertitur à digestionē materiae
febris, cō quod digestionē cibi magis sit intē
ta. Neq; dādū est statim post paroxismū: vir
tus enim adhuc nimis debilitata est ex par
oxismo immediatè præcedenti. Exhibēdus
igitur cibus tandiu ante paroxismū, vt pos
sit digeri, priusquā ille accedat. Vel exhibē
dus est aliquātulo tēpore post paroxysmum.
Et hoc nisi timeatur magna debilitas virtu
tis: tum enim dādus est cibus etiā quocunq;
tēpore. Nam vbi casus aliquis interuenerit,
robur naturæ dissoluēs, nutrire cogimur. in
quit Gal Comment. 9. lib. 1. Aphor.

Quartum est, Quantum, id est, quantitas

n i

tas

194 DE CONSERVANDA

tas sumendi cibi, quæ in æstate, vt dictum est, minuetur: quia calor naturalis tum debilior est ob nimias resolutiones. In hyeme verò cibus augendus est, virtute digestiva tunc fortè existente, cum calor naturalis sit unitus propter frigus circūstans. Supra, ca. 19. Quintum est, Quoties, id est, quoties in die sit cibus exhibendus. Est ergo æstate sæpius exhibendus quàm hyeme, autumno. sæpe vere, sed minori quantitate, vt dictum est supra. Similiter virtute digestiva existente debili, sæpe parua quantitate cibus exhibendus est. Existente autè fortè, exhibendus est quantitate magna, sed rarius.

Sextum est, Vbi, id est, in quo loco, quia cibus non est sumendus in loco frigidiori, neque nimis calido, sed temperato.

DE CAULE. Cap. LVI.

IVs caulis soluit, cuius substantia stringit.

Vtraque, quando datur, venter laxare paratur.

Tria his determinantur versibus.

Primum est, ius caulis, id est, aquam caulium, id est brassicæ, et maximè primæ ebullitio

-Caulis.

litionis, solvere ventrē, quia in foliis & partibus exterioribus caulium inest virtus quaedam nitrosa, abstersiva, debiliter inhaerens, & facile per pusillam decoctionē, siue ebullitionem separabilis, quae sparsa per aquam ipsam laxatiuā facit. Vnde & prima aqua decoctionis caulium magis aluum deiecit quam secunda, quia virtus illa nitrosa, abstersiva per primā decoctionem plurimū sciungitur.

Secundum est, substantiā caulium à decoctione ventrem stringere, quia omnis virtus laxandi per decoctionem ablata est, & remanet substantia terrea, sicca, quae ventrem stringit.

Tertium est, vtranq; simul sumptam, laxare ventrē. Ratio, quia virtus abstersiva & nitrosa in aqua manet, vnde etiam laxat. Sciendum autem primo, caules generare humorem melancholicum, & somnia terribilia, officere stomacho, parum nutrire, visum obtenebrare, somnum conciliare, mēstrua & urinam prouocare: & haec partim colliguntur ex Auicē. 2. Cap. cap. 148. partim vero ex Rhazē, 3. ad Manso. cap. 18.

Deinde verò sciendum, usum caulium, siue decoctionis, siue seminis prohibere, & retardare ebrietatem, vnde Arist. 3. sectione, Problemat. 12. quærit quid est, cur brassica se-

det crapulam? Idem testatur Rhaſes & A-
 uicenna locis citatis. Respondetur ſecū-
 dum nonnullos ex caulium comeſtione eleuari fi-
 mos admodum craſſos, qui increſcent ſumos
 ſitates vini, & impediunt ob craſſitiem ad
 cerebrum penetrare. Ariſtot. verò hanc ad-
 ſignat cauſam, quia omne quod trahit hu-
 midum vinoſum, ad ſe ac à corpore reuellit,
 & corpus refrigerat, curat crapulam: cau-
 lis eſt huiusmodi: ergo caulis curat crapu-
 lam. Quòd autem caulis ſit huiusmodi, pro-
 batur, quia per ſuccum caulis, cū ſit diure-
 ticus, detrahuntur humores vino ſi indige-
 ſti à toto corpore, & in veſicam deferuntur,
 & ipſa ſubſtātia frigida, ſtyptica ac terrea
 ſupra in ventriculo remanens, corpus refri-
 gerat, quo ſit vt tenues humores ad veſicam
 labantur. Cū itaque humor vtrique
 educatur, corpusque refrigeretur, rectè
 per conſequens curatur crapula. Euenit ad
 hæc, vt cū humores deorſum ſe trahunt,
 atque excernunt, flatum etiam ſecum dedu-
 cant, quiſi per vinum liccat, in caput ſe eſ-
 ferens, grauitatem creat, & crapulam. Sin
 autem deorſum ſe vertit, corpusque ob cau-
 ſam prædictam refrigeratum eſt, dolor cra-
 pula omnis tollitur.

DE MALVA. Cap. LIX.

Dixerunt malua veteres, quòd
molliat aluum.

Huius radices rasæ, soluunt tibi
feces.

Vuluam mouerūt, & fluxū sæpe
dederunt.

Hic tres enumerantur proprietates, si Malua.
ue effectus malua, quorum primus est, ip-
sam mollicare ventrem. Est enim vnum ex
quatuor emollientibus, quæ sunt, malua, alo
thæa, eranchaursina, & mercurialis: vnde
ferè clysteres sunt lenitiui, & mollicatiui
ad secum induratarum educationem. Est au-
tem duplex malua: quædam enim floribus
est sanguineis, quædam verò albis: & in
hac maior est vis emolliendi quàm in pri-
ma.

Secundus effectus est, radices malua
rasæ educere feces, & hoc quando inde fi-
unt glandes, id est, suppositoria, quem-
admodum fieri solent ex radice mercuria-
lis.

Tertius est, maluam ciere menstrua in
mulieribus, & hoc ob nimiam eius humectan-
di ac lubricandi facultatem, qua venæ ma-

triciſ facilius à ſanguine acuto funduntur.
Tradit Platearius, maluam certo experimen-
to menſtrua prouocare.

DE MENTA.

cap. LX.

MEntitur menta, ſi ſit depel-
lere lenta,
Ventris lumbricos, ſtomachi ver-
mèsque nociuos.

.menta.
Hic habetur vnicum præceptũ de men-
ta, quòd ſcilicet hoc nomine dignanda non
ſit, niſi vim habeat auferendi vermes ven-
tris & ſtomachi. Eſt enim magna & for-
tis aromaticitatis, & vehementis amaritu-
dinis, vnde non ſecus atque abſinthium
vermes interficit. Exhibenda eſt autem de-
coctio eius velut abſinthii quoque, & non
ſubſtantia. Aduertendum tamen, eo quòd
admodum ſit calida & ſicca, ſanguinem a-
darens, non competere vt cibum, ſed potius
vt medicinam. Stomachum enim cõfortat,
et calfacit, ſedat & digerit ſingultũ, prohibe-
bet vomitum phlegmaticũ & ſanguineum,
venerẽ prouocat, ob inflationem quæ eſt
in

in ipsa, & humiditatem hortulanam, prohibet sputum sanguinis, & propria quadam virtute confert aduersus morsum canis rabidi. Coire lac densarique in caseum non patitur, si folia eius lacti immergantur, teste Diosc. li. 3. Et Auic. 2. Can. cap. 499.

DE SALVIA. Cap. LXI.

CUr moriatur homo, cui sal-
uia crescit in horto,
Contra vim mortis non est medi-
camen in hortis.
Salvia confortat nervos, manuū-
que tremorem,
Tollit, & eius ope febris acuta
fugit.
Salvia castoreumque, lauedula,
primula veris.
Nasturt. Athanas. hæc sanant pa-
ralytica membra.
Salvia saluatrix naturæ concilia-
trix.

Hoc loco tria imprimis pertractantur. Primo innuitur magnam esse utilitatē salviae. Queritur autē per modū dubii, cur homo moriatur, in cuius horto crescit salvia? Respondetur secundo versio nullam medicinā crescere in hortis, quae mortē prohibeat.

Secundū traduntur tres effectus salviae. Primo enim confortat nervos, quia exiccat humiditates, quibus ii impediuntur & relaxantur. Deinde remouet tremorem manuum, quia ut dictū est, nervos, confortat. Quicquid autem confortat tremorē tollit, cum generetur tremor ex debilitate nervorum. Vnde senes quidā & vetuli potui & cibo suo folia salviae imponunt.

Tremor
manuum.

Tertio verò remouet febrem acutam, id est, impedit ne inuadat, cuius hac potest assignari causa: quia exiccando humores, impedit putrefactionē, unde febris acuta sequi solet. Est porro salvia calida & sicca, neque perse in victus salubris ratione exhibenda. Attamen cum nervos plurimum corroboret, homines in sanitate tuenda, ea dupliciter vtuntur. Primo quidem vinum inde conficiunt, quod saluiatum vocant, quo plurimū uti solent in principio mense. Confert autē hoc ipsū paralyticis, & epilepticis, si quidē modicē sumatur, praecipuē tamen, si exhibea-

Saluiatū
vinum.

atur

atur post purgationē ex sūpto medicamine.

Deinde vtuntur saluia in salsis: exiccat enī appetitū, et maximē cū stomachus humoribus prauis, crudis, et indigestis, repletus fuerit. Est autē saluia duplex. Domestica scđ, *Salvia duplici* licet latis & maioris foliis: & quæ vulgo nobilis dicitur, foliis minoribus & strictioribus. Grecis ἐλελίσφακος dicitur.

Tertio loco enumerantur sex res medicinales procuratione paralysis. saluia videlicet, castoreum, lauendula, primula veris, nasturtium, & athanasia. Hæc enim curas & sanant membra paralytica. De *Salvia* quidem patet ex iam dictis, quia confortat nervos: vel quia calida est, & sicca, consumit materiā phlegmaticā nervis imbibitā, vnde paralysis nascitur. Castoreū verò nervos maximē confortat, calfacit, & exiccat. *Castoreū.* De quo Auicenna Canon. 2. cap. 126. Est, inquit subtilius, et fortius omni quod calfacit & exiccat, confert nervis, & calfacit, et confortat tremori & spasmō humido, & stupori, & paralysisi. Neq; est aliud magis iuuatiuū ventositatum in aure quā ipsū, cū ex castoreo accipitur quātum est lens vna, & dissoluitur in oleo nardino, & distillatur in eam. Plures alios effectus eius habet Auicenna ibidem & Diosco. lib. 2. Est autem castoreum

storeum, testiculus animalis, quod castor, siue fiber dicitur. Oleum de castoreo non minus valet in paralyti quàm ipsum castoreum, si post euacuationem materie exhibeatur: tunc enim materiam residuam consumit, & nervos confortat. *Lauendula* quodque fragrantia sua nervos confortat, & calfactione paralytis materiam consumit. Idem præstat & *primula veris*, quia & ipsa sua fragrantia & calfactione nervos confortat. Vnde nonnullis etiam herba paralytis appellatur. Dicitur autem *primula veris*, quod una sit ex primis aromaticis in vere prodeuntibus. *Nasturtium* est calidum & siccum, extenuat, incidit, & resoluit, qua ratione etiam materiam paralytis aufert. *Avicenna*, 2. Canon. capit. 613. testatur conferre omni mollificationi nervorum, quia a calfaciat, & educeat phlegmata, & emundet nervos à phlegmate. Quare consulant Medici, ut in ieiunio quadragesimali edatur *nasturtium*, propter cibos phlegmaticos, qui per id tempus exhiberi solent. Est autem *nasturtium* herba vulgaris, & ubique nota, nascitur in locis frigidissimis, scilicet petrosis, & aquosis, ubi multi sunt fontes. *Athanasia* verò alio nomine dicitur *Tanacetum*, Gall. *Athanasie*, ou herbe aux

aux vers. *Tuton. Reinfarn odder Vurma kraut.* Hæc herba virtutem habet purgandi phlegmatis, et caliditate sua exiccat nervos, expurgat etiam vermes, & materiã unde illi generantur. Quare galli magna ex parte in diebus paschalibus vtuntur athanasia fixa cum ovis, ad purgationem phlegmatis, ex piscibus in ieiunio quadragesimali collectorũ, vnde faciliẽ vermes in dispositis & aptis generari possẽt. Vltimo versũ traditur saluã dici, quasi nature saluatricẽ.

DE R V T A. Cap. LXII.

Nobilis est ruta, quia luminã reddit acuta,

Auxilio rutæ vir quippe videbis acutẽ.

Ruta comesta recens, oculos caliginẽ purgat.

R^uta viris coitum minuit, mulieribus auget.

Ruta facit castum, dat lumen, & ingerit astum.

Cocta facit ruta de pulicibus loca tuta.

Recens

Recensentur hic quatuor effectus ruta.

Visus.

Primus est, ipsam visum acuere, & præcipue succum eius, ut testatur Avicenna. 2. Canon. capit. 578. De hoc effectu vide supra cap. 13.

Secundus est, Rutam minuere in viris coeundi desiderium, augere vero in mulieribus. Ratione enim caliditatis suæ exiccat & minuit sperma in viris, eo quod subtile sit & aëreū, sed in mulieribus extenuat & calfacit, cum sit aquosum & frigidum, easque magis ad coitum incitat, ob subtilitatem & caliditatem.

Tertius est, Rutam facere astutiam, id est, apprehensionem facilem, & inuentionem alicuius mediū in causa subtili: calfactione enim & exiccatione attenuatur, & acuminatur spiritus, fouetur & illustratur ingenium.

Pulices.

Quartus est, decoctione ruta depellere pulices si ex ea domus irroretur: interficit enim eos, ut vno ore omnes medici testantur. Avicenna. 6. 4. Tract. 3. cap. undecimo, Quando, inquit, aspergitur domus cum infusione colocinthida, saluunt pulices, et fugiunt. Et similiter ex decoctione rubi.

Contra pulices.

Et dixerunt quidam, quando ponitur sanguis hirci in fovea in domo, aggregantur pulices apud eum, deinde moriuntur, & similiter

militer aggregantur super lignum linitum
 ex adipe ericii, & fugiunt ex odore caulis
 & foliorum oleandri. Nihil autem aequè
 deiicit pulices atque res fortis odoris, velut
 ruta, menta, mentastrum, lupulus, præci-
 pue tamen feces, vel vrina equi. Irroratio
 quoq; domus ex decoctione seminis rapæ oc-
 cidit pulices. Ex suffitu etiam cornu taurinò
 fugiunt pulices. Pro captione tamen eorum,
 melius nihil est, quàm impositio pauci boni
 bycii in lecto: in illo enim congregantur.

DE CEPIS. Cap. LXIII.

DEcepis Medici non consen-
 tire videntur.

Fellitis nō esse bonas ait ipse Galenus *Cholericiis*
 lenus.

Phlegmaticis verò multū putat
 esse salubreis.

Non modicum sanas Asclepias
 asserit illas,

Præsertim stomacho: pulchrū-
 que creare colorem,

Contritis cepis loca denudata ca-
 pillis

Sæpe

Sæpe fricans, capitis poteris re-
parare decorem.

Agitur hoc loco de cepis, de quibus ad-
notantur quinque.

Primum est, Medicos dissentire de natura
ceparum: quibusdam enim videtur eas con-
ferre phlegmaticis, aliis contrà. Rhaſes nã
q; 3. ad Man. ca. 18. testatur eas generare hu-
mores superfluos in stomacho, & phlegma.

Secundum est, Galenum probare, cepas
multum obesse choleris, idque facit lib. 2.
cap. ultimo, de alim. facul. Acrium, inquit,
omnium, ut ceparum, allii, & porri assiduus
usus est euitandus, praesertim ei, qui natura
est plus aequobiliosus; quoniam quidẽ solis pi-
tuitosum humorẽ, aut crudũ & crassũ, & glu-
tinosum colligentibus, huiusmodi edulia sũt
accomodata. Est autem cepe, ut tradit A-
sic. 2. Can. cap. 123. ex tertio ordine excalfas-
cientium, ut Galen. lib. 7. de simpli. facul. ex
quarto. Quare nocet calidis, ut sunt chole-
rici. Fellitos autẽ dixit biliosos.

Tertium est, cepas plurimũ prodesse phleg-
maticis, quia excalfaciunt, incidunt, exte-
nuant, abstergũt, & aperiunt, unde phleg-
maticos & glutinosos humores in phlegma-
ticis coacervatos digerũt, incidũt, abstergũt

& extenuat.

Quartum est, cepas conferre stomacho: ipsum enim à phlegmatibus exonerant et calfaciunt. Auicenna loco citato, Et quod, inquit, ex cepis comeditur propter suā caliditatem cōfortat stomachū debilem, et appetitū facit, eadem etiā ratione decorant colorem faciei. Fieri enim nequit, vt calor faciei sit viuidus ac floridus, stomacho phlegmate & humoribus prauis ac crudis referto.

Quintum est, locis glabris ac depilatis pilos siue crineis restituere si coctæ conterantur, & inde loca perfricentur. Et hoc verū est, si depilatio acciderit ex pororū oppilatione, & corruptione materiae sub cute. Cepæ enim aperiunt poros, resoluendo materiam malam sub cute detentā, ac bonam in locū attrahendo. Quapropter alopecie earū succo conuenientissimè perfricantur, vt testatur Auicenna 2. Canon. capit. citato, & 7. 4. capit. 6. Vnde infertur capitis decorē reparari per ceparum frictionem: capitis poro decor pilī sunt. Cepæ præterea venerem stimulant, appetentiam inuitant, faciei ruborem inducunt, cum melle eradicaunt verrucas, sitim mouent, & nocent intellectui.

Humorem enim prauum & crassum generant, salinam multiplicant. Succus earum
confert

confert aqua in oculum defluenti, & abster-
genti visum. Cepæ item tritæ cum melle et
aceto, conferunt morsui canis rabidi, quare
quidam addunt hos duos versus,
Adpositas perhibet morsus curare caninos,
Si tritæ cum melle prius fuerint & aceto.
Plura de his diximus supra capite decimo-
tertio.

DE SINAPI. cap. LXIII.

Est modicum granum, siccum
calidumque sinapi.

Dat lachrymas, purgatque ca-
put, tollitque venenum.

Hic agitur de sinapi. Primo quidem ad
signatur complexio ipsius, quod videlicet
granum sit pusillum & siccum, & quidem
ordine quarto, teste Auic. 2. Cano. cap. 982.
Deinde verò recensentur tres proprietates
sue effectus grani sinapi.

Primus est, commouere lachrymas, quia
nimia caliditate sua extenuat, & dissoluit
humiditates cerebri, quibus deinde fluen-
tibus proueniunt lachrymæ.

Secundus est, expurgare caput, cerebrum
videlicet mundando, & abstergendo humidi-
tates phlegmaticas à capite. Expurgat etiã
caput

caput, quòd sternutamenta creat, tritum, & naribus admotum: quare apoplecticis quoque auxiliatur eodem modo. Per sternutamenta enim expelluntur nocumenta cerebri. Semen item synapii, caliditate sua extenuat phlegmata, & dissoluit ea, quibus obstruuntur meatus cerebri, & generatur apoplexia, vnde colligitur admodum incidere phlegma, consumere, & mundare.

Tertius est, tollere venenum, id quod testatur & Auicenna loco citato, Et fugiunt, inquit, ex fumo eius vermes venenosi.

DE VIOLA. Cap. LXV.

CRapula discutitur, capitis dolor atque grauedo:

Purpuream violam dicunt curare caducos.

Referuntur hic tres proprietates, siue effectus violæ. Primus est violam sedare ebrietatem. Odorem enim habet temperatum & suauem, & hic maximè confortat cerebrum. Forte autem & validum cerebrum, non facilè ebrietate tentatur, sed imbecillum facillimè. Viola autem cum frigida sit, cerebrum refrigerat, & ineptum reddit

Ebrietas.

o ad res

210 DE CONSERVANDA

ad recipiendos fumos calidos.

Caput.

Secundus est, violam discutere & sedare
re dolorem capitis. Et hoc verum est, si in-
telligatur de dolore ex calida causa, vt tes-
tatur Auicenna 2. Canon. cap. 626. Et Rha-
zes 3. ad Mansorem, ca. 21. Et Mesues, lib. 2.
sectionis primæ simplicium, cap. 11. Ratio,
quia viola frigida est, & ita repugnat cau-
sa calida.

Epilepsia.

Tertius est, violā curare caducos, id est,
epilepticos, neque sine causa additum est, di-
cunt: quia celeberrimi authores hunc effec-
tus violæ nō attribuunt. Cuius tamen hæc
posset assignari causa, quod scilicet ob fra-
grantiam violæ, confortetur cerebrum, ita
vt à parvis nocumentis minime lædatur, &
per consequens non incurrat epilepsiā, quæ
dicitur parua apoplexia, ex oppilatione ner-
uorum sensitiuorum eueniens.

DE VRTICA. Cap. LXVI:

AEgris dat somnū, vomitum
quoque tollit & vsum.

Illius semen colicis, cum melle
medetur:

Et

Et tussim veterem curat, si sæpe
bibatur.

Frigus pulmonis pellit ventris-
que tumorem.

Omnibus & morbis sic subue-
nit articulorum.

Septem hic referuntur effectus urtica.

Quorum primus est urticam agris somnum SOMNUS.
conciliare, quia extenuat incidit, & abster-
git phlegma, & crassos humores, quibus na-
tura grauatur, & somnus impeditur.

Secundus est, tollere vomitum & usum eius.
Vomitum enim & nausea, ut plurimum ex
viscoso humore accidit, quæ urtica incidit.

Tertius est, urticam mederi colicis, quia
incidit, extenuat, resoluit, & abstergit hu-
miditatem phlegmaticam, & ventositatem
crassam, unde colica frequentius excidere Colica.
solet. Est autem colica vehemens dolor in
intestino laxiori, quod colon Græcis dici-
tur, quemadmodum iliaca siue colos, in te-
nuioribus intestinis.

Quartus est, urticam curare tussim vete-
rem, & maximè si semina eius in melle tem Tussis.
perata fuerint: urtica enim phlegma visco-
sum è pectore expellit, teste Rhaſe, 3. ad Mā

o ii solem,

forem, cap. 28. Avicenna 2 Canon. cap. 725. Quando, inquit, bibitur cum aqua hordei, mundificat pectus, & quando decoquuntur folia eius in aqua hordei, educunt humores crassos, qui sunt in pectore; sed semen eius est fortius.

Quintus est, vrticam pellere frigus pulmonis, & hoc ob caliditatem suam.

Sextus est, vrticam sedare & pellere humorem ventris: resoluit enim inflationes: unde sepius venter intumescere solet.

Podagra. Septimus est, vrticam subuenire omnibus doloribus articularum, velut arthritidi, ischia di, & podagra, quando scilicet proueniunt à materia frigida, phlegmatica, crassa: vrtica enim calfacit, incidit, & extenuat materiam phlegmaticam crassam. Vnde etiam, auctore Avicenna loco citato, excitat coitum, & proprie semen eius cum vino: quod & Galenus adprobat lib. 6. de simp. Medic. facult. ubi sic inquit, Sed & quiddam flatuosum obtinent, quo & venerem extimulant, & maximè, ubi cum musto semen bibitur. Aperit etiam vrtica orificium matricis, ventrem modicè subducit, ipsa duntaxat abstersione, ac veluti titillatione, non purgatione, phlegma & humorem crudum educens. Ne verò guttur ex vrtica & semine eius lade-

tur,

tur, prodest post sumptionem eius bibere aliquantulum olei rosacei. Est autem urtica calida in principio tertii gradus, & sicca in secundo. Avicenna.

DE HYSSOPO.

Caput LXVII.

HYSSOPUSQUE herba est purgans à pectore phlegma: Ad pulmonis opus cum melle coquenda iugata.

Vultibus eximium fertur prestare calorem.

Recensentur hoc loco effectus hyssopi.

Quorum primus est, Hyssopum purgare & expellere è pectore phlegma. Desiccatur enim & excalfacit ordine tertio: vehementer abstergit, dissolvit & consumit humiditatem phlegmaticam, & precipue respicit partes pectoris, expurgans inde & expellens phlegma.

Secundus est, purgare pulmonem à phlegmate, eadem de causa. Et proprie quidem, si coquatur cum melle: nam & mel abstergit, unde augetur absterfio hyssopi. Idem testatur

214 DE CONSERVANDA

sur Auicen. 2. Can. cap. 367. ubi sic inquit,
Hyssopus confert pectori & pulmōni, &
affectis dispnoea, & veteri tussi, & eius
decoctio cum ficibus & melle similiter.

Tertius est, praeſtare bonum & eximium
colorem faciei, idque confirmat Auicenna lo
co citato, Eius potus, inquit, efficit colorem
bonum, & eius gummi abſtergit veſtigia
in facie. Eadem quoque ratione ſolucendo
educit phlegma, & aſcaridas, & vermes,
eodem Auicenna ibidem teſte. Vinum decoa
ctionis eius, authore Plateario, matricē ex
purgat & abſtergit à ſuperfluis humoribus.

DE CEREFOLIO.

Caput LXVIII.

ADpoſitum cācris tritū cum
melle medetur.

Cum vino potum lateris ſedare
dolorem

Sæpe ſolet, tritam ſi nectis deſu
per herbam.

Sæpe ſolet vomitum, ventrēmq;
tenere ſolutum.

Hic

Hic recensentur tres effectus cerefolii.

Primus est, cerefolium tritum cum melle
& impositum, curare cancerum. Idem dicit
& Platearius. Est autem cancer, apostema Cancer.
melancholicum, corrodens partes corporis
tam carnosas, quàm nervosas. Nomen accep-
pit à fluuiatili cancro. Quemadmodum e-
nim in isto pedes ex utraq; parte sunt cor-
poris, ita in hoc malo venæ oppletæ, & in
ambitu tensæ, cancri animalis pedibus sunt
similes.

Secundus est, cerefolium potum cum vino
abscindere dolorem lateris, tormina quoq; Tormina
ventris discutit, quia inflammationem eius
ex crassa ventositate, unde prouenit dolor,
mitigat. Præterea & stomachi ventosita-
tem omniumque aliorum viscerum soluit,
& oppilationem tollit, & ad hoc ipsum ef-
ficax est vinum.

Tertius est, cerefolium sedare vomitum & Vomitum.
fluxum ventris, quia cum calidum sit in ter-
tio gradu, & siccum in secundo, materiam
illam ex qua vomitus prouenit, digerit &
exiccat. Et maximè si vomitus aut solutio
ventris fuerit à materia frigida phlegmati-
ca. Prouocat urinam & menstrua, soluit
dolorem laterum, renum & vesicæ, præcipuè
si cum melicrato exhibeatur.

216 DE CONSERVANDA
DE ENULA CAMPANA.

Caput LXIX.

ENula campana, hæc reddet
præcordia sana:

Cum succo rutæ, succus si sumi-
tur eius.

Affirmant ruptis quòd profit po-
tio talis.

Vinum ex Hic agitur de enula campana, quam
nulatum. Græci Elenion vocant. Referuntur autem
duo eius effectus, Quorum primus est, enu-
lam confortare præcordia, quo nomine hîc
exta in homine, orificium stomachi, mem-
bra spiritus siue anhelitus, & quæcunque
cordi vicina sunt, intelliguntur: idq; maxi-
mè radix eius præstat. Odorata enim cùm
sit, manifestum est, eam membra nervosa, cu-
iusmodi est orificium stomachi, corroborare.
De membris spiritus siue anhelitus, nullum
est dubium: quin ex *helenii* radice confor-
tentur. Vinum enim inde factum, quod enu-
latum vocant, pectus & pulmonem expura-
re & emundare, experientia constat. Ap-
probâtque Auicenna 2. Can. cap. 240. Ea-
dem de

dēm deglutita (vt ibidem habetur) cum melle, adiuvat ad expuendum: estque ex iis quæ letificant & confortant cor.

Secundus est, succum enulæ, cum succo rutæ plurimum conferre herniosis, id est, ruptis, quibus intestina in scrotū delabuntur. Maximè verò si hernia fuerit ex ventositate. Hæc enim succo rutæ & enulæ dissoluitur. Confert præterea enula stomacho prauis humoribus referto, aperitque oppilationes hepatis & splenis, vt testatur Rhazes 3. ad Mansorem, cap. 18. Confert item omnibus lesionibus & doloribus frigidis, & cōmotionibus ventositatum: & inflationi, auctore Auicenna loco citato.

DE PVLEGIO.

Caput LXX.

CVm vino nigram choleram potata repellit:

Adpositam viridem dicūt sedare podagram.

Hoc loco duo enumerantur effectus pulegii. Quorum primum est, pulegium, & præcipue liquorem eius stillatitium, cum vino puro

no purgare choleram nigram.

Secundus est, pulegium proprietate qua-
dam curare podagram antiquā, nimirum
quod valde excalfaciat, extenuet, & dissol-
uat phlegma, unde podagra frequentius ge-
nerari solet. Est autem ex tertio ordine tum
exiccantium, tum calfacientium, ut affirmat
Platearius. Substantia constat tenui, corro-
borandi facultate preditum est, id quod ex
fragore eius deprehenditur, aperitque ra-
tione substantia & qualitatum. Attrahit
quoque propter igneam substantiam siue
naturam. Consumit etiam ratione caloris
& siccitatis. Defectos animo recreat cum
aceto naribus obiectum. Vinum decoctio-
nis eius valet contra dolorem stomachi &
intestinorum ex frigidityte vel ventositate.

DE NASTURTIO.

Cap. LXXI.

Ilius succus crines retinere flu-
entes,

Illitus adferitur, dentis que leuare
dolorem.

Et squamas succus purgabit mel-
le perunctus.

Hic

Hic referuntur tres effectus nasturtii.

Primus est nasturtium sistere defluuium capillorum, si caput succo eius inungatur, vel si aqua, vel succus eius bibatur, id quod Auicenna quoque 2. Canon, capit. 513. testatur, Retinet, inquit, capillos capitis cadentes, bibitum & linitum.

Secundus est, curare dolorem dentium, & maximè ex causa frigida. Nasturtium enim incidit, resoluit, & calfacit, vt ostensum est supra cap. 60.

Tertius est, succum eius pargare lychenas & squamas cuti adherentes, cum melle illitum. Eiusmodi enim squamae generantur ex phlegmate salso. Nasturtium autem, vt dictum est, omne phlegma purgat. Quare intra corpus adsumptum prohibet causam squamarum, & easdem, foris illitum, abstersione sua tollit, & maximè cum melle: nam & hoc quoque abstergit. Auicenna præterea & alios effectus enumerat, Exiccet, inquit, putredinem vacuitatis ventris, mundificat pulmonem, & confert asthmatis, & ponitur in medicinis & sorbitionibus asthmatis, eò quod extenuet & incidat. Calfacit stomachum & hepar, confert crassitie splenis cum melle emplastri modo positum, conciliat vomitum flauæ bilis, & per
inferna

inferna eadem educit, augmentum efficit in
coitu, solvendo educit vermes, & menses ciet.

DE CHELIDONIA.

Caput LXXII.

CAecatis pullis hac lumina
mater hirundo,
(Plinius ut scripsit) quanvis sint
eruta, reddit.

Visui.

Notatu dignum est, quod hoc loco de che-
lidonia dicitur. Locus autem est apud Plin-
ium lib. 25. cap. 8. ubi sic scripsit, Anima-
lia quoque invenere herbas, imprimisque
chelidoniam. Hac enim hirundines oculis
pullorum in nido restitunt visum: & qui-
dam volunt, etiam erutis oculis. Eiusdem me-
minit etiam lib. 8. cap. 27, hisce quidem vero-
bis, Chelidoniam visui saluberrimam, hir-
undines monstrare, vexatis pullorum o-
culis illa medentes. Dioscorides libro secun-
do, Sunt, inquit, qui narrant, hirundines
matres excacatis pullis, admota herba vi-
sum restituere. Hinc etiam cognitum est
chelidoniam oculis hominum mederi, utique
in quibus crassum quiddam in pupilla col-
ligitur

ligitur, digestionem atque discussionem indigens. Et ferè in omnia adhiberi solet medicamina ocularia. Herba est croci succus, cuius inuentionem hirundini attribuunt, quod pulli eius saepe in cecitatem incidant, quàm vlli auium pulli. Excrementa enim & feces hirundinum oculos oblaedunt, & cecitatem pariunt: idque eis potissimum accidit ab excrementis matrum. Cornelius Celsus lib. 6. ca. 6. fabulam putat, per parentes oculos herba restitui, qui per se sanescant. Chelidonia, teste Aegineta & Plateario, calida & sicca est tertio ordine, facultate dissoluendi constat, consumendi, & attrahendi. Radices trita expurgant caput & vuluam ab humore frigido & humido, si ager fumum per os recipiat, ac vinum deinde gargarizet.

DE SALICE. Cap. LXXIII.

AVribus infusus, vermes succus necat eius.

Cortex verrucas in aceto cocta resoluit.

Huius flos sumptus in aqua frigescere facit

Instin-

Instinctus veneris cunctos acres
stimulantes.

Et sic deficcat, vt nulla creatio
fiat.

Hic tria dicuntur de salice. Primum est
est, succum eius auribus infusum vermes earum
tundem interficere, idque ob exiccationem
& stypticam facultatem. Auicenna 2. Can.
cap. 686. Non est aliud, inquit, magis vtile,
quam succus foliorum eius in cura saniei,
quæ currit ex aure.

Secundum est, corticem, id est, partem extremam
Verruca. salicis in aceto decoctam resolvere verrucas:
vnde Auicenna loco citato, Cinis eius eradicat
verruca, linitus cum aceto. Est enim vehemens
exiccationis, mordacitatis tamen ex-
pers. Gal. lib. 6. de simpl. Eundem effectum
Auicenna & portulaca attribuit 2. Can. ca.
543. Ex ea, inquit, fricantur verruca, & es-
radicat eas proprietate sua, non qualitate.

Tertia est, florem salicis nocere partui:
ob stypticam enim & exiccandi facultatem,
partum difficilem reddit, vnde Dioscorides
asyllipsiam facere dixit, id est, vt mulier non
concipiat. Lege de hac re eruditissimas Iani
Cornarii annotationes in Macri li. 4. ca. II.

DE CROCO. Ca. LXXIIII.

Confortare crocus dicatur lætificando.

Membráque defecta confortat,
hepar reparando.

Hic recensentur quedam proprietates croci. Prima est, crocum confortare corpus humanum lætificando. Tantam porro habet lætificandi siue exhilarandi vim, vt paulò copiosius sumptus, ridendo enecet. Vnde Auicenna 2. Can. cap. 130. Dicitur, inquit, quòd tres aurei de ipso interficiant lætificando. Aureus autem est pòdus sesquidragmæ.

Secunda est, crocum confortare membra defecta, & imprimis cor. Cõfortat item styptica & excalfaciendi facultate stomachũ, eadem ratione & hepar reficit, quod styptica facultas non sinit, dissoluit. Nimis tamen *Hepar*, eius vsus mouet nauseam, & deiicit appetitum, teste Auicenna loco citato, propterea quòd appositus sit acetositati, qua est stomacho, & ex qua est appetitus. Crocus præterea & somnum conciliat, sensus obtenebrat, cum vino epotus inebriat, visum abs-
tergit & oculorum fluxiones cohibet, anhe-
litum

litum facilem reddit, eiusque instrumenta corroborat, venerem stimulat, & urinam ciet, teste Dioscoride lib. I. cap. 15. & Avicenna loco citato.

DE PORRO. Cap. LXXV.

R Eddit foecundas mansum persæpe puellas:

Manantemque potest naris retinere cruorem.

Duo hoc loco referuntur effectus porri. Primus est, porrum mansum persæpe reddere puellas foecundas, id est, efficere ut concipiant, & matres fiant. Ratio, quia ut Avicenna 2. Canon. cap. 649, confirmat, confert coarctationi & præclusioni matricis & duritiei, quæ est in ipsa, unde conceptio impediri posset.

Secundus est, porrum naris retinere cruorem, id est, sanguinem ex naribus effluentem, id quod testatur & Avicenna ibidem. Cæterum plura de hoc dicta sunt supra cap. 13.

DE PIPERE. Cap. LXXVI.

Q Uod piper est, nigrum non est dissolvere pigrum.

Phlegma

Phlegma purgabit, digestiuam-
que iuuabit,

Leucopiper stomacho prodest,
tussique dolorique.

Vtile preueniet motum febrique
rigorem.

*Multa hisce versibus comprehenduntur
utilitates piperis. Et primo quidem tres piperis nigri. Quarum prima est, piper nigrum non esse pigrum in dissoluendo, id est, resoluendo, ob fortem eius tum caliditatem, tum siccitatem, Calfacit enim atque desiccatur in quarto ordine.*

Secunda est purgare phlegmata, quia extrahit phlegma ex interiore corpore, ipsumque concoquit, similiter & phlegma pectori ac stomacho inherens calfaciendo, extenuando, & dissoluendo expellit.

Tertia est, iuuare virtutem digestiuam. Auicenna. 2. Canon. cap. 558. Piper, inquit, est digestiuum, faciens appetitum, idque maxime intelligendum de pipere longo, quippe quod flatuosi spiritus crassitudinem soluit, & quae in praecordiis pigra cessant ad ventrem depellit, & concoquendis quae sumpseris subuenit, inquit Galenus. lib. 4. de sanitate tuenda.

p Secundo

Secundo verò loco quinque recensentur commoditates leucopiperis, id est, piperis albi. Prima est, piper album confortare stomachum, id quod ibidē Galen. testatur. Album utique supra duo reliqua genera ventrem roborat. Auicenna quoque loco citato sic inquit, Et album magis cōueniens est stomacho, & vehementius confortat.

Secunda est, piper conferre tussi, maxime ex materia frigida phlegmatica: illā enim calfacit, dissolvit, & incidit. Auicenna ibidem, Quando, inquit, administratur piper in electuariis, est cōueniens tussi & doloribus pectoris.

Tertia est, piper album conuenire dolori, id quod intelligi potest vel de dolore pectoris, quemadmodum iam dictum est ex Auicenna, vel de dolore ventoso. Huic enim omne piper cōuenit, siquidem omne piper ob excalfaciendi facultatem ventositates discutit, & expellit. Auicenna ibidem dicit, piper album & longum conuenire dolori ventris pungitiuo, si bibatur cum melle & foliis lauri recentibus.

Quarta est, cōuenientissimè exhiberi ante motum febris, id est, accessionem siue paroxysmum, & hoc in febre frigida. In huiusmodi enim piper materiam quodammodo calē

do calfacit & digerit.

Quinta est, piper albū in rigore febrium plurimū valere, quia caliditate sua confertet nervos, & materiam in eis sparsam consumit. Auicenna ibidem sic inquit, Fricando fit inunctio ex ipso cum vnguento, & confert rigori. Et hæc quinque utilitates, non minus & aliis piperum generibus conueniant, vt ex Auicenna liquet. Præterea verò, adeo piper calfacit nervos & lacertos, vt in hoc non habeat sibi par, mundificat pulmonē, parua quantitate sumptum, prouocat vrinam, magna verò soluit ventrem. Auicenna ibidem, Est porro triplex piperum genus, album, longum, & nigrum. Fructus florentis aut germinantis etiam dum arboris longum dicitur piper. Fructus autem immaturus & acerbus album piper nominatur. Nigrum, quod iam sole superassatum & exiccatum est.

DE GRAVITATE AUDI- tus. Cap. LXXVII.

ET mox post escam dormire,
nimisque moueri:

p ii Ista

Ista grauare solent auditus, ebrietatesque.

Hic recensentur tria auditum grauata.

Primum est, dormire immediate à sumpto cibo, & maxime si ventriculus eo refectus fuerit. Hoc enim digestionem impedit, & cruditates gignit, hinc crassi & indigesti fumi procreantur, qui crassitie sua auditus meatus oppilantes, auditiones spiritus in crassant & perturbant.

Secundum est nimius motus à sumpto cibo. Quemadmodum enim bona valetudini (inquit Gal. in lib. de cibis boni & mali succi) ante cibum exercitatio maximè adfert commodum, ita qualiscunque sumpto cibo motus noxius admodum est. Alimentum enim ex ventre ante concoctionem in diuersas corporis partes distribuitur, propterea que crudi humoris copia aggeritur. Vnde crassi vapores sursum elati meatus auditus obstruunt. Idem lib. 6. de valetudine tuenda, Non leue, inquit, incommodum nonnullis accidit, cum repleti cibo se exercitant: nonnullis enim caput impletur vaporibus.

Tertium est, ebrietas, hinc enim resoluitur multi fumi & vapores, qui ad caput & organum auditus prelati, spiritus eius perturbantes,

turbantes, auditum grauant. Neque auditui modò ebrietas nocet, verumetiam visui & omnibus sensibus. Auicenna 4.3. cap.2. Ex eis quidem, inquit, quæ nocent auri & reliquis sensibus sunt fastidium, & repletio, & propriè somnus super repletionē. In nonnullis exemplaribus etiam hic versus adscriptus habetur,

Balnea, sol, vomitus, adfert repletio, clamor.
Nec malè quidem. Siquidem & hæc Auicenna 4.3. cap. II. teste, auditum grauant, tinnitumque generant, Oportet, inquit, vt omnes isti vitent solem, & balneū laboriosum, & vomitū, & clamorē, & repletionē.

DE TINNITU AVRIVM.

Caput LXXVIII.

MOTUS, longa fames, vomitus, percussio, casus,
Ebrietas, frigus, tinnitum causat
in aure.

Septem hoc loco enumerantur, vnde tinnitus, siue sonus aurium generari solet.

Quorum primum est motus: ex motu enim corporis inordinato & vehementiori, com-
p iiis mouentur

moventur humores & spiritus, generaturque ventositas, quæ ad aures penetrans tinnitum facit. Tinnitus enim nascitur ob aliquam vaporis aut ventositatis circa organum auditus commotionem, unde connaturalis in organo auditus aer commouetur.

Secundum est, longa fames, ratio est, apud Avicennam 4.3. cap. 9. Et illud est, inquit, propter agitationem cadentem in humoribus sparsis in corpore, quiescentibus in ipso. Et cum non inuenit natura cibum aliquem, conuertitur ad eos, & resoluit ipsos, & mouet eos.

Tertium est, vomitum: in vomitu enim cum fiat motus vehementior, humores ad caput feruntur: unde quandoque oculi & facies rubescunt, visus sequitur imbecillitas, nonnunquam vero vapores ac inflationes ad organum auditus pertingunt, tinnitumque reddunt.

Quartum est, percusio spheræ capitis, & maximè secundum aurem. Huic enim aëri auditus connaturali vehementius commoto spiritus accedit, quia natura membro aliquo læso, statim eò spiritum & sanguinem, peculiaribus instrumentis suis, dirigit. Vnde Galen. in lib. de renum adfectus dignotione, In omni, inquit, motione sanguis & spiritus

ritus concurrunt, qui sunt naturæ vehicula. Hinc deinde in aure fit commotio.

Quintum est casus, & maximè supra caput, ob eandem causam quæ dicta est de percussione. Ex quocunque etiam casu vehemens fit commotio in corpore humorum.

Sextum est, ebrietas, quia in ebrietate caput repletur fumis & vaporibus, quibus ad organum auditus penetrantibus commouetur aer connaturalis in organo auditus.

Septimum est frigus: ex nimio enim frigore debilitatur auditus organum, & calor naturalis cerebri, causanturque ventositates, quæ ad aures penetrantes, nullo negotio tinnitum cient. Neque solum ex diuersis causis tinnitus aurium accidit, verum etiam ex cõpluribus aliis, veluti ex flatuoso spiritu in capite generato, ac commoto, aut, ut inquit Auicenna loco citato, ex sonitu saniei, quæ generatur fortasse in ipsa aure, & ex feruore puris in partibus eius, aut ex motu ventositatis accidentis multoties in meatibus eius, sicuti fit in febribus, aut ex repletione superflua in corpore, & in capite: aut ex materia viscosa, resoluta in paucam ventositatem: aut ex medicinis, quarum proprietas est, ut retineant humores, & ventositates in partibus cerebri.

BAlnea, vina, venus, ventus, pi-
per, allia, fumus,
Porri cum cepis, faba, lens, fletus
que synapi,
Sol, coitusque, ignis, labor, ictus,
acumina, puluis:
Ista nocent oculis, sed vigilare
magis.

Fit hoc loco mentio 21. rerum, oculis noo
Balneum. nam inferentium. Quarum prima est *bal-*
neum, idque cum humidum, tum siccum, hoc
stupha barbaris dicitur, Latinis verò aëre-
um, illud cina vulgò, Latinus solium appella-
tur. Verum duplici ratione oculis nocet.
Primò quidem calore immodico eos excalo-
faciens complexionem eorundem destruit.
Natura enim frigidi sunt & aquei, deinde
verò tenuiores humiditates, quibus spiritus
visui, iique ignei temperatur, refocillantur-
que, exiccat, & resoluit, Quamobrem circa
Rhenum, eò quòd plurimum stupha ac bal-
neo vtantur, plures cæci reperiuntur, quem-
admodum

admodum apud Holādos, ob inordinatam
diatam & vitæ regimen, plures leprosi.

Secunda est vinum, idque immodicè sum-
ptum: hoc enim oculos & visum debilitat,
quia replet caput fumis & vaporibus, vnde
etiam omnes sensus hebetiores reddit.

Tertia est, venus, id est, nimius vsus coit-
tus, quem omnes Medici perhibent visum
plurimum lædere. Aristoteles sectione 4.
Problem. 3. hæc assignat causam, quòd scilicet
per coitum auferatur quod opportunum
est oculis. Oportet enim humidum aqueum
subtile eis inesse, in quo visibiles spiritus
fulciantur. Nam oculus natura est humi-
dus. Vnde idem in lib. de sensu & sensibili,
cap. 2. & lib. 5. de generatione animalium,
cap. 1. refert oculum esse de natura aquæ,
sed emulsis humidis & euacuatis, contingit
superiora desiccari, quare oculi à sua dece-
dunt natura, qui humiditate vigeant. Me-
rito autem oculi vigent humiditate, quia
per spiritus igneos, qui sunt in frequenti mo-
tu, evanescerent, nisi humido sustentaren-
tur. Et hinc manifestum est coitum exi-
care partes superiores, subtrahendo humi-
dum, vnde lesio sequitur aciei visus.

Quarta est ventus, & præcipuè Meridio-
nalis, de quo Hippocrates lib. 3. Aphor. 5.

Austri

Austri auditu hebetantes, caliginosi, id est, caligine quadam oculos obfundentes, quia sensuum instrumenta plurima implent humiditate, & capitis gravitatem efficiunt. Principio autem nervorum humectato, necesse est & circa voluntarios motus pigritiam evenire, & veluti in seipso dissolutum hominem apparere.

Quinta est piper, quod acrimonia sua gignit fumos, qui oculos mordicant.

Sexta allium, quod acrimonia & vaporibus, quibus caput implet, visui nocet. De hoc suprà, cap. 13.

Septima, fumus, nam & hic propter mordicationem & exiccationem oculis infestus est. Lege Aristotelem de hoc, sectione 31. Problemat. 22.

Octava, porrum, ex cuius usu generantur fumi crassi melancholici, oculorum aciem hebetantes, ut dictum est cap. 13.

Nona, cepe, quarum comestio acredine sua similiter oculis nocet.

Decima, faba: generat enim fumum crassum, melancholicum, obtenebrantem spiritus visuos, sicut & porrum. Quare etiam comestio fabarum somnia parit terribilia, & horrenda.

Undecima, lens, de qua Avicenna 2. Can. cap.

cap. 449. Illius, inquit, qui plurimum eius comestione utitur, visus obtenebratur, propter vehementiam exiccationis eius.

Duodecima, *fletus*, scilicet nimius: debilitat enim oculos, eò quòd retētricem doculorum facultatem debiliorem reddat.

Decimatertia, *synapi*, quod propter acrimoniam visum debilitat.

Decimaquarta, *adfectio solis*, & hoc propter eximium eius nitore ac splendorem, quibus destruitur visus, ut cōstat manifesta experientia & ratione. Sensibile enim excellens, sensui non proportionatum, cuiusmodi sunt radii solares, corrumpit sensum.

Decimaquinta, *coitus*, & maximè post nimiam repletionem, vel nimiam inanitionem, ut dictum est paulò suprà.

Decimasexta, *ignis*, cuius inspectio & splendor oculos vehementer exiccat, plurimumq; lædit. Quare fabri ferrarii, & quorum operatio fit ad ignem, rubeos ferè & debiles habent oculos.

Decimasextima, *labor*, scilicet nimius, quia sanguinem efficit sicciorē, sicut & reliquum corpus. Siccitas autem totam cutem induratur: ergo vel eam qua pupilla integitur. Itaque vis illa conspiciendi cooperitur, & delitescit. Lege Aristotelem sectione 3.1. Problema.

blemat. 14.

Decima octava, percussio secundum oculos: ledit enim oculos & visum, eò quòd inde sanguis fluat ad oculos spiritum visuum perturbans, & aliquando apostema generans.

Decima nona, nimius usus rerum acutarum, cuiusmodi sunt salsamēta acria, fumorum acrimoniam generantia.

Vicesima, pulvis, siue inambulatio in locis puluerulentis, vnde facillimè pulvis ad oculos pertingit, visumque obfuscet.

Vicesima prima, vigiliæ immodicæ, quæ cæteris omnibus excellentius oculos exiccant.

Auicenna 3.3. Tractat. 4. cap. 4. Omnis, inquit, repletio nocet oculis, & omne quod exiccat naturam, & omne quod turbat sanguinem ex rebus salsis acutis, & aliis, & omnis ebrietas. Vomitus verò confert ei in quantum purgat stomachum, & nocet ei in quantum mouet materias cerebri, expellendo eas & ipsum. Et si fuerit vomitus necessarius, debet fieri post cibum, & cum facilitate. Et somnus superfluus nocet visui, & somnus statim post repletionem, & multitudine phlebotomiæ, & propriè cum ventosis continuus.

DE

DE CONFORTANTIBVS
visum. Cap. LXXX.

FOeniculus, verbena, rosa, &
chelidonia, ruta,
Ex istis fit aqua, quæ lumina red-
dit acuta.

Hic quinque recensentur herbae, quarum
aqua, siue liquor stillatitius confert visui.

Prima est fœniculus, cuius succus in oculo
positus, acuit visum, inquit Rhazes 3. ad
Mansorem, cap. 47.

Secunda, verbena, cuius aqua oculari-
bus medicamentis plurimum commiscetur.

Tertia, rosa, cuius aqua confortat spiri-
tum animale, & visum. Dioscorid. lib. 1.

Quarta, chelidonia, quæ herba succum
habet croceum. Hoc nomen sibi videtur
vendicasse, quod aduentu hirundinum ex-
oriatur, & discessu emarcescat, teste Diosco-
ride.

Quinta, ruta, herba vulgaris notitie, de
qua Dioscorides lib. 3. Visus, inquit, aciem
excitat, dolores oculorum illita cum polen-
ta lenit. Sed de his herbis satis dictum est
suprà in diuersis & propriis capitibus.

Contra

238 DE CONSERVANDA
CONTRA DOLOREM
dentium. Cap. LXXXI.

Sic dentes serua, porrorum col-
lige grana,
Vre cum hyoscyamo simul, vtere
iure decenti,
Sicque per embotum fumum ca-
pe dente remotum.

Referuntur hoc loco medicamina quæ-
dam ad dolorem dentium efficacissima.
Semina videlicet porrorum cum hyoscy-
amo simul vsta. Administranda autem sunt
hoc modo, Succus hyoscyami cum seminibus
porrorum simul comburantur, & fumus
per infundibulum in locum adfectum reci-
piatur. Hyoscyamo enim virtus inest stupe-
factiua, quæ doloris leuamen adco præstat,
vt dolor vix pereipiatur. Fumo autem semi-
nis porri virtus inest interficiendi & eici-
endi vermis, in concavitatibus dentium
intollerabilem quâdoque dolorem excitans.
Auienna 2. Canon. cap. 549. teste, por-
rum vulgaris est notitia. Hyoscyamus ve-
rò herba est stupefactiua, caules emittens
crassos

crassos, folia lata, oblonga, diuisa, nigra, hirsuta, pinguis, & fetida, flores è latere caulis ordine prodeunt, tanquam Punicorum cytini, scutulis septi, seminum plenis, vt papaueris, de quo Macer,

Ore diu tepidum si contineatur acetum, *Genbant*

Quo sint decoctæ radices illius herba,

Dicitur immodicum dentis pacare dolorem.

DE RAUCEDINE VOCIS

Caput LXXXII.

NVx, oleum, frigus capitísq;
anguillaque, potus,
Ac pomum crudum, faciunt hominem fore raucum.

Hic recensentur sex causæ raucedinis vocis. Prima est, nux: nuges enim valde exiccant, vnde vocem exasperant, similémque grauius reddunt.

Secunda, oleum, cuius partes aliquæ viscosæ, ipsi pulmonis cannae adherent, raucedinemque faciunt. Secundo verò loco & cholericis corporibus raucedinem excitat, quia oleum in iis citò inflammatur, vnde exasperat

exasperationē & raucedinem inducit. Sed prima ratio videtur potior.

Tertia, frigus capitis, quia inde fit compressio cerebri. Quare humores deorsum ad guttur & cannam pulmonis defluunt, raucedinem propter nimiam humectationem canna causantes.

Quarta, anguilla, quia ex esu eius phlegmata viscosa multiplicantur, quæ ad cannam pulmonis penetrantia, atque ibidem adherentia, raucedinem inferunt.

Quinta, potus, scilicet nimius, & maxime quando itur dormitum, quia & inde canna pulmonis plurimum humectatur, quæ potissima est causa raucedinis vocis, secundum omnium Medicorum sententiam.

Sexta, pomum crudum: quatenus enim crudum existit, phlegmata multiplicat. Et si præterea immaturum, stypticum, siue ponicum fuerit, guttur exasperat.

CONTRA RHEVMA.

Caput LXXXIII.

I Eiuna, vigila, caleas dape, tūq;
labora,

Inspira

Inspira calidum, modicum bibe,
comprime flatum.

Hæc bene tu serua, si vis depelle-
re rheuma.

Si fluat ad pectus, dicatur rheu-
ma catarrhus,

Ad fauces branchúsque, ad na-
reis esto coryza.

*Hic septem enumerantur, quibus cura-
tur rheuma.*

*Primum est abstinentia, siue ieiuniū: per
hoc enim materia rheumatis diminuitur,
quia abstinentia exiccat materiam, melius
que maturat & consumit. Natura enim des-
tituta cibo in quē agat, in materiam rheu-
matis agit, eamque consumit, vnde & ca-
put minus repletur. Auicen. 5.3. Tract. 1. cap
decimotertio, Et oportet quidem, inquit, ne
patiēs catarrhum & coryzā, repleat ven-
trem cibis, qua re repleatur caput eius.*

*Secundum, vigilia: nam & hæc exiccant
cerebrum, & prohibent ascensum multorū
vaporum ad caput.*

*Tertium, cibi calidi, qui plurimum con-
ferunt rheumati, ex materia frigida: hæc
q i enim*

enim per illos degeritur.

Quartum, labor: nam & per hunc materia rheumatis consumitur: labor enim exsiccat superfluitates corporis.

Quintum, inspiratio aëris calidi, idque maxime in catarrho ex materia frigida: per aërem enim calidum inspiratum, calefit materia, & maturatur.

Sextum est, modicum bibere, & quasi siti torqueri, siquidem & hoc modo rheumatis materia cōsumitur: sitis enim siue parua portio exiccat, neque per parvam potionē tanta fit repletio, quanta per magnam.

Septimum est, comprimere flatum, id est anhelitū: hoc enim valde cōfert catarrho, & maxime in causa frigida, quia per retentionē anhelitus calefcūt ea quæ sunt pectoris, ut melius digeratur materia frigida, phlegmatica, faciens catarrhum. Vnde Avicenna loco citato, Oportet, inquit, ut adsiduè calfactionem capitis, & elongationē eius à frigore, & minuat ipsum à Septentrione, & proprie post Austrum. Auster enim replet et rarificat, Septentrio constringit & exprimit: & minore potum aquæ congelata, neque dormiat in die, sitiat, & famē patiatur, & vigilet quantum potest, quia sūt initium cūre. Rhazes 9. ad Mansorē, cap.

14. precipit vt vitetur decubitus supinus, ne peccans humor in posteriore partem, & dorsalem medullam fluat, neque cum posterior pars manifesto careat meatu, vnde fluat materia, ad nervos penetret, & spasmus siue paralyfin generet.

Abstinentum quoque omnino à vino. Vinum enim cum sit vaporosum, & calidum, dissoluit materiã, & auget rheuma. Neque stare conuenit ad solem, vt ignem, quia sol & ignis dissoluendo materiam auget rheuma.

Duobus ultimis versibus refertur differentia inter catarrhum, branchum, & coryzan.

Rheuma autem est nomen generale, ad quemlibet fluxum materie, ἀπὸ τοῦ ῥέω id est, fluo. Ferè tamen accipitur pro eo fluxu, qui ex capite delabatur.

Continet verò in se tres species, vel membra: catarrhum, branchum, & coryzan, vnde si materia fluat ad pectus, vel membra vicina, dicitur catarrhus. Si ad fauces siue asperam arteriã, ῥοιχός Græcis, Latinis raucedo: si verò ad nares, ῥορὺς & siue grauedo.

CONTRA FISTVLAM.

qu. Cap.

AVripigmentū, sulphur, mi-
scere memento,
His decet adponi calcē, cōiunge
saponi,
Quatuor hæc misce, commixtis
quatuor istis,
Fistula curatur, quater ex his si re-
pleatur.

Hoc loco traditur confectio emplastri pro
curatione fistulae, ex auripigmento (scilicet,
sulphure, calce, & sapone. Quia in his om-
nibus est virtus exiccatiua & mundificati-
ua, quæ necessariò requiruntur in curatione
fistulae, Auripigmentū, inquit Platearius, calid-
um est et siccum in quarto gradu, dissolvit,
attrahit, consumit, & mundificat. Sulphur
item et sapo, secundum eundem, calida sunt
& sicca, sulphur quidem calidum est & sic-
cum in 4. Sapo verò remissius. De calce A-
ui. 2. Can. cap. 148. sic inquit, Calx abluta
est exiccatiua, sine mordicatione, & consoli-
dat. Est porro fistula, vulnus assiduè & per-
iodicè fluens, id est, secundum diuersa tempo-
ra,

ra, siue diuersas lunationes. Auripigmentū Auripig^o
est, quo vtuntur sculptores, as, siue metallum mentum.
lapidibus conglutinantes. Sapo siue σμῆν^o Sapo.
μει, est pinguedo illa alba, siue nigra, qua
mulieres vesteis lauant & emundant.

DE NVMERO OSSIVM,
dentium, & neruorum in ho-
mine. cap. LXXXV.

Ossibus ex denis bis centenif-
que nouenis,
Constat homo, denis bis denti-
bus & duodenis,
Ex tercētenis decies sex quinquē
que venis.

Hoc loco habetur numerus ossium, den-
tium, & venarum corporis humani. Dicitur
autem primo homo constare ducentis nouē
decim ossibus. Summis tamen & maioris
authoritatis medicinae doctoribus, Hippo-
crati nimirū, Galeno, Rhazē, Auerrhoi, &
Auicenna placet, ossa homini esse 248. ta-
met si in particulari enumeratione ossiū mi-

nus cōueniant. Hinc ille vulgatissimus ver-
sus, Ossa ducentena atque quater sunt &
duodena.

Gen 482 Secundo dicitur homini inesse triginta
duos dentes, & hoc intelligendum ut plurimum
in hominibus perfectis. Aliquando enim
contingit, ut quidam careant dentibus
quatuor extremis, qui post molares sunt, &
ii dentes habent duntaxat 28. Aliqui carēt
his dentibus ultimis in pueritia tantum, alii
in pueritia, & iuuentute: ita ut eis non nas-
cantur donec senescant: alii iis per totam
vitam destituuntur. Auice. 2. 1. Doctr. 5. Sum
I. cap. 5. Dentes quidem, inquit, sunt triginta
duo: contingit tamen nonnunquam homi-
nes quosdā non habere quatuor extremos,
unde tunc non erunt nisi 28. Eorū verò duo
sunt duales, & duo quadrupli superius, &
totidem inferius ad incidendum. Et duo dē-
tes anteriores, & duo quadrupli iungun-
tur dualibus à dextris & sinistris, & tamē
duales quā quadrupli, sunt duo in superio-
ri mandibula, & duo in inferiori. Et sunt
omnes ordinati ad incidendū, ideo à Græ-
cis τέμνκοι id est, incisores vocantur, præ-
cipuè duales. Et post hos duo sunt qui vocā-
tur κυνόδοντες, id est, canini, superius,
& duo inferius immediate coniuncti qua-
druplis,

druplis, quorum officium est mandere, & es-
 cas duriores confringere. Hos sequuntur de-
 tes molares, à dextris & sinistris quatuor,
 tam in superiori, quàm in inferiori mandibu-
 la. Deinde in quibusdam est dens vnus sensu-
 sus, tam à dextris quàm sinistris, tam in fe-
 riori quàm superiori mandibula, in quibus-
 dam verò non. Et sunt dentes illi mola-
 res & sensus omnes ordinati ad molen-
 dum. Et summa totius numeri dentium est
 32. vel 28. in non habentibus dentes sensu-
 sus. Sunt autem hi quatuor duales, quatuor
 quadrupli, et quatuor canini, sedecim mola-
 res, et quatuor dentes sensus. Tertio dicitur *hominem*
 hominem habere 365. venas, id quod Anato-
 mia constat.

DE QVATVOR HVMORI-
 bus corporis. Cap.

LXXXX.

QVatuor humores in huma-
 no corpore constant.

Sanguis cum cholera, phlegma,
 melancholia.

quiii Terra

Terra melanch. aqua phleg. aer
sanguis, cholera. ignis.

Hic agitur imprimis de humoribus ad
humani corporis constitutionem necessariis.
Sunt autem 4. Sanguis scilicet, phlegma,
cholera, & melancholia. Dehinc ostenditur
natura & complexio eorundem cum com-
paratione ad elementa. Melancholia est frigi-
da et sicca, & comparatur terræ, quæ si-
milis natura est. Phlegma frigidum est &
humidum, & comparatur aquæ. Sanguis
est calidus & humidus, & comparatur aë-
ri. Cholera verò est calida et sicca, & com-
paratur igni. Vnde versiculi vulgares,

Humidus est sanguis, calet, est vis aëris
illi.

Alget phlegma, humetque, illi sic copia a-
quosa est.

Sicca calet cholera, & sic igni fit similata.

Frigens, sicca, melancholia est, terræ ad si-
milata.

Sanguis. Avic. I. I. Doctr. 4. capit. I. attestante, san-
guis inter humores præstantissimus est, vel
quia est materia spirituum, in quibus consis-
tit vita, & omnis operatio vegetativa, vi-
talis, & animalis. Vel quia conformis est
principio vite. Est enim calidus & humi-
dus

dius temperatè, vel quia plus nutrit & instaurat deperditum quàm ceteri humores: et vt vno verbo dicam, thesaurus est natura, vt quo amisso statim mors consequatur.

Secundum probitatis locum sibi phlegma vendicat, vel quia tēpore necessitatis cōcoctione in sanguinem mutatur: atq; hac ratione nullum propriū habet receptaculum, sed cum sanguine commixtus incedit, vel quia vicinus est radicali humido, quod est quasi basis vitæ.

Deinde sequitur cholera, quæ participat Cholera naturali calori, quàm diu mensuram seruat.

Hinc melancholia sequitur, velut fex ac Melancholia sedimentum sanguinis, elongata à principiis vitæ, inimica letitiæ & liberalitati, & cognata senio ac morti. Sanguinis autem duæ sunt species, naturalis scilicet & innaturalis. Naturalis quidem, cuius color ruber est, venalis scilicet ruber obscurus, & arterialis ruber, clarus, expers mali odoris, & admodum dulcis, & hoc respectu aliorum humorum. Innaturalis duplex est. Quidam enim innaturalis est qualitate, mutatus scilicet à complexione bona in se, sine alterius humoris commixtione. Alter innaturalis est, propter humorem malum ei commixtū, peccantem

cantem qualitate, substantia, vel quātitate, vel in proportionē alterius ad alterum. Et hic duplex est. Nam quidam est non naturalis, ex permixtione mali humoris, extrinsecus superuenientis. Alter nō naturalis est, ex permixtione mali humoris generati in ipsomet sanguine, quando pars sanguinis tenuior putrescens in cholera, & crassior in melancholia conuertitur, earūque vel altera, vel utraque in sanguine permanet.

Et hic sanguis non naturalis ex admixtione mali humoris, à naturali multifariam differt. Primo in substantia, quia crassior et turbidior est, cum miscetur ipsi melancholia, tenuior cum commiscetur ei cholera vel aquositas. Secundo in colore, quia declinat ad albedinem ratione phlegmatis, vel ad nigredinē, ratione melancholiae. Tertio in odore, quia magis foetidus est ex admixtione putridorum humorū. Quarto in sapore, quia vergit ad amaritudinem propter admixtionem cholerae, vel ad acetositatem ex parte melancholiae, vel ad insipiditatem, ratione phlegmatis.

Phlegmatis verò naturalis duae similiter species habentur, naturale scilicet & innaturale. Naturale est, quod concoctione in sanguinem mutatur, quia sanguis est bene coctus.

coctus. Et est quidam dulcis phlegmatis, quod non valde existit frigidum, imò comparatione pauca est frigiditatis, sanguinis verò & flauæ bilis comparatione est frigidum & naturaliter albū. Et dicitur phlegma dulce, extenso hoc nomine dulce ad omnes sapes delectabiles, quia alio modo phlegma naturale non est dulce, cum sit insipidū, aquosum, & sapor aquæ valde propinquum. Huic natura proprium receptaculum machinata non est, sicut cholera & melancholia, sed reliquit ipsum cum sanguine mixtum, vt tempore necessitatis, in sanguinem conuertatur: habet enim similitudinem sanguini propinquam.

Et huius phlegmatis, duæ sunt necessitates, ac vna utilitas. Prima necessitas est, vt sit iuxta membra, in hoc vt operentur in ipsum virtutes eorum, coquant, digerant, & nutriantur inde cum amiserint nutrimentū suum, quod est sanguis bonus, propter retentionem materie sanguinis, quæ quidem retentio fit à stomacho & hepate, ob causas quasdam accidentales. Secunda necessitas est, vt misceatur cum sanguine, ipsumq; nutriendis membris phlegmaticæ constitutionis accommodet, cuiusmodi sunt cerebrum & nucha, quorum sanguini, non minimam
phleg-

phlegmatis partem admixtam esse conuenit.

Utilitas verò eius est, ut humectet iuncturas & membra, quæ in iugi & cõtina motione sunt, ne desiccetur, ob calorem, ex motu & collisione prouenientem. Phlegma autè innaturale diuiditur. Primo secundum substantiam: aliud enim mucilaginofum est, aliud verò secundum sensum diuersum in tenuitate & crassitie suarũ partium. Dicitur autè mucilaginofum, ob similitudinẽ quam habet cũ mucilagine è seminibus extracta.

Crassum. Phlegma crassum apparet æquale in substantia, id est, tenuitate & crassitie, secundũ sensus iudicium: reuera tamen in partibus suis diuersum est, et dicitur phlegma crudũ. Multiplicatur autem in stomacho & intestinis. Quod à stomacho euacuari vomitibus singulis mēsis, Hippoc. consulit in lib de victus ratione priuatorũ. Et ad eius quidam expulsionem siue excretionem ab intestinis, natura statuit ut cholera à cysti fellis ad intestinum ieiunũ, & ad alia inferiora defluat, eaq; a pituitosis excrementis expurget et abstergat, atq; eorundẽ excretionem adiuuet. Interdũ & in venis multiplicatur, & præcipuè in senibus, propter diminutionem digestionis, & illic morã trahens paulatim

lātū augetur & crassescit, & cū inde tādem grauetur natura, nec possit ipsum per ordinarias expulsionis venas repellere, facit de possibilibus id quod melius est, elōgatq; à corde & reliquis membris intrinsecis, propellens ad exteriora, praesertim ad tibias, quia propter granitatem suam, naturaliter ad inferiora tendit. Et hāc causa est, cur tibiae senum inflentur, adeoq; intumescant, ut post digiti impressionem, in iis vestigium ac fouea relinquatur, & maximè adpropinquante nocte, idq; in pinguibus etiam & iis qui humido nutrimento gaudent, euenire solet.

Aliud phlegma est valde tenue & aquo Tenue.
sum, simile aquae aliquantulum inspissatae, & saepe inuenitur in salinis et sputis eorum qui malè digerunt, nimisq; bibunt. Solet autem à cerebro ad nares distillare in principio coryse, quod per decoctionem incrassatum in phlegma crassū aut mucilaginosum conuertitur.

Aliud phlegma est valde crassum, album, Gypseum
quod uocant gypseum, cuius tenue resolutū est propter diuturnam eius in iuncturis moram, crassum autem ceu lapis induratū remansit. Et hoc phlegma facit podagrā nodosam ferè incurabilem. Vnde Ouidius,

Solucere

Solvere nodosam nescit medicina podagrā.
Viterum. Aliud phlegma est vitreum, spissum, cras-
 sum, & vitro liquefacto in colore, viscosi-
 tate & pondere simile. Secundo diuiditur
 phlegma innaturale ex parte saporis.
 Quoddam enim dulce est ex admixtione san-
 guinis, sub quo etiam continetur phlegma
 vinctuosum, quod fit ex admixtione vinctuo-
 sitatis sanguinis cum phlegmate.

Aliud phlegma est insipidū ex cruditate,
 sicut & quoddam vitreum.

Salsum. Aliud est salsum ex admixtione cholerae.
 Et hoc est mordacius, siccius, & lenius cete-
 ris speciebus phlegmatis, ob choleram quā
 in se admittit: hac enim sicca, levis, & acu-
 ta est. Sæpe hoc reperitur in stomachis fre-
 quenter fortia vina bibentium, & vtentium
 salsis & acutis. Adherens autem stomacho,
 causat interdum sitim vehementem, diu-
 que per intestina discurrens, ea quandoque
 excoriat & dysenteriam parit, siue tenaf-
 mum.

Acetosū. Aliud phlegma est acetosū, quod fit quā-
 doque ob melancholiam acetosam ipsi ad-
 mixtam, quandoque verò ob ebullitionem,
 quæ accidit phlegmaticis, non secus atque
 dulcibus succis fructuum accidere solet: hi
 enim primo et bulliunt siue feruent & deinde
 acescunt.

acescunt. Et hoc phlegma sæpius reperitur in stomacho malè digerentium, quàm in aliis partibus: nam ad os stomachi naturaliter melancholia profluit, ad desiderium excitandum, quæ deorsum cadens & phlegmati mixta, ipsum quandoq; acetosum reddit. Id quod cognoscitur per ructos acidos. Interdum etiam phlegma tale generatur in stomacho per viam ebullitionis à debili calore ex chylo.

Aliud phlegma est ponticum, quod quandoq; ex admixtione melancholice pontice generatur. Rarò tamen reperitur, propter melancholice pontice raritatem: quandoq; verò oritur ex vehementi infrigidatione, qua humiditas eius congelatur, & nonnihil ad terrestrem substantiam inalteratur, neque superuenit ei calor debilis, quo ebulliens in acetositatem conuertatur, neq; calor fortis, qui digerens ipsum, in sanguinem commutet.

Cholera verò species similiter duæ sunt. Naturalis scilicet, & innaturalis. Cholera naturalis est spuma sanguinis, cuius color est ruberclarus, id est, citrinus in ultimo citrinitatis gradu, sicuti capillamèta croci, estque levis & acuta, & quo calidior est, eò magis etià rubet. Et hæc cholera in hepate

256 DE CONSERVANDA

pate generata, in duas partes diuiditur. Quarum vna cum sanguine ad venas defertur, altera ad cystam fellis transmittitur. Pars autem, quae cum sanguine transit, cum eodem necessitatis & utilitatis causa penetrat. Necessitatis quidem, ut misceatur cum sanguine pro nutritione membrorum cholericoꝝ. Utilitatis vero, ut extenuet sanguinem, quo commodius in venas penetret. Pars autem illa, quae transit in cystam fellis, consimiliter propter necessitatem & utilitatem transmittitur, necessitas est duplex: quaedam enim est corporis totius, ut videlicet mundet ipsum à superfluitatibus cholericis. Altera est respectu cysti fellis, ut nutriat ipsam. Utilitas quoque duplex est. Vna, ut abluat intestina à fecibus & phlegmate viscoso, eis adhaerente. Altera ut purgat intestina & musculos ani, ad excernendum quod in eis noxiosum est. Cuius rei signum est, quod colica saepe accidat, propter oppilationem foraminis, quod à cysti fellis usque ad intestinaprocedit.

Cholera vero innaturalis duplex est. Nam vna est innaturalis, ob causam extrinsecam, quae ei admiscetur. Altera ob causam internam, quia substantia eius non est naturalis. Cholera innaturalis ob causam extrinsecam, alia est famosa, cui phlegma admiscetur,

ectur, & dicitur famosa siue notha, quod sæpi-
 piissime generari soleat. Ex hac sæpe fit ter-
 tiana notha. Altera est minoris fame, cui sci-
 licet melancholia admixta est. Cholera ve-
 rò famosa, vel est citrina, & generatur ex
 admixtione phlegmatis tenuis cū cholera
 naturali, vel est vitellina, ovorū vitellis simi-
 lis, & generatur ex admixtione phlegma-
 tis crassi cum cholera naturali. Cholera au-
 tē minoris fame, duobus fit modis, vel quā-
 do cholera in se adurit & in cinerē cōver-
 titur, unde pars tenuis cholerae non separa-
 tur: & hæc est peior: vel quando melanco-
 lia cholerae intrinsecus accedens, cum ea
 miscetur. & hæc est melior: calor eius ruber
 est, non tamē clarus, neque floridus, sed san-
 guini venali similior. Cholera verò innatu-
 ralis secundum propriam substantiam, sine
 alterius humoris commixtione: alia quidem
 sæpius in hepate generatur, per adustionem
 eius quod in sanguine est tenuius, cū cras-
 sum in melancholiam conuertatur. Alia ve-
 rò in stomacho ex cibis malis non digestis,
 sed corruptis. Vel generatur in venis ex hu-
 moribus aliis. Et huius duæ sunt species.
 Nam quædam est prasina, similis colori pra-
 si nigri, quæ generatur ex vitellina quan-
 do adurit. Adustio enim in cholera vitel-
 r lina

lina facit nigredinem, qua commixta cum citrinitate, generatur color viridis. Alia est æruginosa, in colore ærugini æris similis, & generatur ex prasina, quando eo usque adurit, donec humiditas eius exiccetur, & ob siccitatem albescat. Et hæ duæ ultimæ male sunt & venenose, æruginosa tamen peior est.

melancholia

Melancholia species itidem duæ sunt, naturalis scilicet & innaturalis. Naturalis est sex boni sanguinis & turbulētia & superfluitas, cuius sapor inter dulcem & ponticum mediusest. Et hæc in hepate generata, in duas partes diducitur, quarum una cum sanguine ad venas penetrat, altera ad splenem transmittitur.

Prima pars penetrat cum sanguine ob necessitatem & utilitatem. Ob necessitatem quidem, ut misceatur cum sanguine, ad nutrienda membra melancholica, frigida & sicca sicut ossa. Ob utilitatem vero ut fluxibilitatem sanguinis nimiam coërceat, & vigore corpulentiam eius condenset, donec fiat pars solida membrorum duorum inde nutriendorum.

Altera pars, qua sanguis non indiget, promanat ad splenem, propter necessitatem & utilitatem. Necessitas duplex est, quarum una

rum una est secundum totum corpus, ut scilicet ipsum à melancholica superfluitate emundet. Altera secundum splenem ut ipsum nutriat. Utilitas verò eius inde est, quòd ipsa ad orificiũ stomachi profluens exprimat humiditates ibidem inuentas, sicut mulier mulgendo exprimit digitis suis lac ab uberribus vacca. Et hæc utilitas, duobus contingit modis. Primò enim constringit, inspissat, & confortat orificium stomachi: deinde in ore stomachi, acrimonia sua commotionem facit, & excitat desiderium ac famem.

Melancholia verò innaturalis, est quasi res adusta siue cinis, respectu aliorum humorum. Eius quatuor sunt species notæ, licet plures sint obscuræ. Prima est cinis cholera, & est illud quod cholera aduritur, & hæc amara est. Secunda est cinis phlegmaticus, & est illud quod fuit adustum ex phlegmate, & si phlegma adustum fuerit, valde tenue & aquosum, tum melancholia, ex eo genita, erit salsa in sapore. Si autem fuerit phlegma crassum quod aduritur, tum cinis eius, siue melancholia inde nata, tendit ad acetositatem vel ponticitatem. Tertia est cinis sanguinis, & est illud quod adustum est ex sanguine. Et hæc melancholia salsa est, non nihil dulcedinis participans. Quarta

r ii est

est cinis melancholia naturalis, & si naturalis unde fit tenuis fuerit, tum admodum acetosa est, terramque, si super effusa sit, attollit, ac fermentat, bullasque quales feruentibus iusculis innatant, excitat. Odor eius acris est, quem fugiunt muscae & reliqua animalia. Si vero melancholia naturalis ex qua generatur, fuerit crassa, minoris erit acetositatis, cum pauca ponticitate.

DE TEMPERATURA SIVE
complexione sanguinea.

Caput XCI.

Sanguinei

Natura pingues isti sunt atque iocantes,

Semper rumores cupiunt audire frequentes.

Hos venus, & bacchus delectant, fercula, risus,

Et facit hos hilares, & dulcia verba loquentes.

Omnes in studiis habiles sunt, & magis apti.

Qualibet

Qualibet ex causa non hos fac-
lè excitat ira.

Largus, amans, hilaris, ridens, ru-
beique coloris,

Cātans, carnosus, fatis audax, at-
que benignus.

Enumerantur hoc loco signa complexio- *Sanguinei.*
nis sanguineæ, quorum primum est, Sanguis
neum naturā esse pinguem, id quod de pin-
guedine in propria acceptione intelligen-
dum non est: hæc enim semper frigiditatem
complexionis significat, vt testatur Auicenna.
2.1. Doct. 3. ca. 3. Sed de pinguedine ad mul-
tam corpulentiam siue carnis abundantiam
extensa, quia authore Auicenna loco citato,
multitudo carnis rubræ cum decenti fir-
mitate & non laxitate eius, significat com-
plexionem calidam & humidam, qualis est
sanguinea. Quia multitudo carnis rubræ
attestatur super fortitudine virtutis adsimi-
latiue, & multitudine sanguinis, quæ vi-
gent & inualescunt calido & humido, tes-
te Gal. lib. 2. temperament. Corpulentia, in-
quit, siue carnis abundātia ex sanguinis co-
pia nascitur: quum enim calori, intra debi-
tos fines manenti, boni sanguinis accedit co-
r iii pia,

pia, necesse est vt corpulentia sequatur. Auicenna item loco citato, sic scribit, Corpus carnosum absque multo adipe & pinguedine, est calidum & humidum, id est, sanguineum. Idem habet Galenus in arte medicinali, cap. 59. Calidior autem & humidior temperatura, &c.

Secundum, est sanguineum esse vel iocosum, vt qui loquendo aliis risum excitet, vel letum ex benignitate humoris sanguinei, prouocantis letitiam ac iocunditatem, propter spiritus claros & perfectos, quos hic sanguis parit.

Tertium est, sanguineos delectari fabulis iocosis, idque eadem ratione.

Quartum est, sanguineos esse pronos ad libidinem, ratione caliditatis & humiditatis, ad coitum incitatum.

Quintum est, sanguineos libenter indulgere vini potionibus.

Sextum est, eosdem libenter vesci cibis bonis. Quorum duorum eadem causa est, quia similia similibus conseruantur.

Septimū est, sanguineos facile ridere. Sanguis enim risum prouocat. Vnde Hippocrates in libro de preparatione hominis. Quibus, inquit, concessum est puriore sanguine frui, frequenter ii rident, & florida facie apparent

apparent omnes colore venusto.

Octauum est, sanguineos esse hilares, & facie amabiles, & iucundos, propter viuendum & floridum colorem, & venustatem complexionis ex sanguine.

Nonum est, ex sanguineorum ore dulcia profluere verba, eò quòd natura sanguine delectetur.

Decimum est, sanguineos esse ingeniosos, id est, habiles & aptos omnibus artibus discendis, idque ob ingenii vigorem & insitam ex sanguine vim siue docilitatem.

Vndecimum est, sanguineos non facile ira commoueri, propter humiditatem qua feruor cholerae ad iram excitantis, reprimitur.

Duobus postremis versibus repetuntur quaedam signa dicta, & adduntur nonnulla alia.

Primum est, sanguineos esse largos, id est, liberales, non auaros.

Secundum est, sanguineos amoribus operam dare.

Tertium est, sanguineos esse hilares, id est, vultu venustos & iucundos.

Quartum est, sanguineos quasi semper ridere, quorum omnium causa est benignitas sanguinis.

Quintum est, eos esse rubicundos. Vnde

r iiii Auicenna

Auicenna loco citato, Color, inquit, rubens significat multitudinem sanguinis, id quod intelligendum de colore rubro, cum quodam splendore, & non de rubeo fusco, qualis apparet in facie eorum, qui libenter & abunde vina fortia bibunt, & utuntur salsis & acutis speciebus. Hæc enim facies lepram præfagit.

Sextum est, sanguineos ob animi letitiam, cum delectare, tum delectari cantu.

Septimum est, esse curpulentos & carne abundare, cuius ratio supra reddita est.

Octavum est, esse audaces ob caliditatem sanguinis, quæ est causa audaciæ.

Nonum est, sanguineos esse benignos ac clementes, ob sanguinei humoris benignitatem.

DE TEMPERATURA, SI- ue complexione cholericæ.

Caput XCII.

cholericæ

Est humor cholæræ, qui com-
petit impetuosus,
Hoc genus est hominum cupiēs
præcellere cunctos,

Hi

Hi leuiter discunt, multum com-
edunt, citò crescunt.

Inde & magnanimi sunt, largi,
summa petentes.

Hirsutus, fallax, irascens, prodi-
gus, audax,

Astutus, gracilis, ficcus, croceiq;
coloris.

*Hic adsignantur signa quædam & nota
complexionis cholericæ. Prima est, cho-
lericū esse impetuosum, id est, facere cuncta
cum impetu, quia superfluous calor in chole-
rico impetum excitat, vnde Auicenna 2. 1.
Doctrin. 3. cap. 3. Operationes excessiui mo-
tus significant caliditatem.*

*Secunda est, cholericum esse ambitiosum
& honoris cupidum, primasque expetere
sedes, ac conari præferre sese omnibus. Ra-
tio, quia superfluous calor incitat animū ad
arrogantiam & temeritatem.*

*Tertia est, cholericum citò discere, & ce-
leris esse ingenii, & hoc propter tenuitas-
tem & caliditatem humoris cholerici. Vn-
de Auicenna ibidem, Intellectus, inquit,
id est, promptitudo & vis intelligendi, si-
gnificat*

significat caliditatem complexionis.

Quarta est, cholericos esse edaces & multiuoros: fortior enim calor ipsis inest digerens, & maior resolutio, quam aliis corporibus.

Quinta est, cholericos citò adolefcere, id est, peruenire ad augmentum, idque ob fortitudinem caloris naturalis, qui est causa augmenti.

Sexta est, cholericos esse magnanimos, id est, non posse tolerare iniurias, propter caliditatem. Vnde idem Auicenna eodem loco, Parum pati ab vnaquaque re significat caliditatem.

Septima est, eosdem esse largos, & hoc in illos, vnde honores consequi sperant.

Octaua est, cholericos appetere summa, id est, summas dignitates & officia, propter causam secundæ notæ.

Nona est, cholericos esse hirsutos, id est, pilosos. Rationem reddit Galenus lib. 2. de tempera. Calida, inquit, & sicca intemperies hirsuta est, verū in summo. Quippe per omnem cutē digeritur semper aliquid à calido, quod secum etiam interni humoris non nihil aufert ad cutem, vnde pili generantur.

Decima est, cholericum esse fallacem, id est, deceptorem.

Vndecima

Undecima est, cholericos esse iracundos, id est, facillimè irasci ob caliditatē, & hoc ob facilem commotionem cholera, & ebullitionem sanguinis circa cor.

Duodecima est, cholericum esse prodigum in exhibendis scilicet muneribus pro honore consequendo.

Decimatertia est, cholericos esse audaces, idque ob nimiam caliditatem, & maximè cordis.

Decimaquarta est, eosdem esse astutos, & hoc propter caliditatem & agilitatem cholera.

Decimaquinta est, cholericos esse graciles, id est, macilentos, & rare corpulentia, ob caliditatem nimiam, & vehementer resoluentem.

Decimasexta est, eosdem esse siccos, id est, macros, eadem ratione.

Decimaseptima est, cholericos esse coloris crocei, id est, citrini. Hinc Auicenna loco citato, Color subrufus significat cholera dominium.

DE TEMPERATURA SI-
ue complexione phlegmatica.

Caput XCIII.

Phlegma

phlegmatici

Phlegma dabit vires modicas
 latosque, breuesque,
 Phlegma facit pingues, sanguis
 reddit mediocres.

Otia non studio tradunt, sed cor-
 pora somno,

Sensus hebes, tardus motus, pi-
 gritia, somnus.

Hic somnolentus, pigris, in spu-
 tamine multus.

Est huic sensus hebes, pinguis, fa-
 cie color albus.

*Recensentur hoc loco signa complexio-
 nis phlegmaticæ. Primum est, paucitas vi-
 rium: phlegmatici enim segnes sunt, & pau-
 cas vires habent, ob debilitatem caloris na-
 turalis, unde qualibet virtus siue facultas
 exordium habet.*

*Secundum est, phlegmaticos esse latos &
 breues: inest enim eis parum caloris innati,
 nec sufficit corpus in longum extendere. Ex-
 tendit igitur secundum latum.*

*Tertium est, phlegmaticos esse pingues,
 propter frigiditatem & humiditatem. Unde
 dicit*

dicūt Auic. loco aliquoties iam citato, Pinguedo vel adeps superflua significat excessum frigiditatis & humiditatis, & complexionem corporis frigidam & humidā, quia quod in sanguine pingue, leue, & tenue est, vtriusque materia est. Cūque id venæ extra se transmiserint, vbi in frigidas particulas incidit, in iis concreuit, & in adipē siue pinguedinē conuertitur, inquit Gal. lib. 2. de tēpera. Sequitur deinde apud eundē, sanguine os esse mediocres in lōgitudine et breuitate.

Quartū est, phlegmaticos magis ad otia quā studia inclinari, nimirum instrumentis veluti torpentibus ob frigiditatem, auctore Galeno lib. 3. de Symp. causis.

Quintum est, eosdem multum dormire, & hoc propter multam humiditatem & frigiditatem, vt innuit Auicenna loco citato.

Sextū est, phlegmaticos esse tardi & hebetis ingenii. Quemadmodum enim intelligendi facilitas & ingenii vigor ex calore innato oritur, ita tarditas & hebetudo eorundē à contrario, scilicet frigido exordium suscipiunt.

Septimū est, phlegmaticos esse tardi motus, & hoc propter frigiditatem, quæ facit motum tardum, sicut caliditas velocem, vt dictum est.

Octauum

Octauum est, phlegmaticos esse pigros.

Nonum, phlegmaticos esse longi somni, quorum causa satis sunt manifesta ex supra dictis.

Duo postremi versus repetunt signa praedicta cum quibusdam aliis. Primum est, phlegmaticum esse somnolentum, id est, inclinari ad nimium somnum. Secundum est, esse pigrum, id est, tardum ad quamlibet operationem. Tertium est, esse multi sputi, propter humiditatem abundantem, unde sputum multiplicatur. Quartum est, eos habere obtusos sensus, tam internos quam exteriores. Quintum est, esse pingues. Sextum est, phlegmaticos esse albos in facie. Albedo enim cutis, & maximè faciei signum est priuationis sanguinis, aut paucitatis eius cum frigiditate, ut dicit Auicenna loco citato.

DE TEMPERATURA SI ue complexione melancholica.

Caput XCIIII.

melancholici

REstat adhuc tristis cholerae substantia nigrae,
Quae reddit prauos, pertristes,
praua loquentes.

Hi

Hi vigilant studiis, nec mens est
dedita somno.

Seruant propositum, sibi nil repu-
tant fore tutum.

Inuidus, & tristis, cupidus, dex-
træque tenacis.

Non expers fraudis, timidus, lu-
teique coloris.

Hic referuntur signa complexionis me-
lancholica. Primum est, prauitas. Melan-
cholia enim reddit homines prauos, & ma-
lorum morum, quales sunt qui seipso intera-
ficiunt.

Secundum est, multa tristitia. Melanchos-
lici enim valde tristes sunt, propter spiritus
melancholicos, turbidos, & tenebrosos, ut ho-
mines leti sunt ob spiritus claritatem.

Tertium est, taciturnitas. Melancholici ea-
nim sunt taciti, & paucorum verborum, pro-
pter frigiditatem, sicut nimia garrulitas ex
caliditate provenit.

Quartum est, melancholicos esse aptos stu-
dio, propter loca solitaria que amant. Stus-
dia enim, ut ille inquit, secessum querunt.

Quintum est, melancholicos esse brevis vel
pauci

pauci somni, parùmve dormire, propter nimiam siccitatem cerebri, & fumos melancholicos, causantes somnia terribilia, quibus facillimè expergiscuntur.

Sextum est, eos servare propositum, nec facile dimoueri ab eo quod semel menti hæserit, difficultérq; placari, & hoc propter siccitatem, quæ non sinit propositum citò mutari.

Septimum est, melancholicos putare nil sibi fore tutum, eoque semper timere, quod nimirum atra bilis rationalis animæ arcem occupans, timorem inducat: neque id mirandum est, cum videamus in rebus externis, inquit Gal. lib. 2. de simp. caus. nihil magis quam tenebras hos perterrefacere. Si igitur quippiam tenebris simile rationali parti animæ circumfundatur, hominem semper timere necesse est, utpote qui semper timoris causam in corpore circumferat. Quod enim nobis extrinsecus accidit, cum ambiens nos aer vastissimis tenebris fuerit obscuratus, id melancholicis ab intimo corpore erumpere videtur, occupante cerebrum & ipsam atrabilem, vel vaporem quopiam melancholicum.

Duobus postremis versibus repetuntur quedam ex prædictis, & adduntur nonnulla alia. Primum est, melancholicum esse inuidum.

inuidum. Secundum, tristem. Tertium, auarum. Quartum, tenacem. Quintum, fraudulentum. Sextum, valde timidum. Septimum lutei, terrestris, siue fuscii coloris: color enim fuscus qui viriditati adpropinquat, melancholiae ostendit dominium. Rhazes 2. ad Masorem, capite primo.

DE COLORIBVS

Cap. XC V.

HI sunt humores, qui præstāt
cuique colores.

Omnibus in rebus ex phlegmate
fit color albus:

Sanguine fit rubeus, cholera rubea quoque rufus.

Si peccet sanguis, facies rubet, extat ocellus.

Inflantur genæ, corpus nimiumque grauat,

Est pulsusque frequens, plenus,
mollis, dolor ingens,

Si In

In primis frontis, fit constipatio
ventris,

Siccâque lingua, sitis, sunt somnia
plena rubore.

Dulcora deſt ſputi, ſunt acria dul
cia quæque.

Enumerantur hoc loco colores, unde cuiuslibet complexionis indicia habentur.

Phlegmaticus enim albi coloris eſt, cholericus ruſi, ſanguineus rubei, & melancholicus ſuſci: de quibus omnibus dictum eſt in precedentibus.

Secundo loco 13. habentur ſigna ſuperabundantiæ ſanguinis, quorum primum eſt, facies rubea, propter aſcenſum ſanguinis ad caput & faciem. Secundum, oculorum prominentia, propter extensionem quam facit ſanguis multiplicatus. Tertium, genarum inflatio, ob ſimilem cauſam. Quartum totius corporis grauitas, quia natura ſuperatur, non ſufficiens regere humores, & corpus debile ſuſtentare. Quintum, pulſus frequens, propter caliditatem, quâ inducit ſanguis multiplicatus. Sextum, pulſus plenus, ob multitudinem vaporum calidorum & humidorum. Septimum, pulſus mollis, propter
hu

humiditatem nimiam, arteriam emollicentē.
 Octauum, dolor in fronte, ob sanguinē mul-
 tiplicatum in rete mirabili. Nonum, ven-
 tris constipatio, id est, induratio propter ca-
 liditatem nimiam exiccātem feces. Decimū
 lingua sicca, ob similem causam. Undecimū,
 sitis magna, propter exiccationē orificii sto-
 machi ex nimia caliditate. Duodecimum,
 somnia de rebus rubicundis, vnde Auicenna
 2.1. Doctr. 3 cap. 7. Et somnia, inquit, quæ
 illud significant, scilicet abundantiam san-
 guinis, sunt, sicut cū homo in somnis res
 videt rubeas, aut sanguinem multum ex suo
 corpore exire, aut se in sanguine natare, &
 similia. Decimumtertiū, dulcedo sputi, pro-
 pter sanguinis dulcedinem.

Signa verò superabundantis cholerae
 hisce comprehenduntur
 versiculis.

Aceusat cholera dextra dolor, aspera lingua,
 Tinitus, vomitusq; frequēs, vigilātia multa
 Multa sitis, pinguisq; egestio, torsio ventris,
 Nausea sit, morsus cordis, languescit orexis.
 Pulsus adest gracilis, durus, veloxq; calescēs
 Aret, amarescitque, incendia somnia fingit.

ſū Signa

signa superabundantis phlegmatis
habentur ex hisce versiculis.

Phlegma supergrediens proprias in corpore
leges

Os facit insipidū, fastidia crebra, salinas.
Castorū, stomachi simul occipitisq; dolores,
Pulsus adest rarus, tardus, mollis quoque
inanis.

Præcedit fallax phātasmatā sōnus aquosus.

signa superabundantis melancholiæ,
comprehenduntur hisce ver-
siculis.

Humorū pleno dum fex in corpore regnat.
Nigra cutis, durus pulsus, tenuique vrina,
Sollicitudo, timor, tristitia, somnia, tempus,
Crescet rugitus, sapor & sputaminis idem,
Lenaque præcipue tinnit vel sibilat auris.

DE PHLEBOTOMIA, ET
primò de ætate secundæ ve-
næ. Cap. XCVI.

DEnus septenus vix phleboto-
mum petit annus,
Spiritus

Spiritus vberiorque exit per phlebotomiam.

Spiritus ex potu vini mox multiplicatur,

Humorūque cibo dānum lentè reparatur.

Lumina clarificat, syncerat phlebotomia,

Mentes & cerebrū, calidas facit esse medullas,

Viscera purgabit, stomachū ventrēque coërcet,

Puros dat sensus, dat somnū, tædia tollit,

Auditus, vocem, vires, producit & auget.

Hic agitur de Phlebotomia, & primò ostēditur ætas apta phlebotomiæ, annus nimirū 17. Gal. lib. II. cap. 14. therap. Method. Si in puerum, inquit, incidet, qui 14. annum hæctenus non attigit, mitti illi sanguis non debet, propterea quòd tantillīs, cū præsertim calidi & humidi sint, plurimum cor-
Aetas
phlebotomandi.
s iii peris

poris substantiæ quotidie defluat, ac digeratur? ita quod ex incidenda vena moliendum nobis fuerit, id ultro nobis excurati natura præstatur. Et quemadmodum pueris ante 14. ætatis annum, sanguis haud detrahendus: ita nec senibus post septuagesimum, modo vires iis parum validæ sint, & sanguine non admodum abundant, In his enim inquit Auicenna 4. 1. cap. 20. cum parum sit sanguinis boni, & multi mali humores, phlebotomia rapit bonum, & relinquit malos.

Phlebotomia nociva. Secundo loco, indicatur noxa ex phlebotomia. Quod scilicet ex multa sanguinis evacuatione, vberior exeat spiritus. Vnde Gal. in lib. de scarificatione sic scriptum reliquit, Per annum venâ sæpius incidere haud expedire arbitror, quippe cum vnâ cum sanguine vitalis excernatur spiritus. Atque si hic copiosius absumatur, fit vt tota moles reddatur frigidior, operaque naturalia deo terius perficiantur.

Remedia. Tercio referuntur remedia, quibus spiritus recuperant, potus nimirum vini, quia ex omnibus subito nutrientibus præcipuum est vinum, vt dictum est supra. Regenerantur etiam & recuperantur ex cibo, sed lentè, id est, tardius. Exhibendus autem cibus digestibilis

stibilis, & qui multum sanguinis generet, velut oua sorbilia, & huiusmodi. Et licet cibus spiritus regeneret post phlebotomiā, abstinendum tamen à multo cibo in primo & secundo die sectionis venæ, teste Rhaſe lib. 7. cap. 21. ad Mansorem. Vnde Isaac in diætis, Cibus inquit, est eis minuendus, & potus augendus, respectu scilicet cibi, et non cōsuetudinis, imò minus eis bibendū, quàm ante phlebotomiam, quia virtus digestiua debilior est.

Quarto enumerantur II. commoda tem^{perata} Cōmoda. pesti^{perata} phlebotomiæ.

Primum est, temperatam phlebotomiam clarificare & confortare visum, quia diminutis humoribus diminuuntur et effumationes ad caput, & repletiones visum obscurantes.

Secundum est, phlebotomiam, mētem ac cerebrum synceriora reddere, & hoc ob cōsimilem causam.

Tertiū est, calfacere medullam, quia minuit superfluitates quæ ad eam veniētes, ipsam frigilant.

Quartum est, purgare viscera, id est, interiora, quia exonerata natura à sanguine, humores crudos in interioribus contentos, melius digerit.

si iij

Quintum

Quintum est, phlebotomiam restringere vomitum & fluxum ventris: diuertit enim humores ab interioribus ad exteriora. Vnde Auicenna loco citato, Phlebotomia, inquit, propterea, quod ad diuersa trahit, naturam secundum plurimum retinet. Et hoc maxime verum est, facta phlebotomia ex venis brachii. Nam phlebotomia ex venis pedum, non ita retinet. Attamen per accidens contingere nonnunquam solet, vt post phlebotomiam sequatur maior fluxus ventris. Idque dupliciter. Primo, quia per phlebotomiam tollitur onus naturæ, vnde virtus confortata prouocat aliquando & alias euacuationes. Secundo, si fluxus ventris fiat ex multa debilitate virtutis retentivæ, per phlebotomiam virtus magis debilitatur, et per consequens, fluxus ventris augetur.

Sextum est, phlebotomiam sensus reddere puros, quia minuit, vaporacionem ad caput, vnde turbentur sensus.

Septimum est, phlebotomiam facere ad somnum impeditum, quia per ipsam euacuantur humores plurimi, vnde eleuati vapores acuti & diuersi impediabant somnum.

Octauum est, phlebotomiam tollere tædia & grauitates nimias, quia per ipsam virtus exoneratur à suo grauamine. Educto

item

item per ipsam sanguine, educitur simul & melancholia, fex sanguinis & causa tedium ac grauitatum.

Nonum est, phlebotomiam conferre auditui, quia per ipsam imminuuntur vapores & humores ascendentes ad caput, & impediētes auditum.

Decimum est, phlebotomiā conferre voci: per ipsam enim imminuuntur superfluitates & humiditates, pertingentes ad pectus siue cannam pulmonis, & impediētes vocem.

Vndecimum est, phlebotomiam augere vires, quia per ipsā corpus à suo grauamine exoneratur, quare virtus augetur.

DE MENSIBVS, QVIBVS
phlebetomia conuenit, siue
nocet. Cap. XCVII.

TRes insunt istis, Maius, September, Aprilis,
Et sunt Lunares. sunt velut hydra dies.

Prima dies primi, postremaque
posteri-

posteriorum,
Nec sanguis minui, nec carnibus
anferis vti.

Sit senium atque iuuenta licet, si
sanguis abundat,
Omni mense probè confert inci-
sio venæ.

Hi sunt tres menses, Maius, Sep-
tember, Aprilis,
In quibus eminus, vt longo tem-
pore viuas.

*Hoc loco tria aguntur. Primo, dicitur
tres menses, Maium scilicet, Septembrē &
Aprilē, esse Lunares, inque iis dies esse, qui-
bus phlebotomia prohibetur. Primam scilicet
Maii, & ultimam Septembris & Aprilis.
Et vulgo ita quidem fertur, cum reuera
fictum sit, ac prorsus à veritate alienum: si-
quidem & hisce diebus, modo constellatio
bona sit, venam secare nihil impedit.*

*Falsum est, & quod sequitur de anserum
esu, et erroneū, magisque sortilegio adscri-
bendum, vel tractum fortè à Iudeorum con-
suetudine.*

Secundo

Secundo dicitur, tam in senio, quàm iuuenta, singulis mensibus, modò vena sanguine abundant, phlebotomiam adhiberi posse, vt in quibus substantia non facile defluat, & boni sanguinis adsit copia.

Tertio dicitur, incisionem venæ pro sanitate tuenda adhibendam esse, in aliquo horum trium mensium, Maio scilicet, Septembri, & Aprili, differenter tamen, quia in Aprili & Maio incidenda est vena hepatis, ob sanguinis multiplicationem, cùm sit tempus vernale. In Septembri verò, vena splenis, propter melancholiam, quæ per id tempus multiplicatur, cùm sit autumnale.

DE IMPEDIMENTIS PHLEBOTOMIÆ. Cap. XCVIII.

FRigida natura, & frigens regio, dolor ingens,
Balnea, post coitum, minor ætas,
atque senilis,
Morbus prolixus, repletio potus
& escæ.

Si fragilis, vel subtilis, sensus stomachi-

machi sit.

Et fastiditi tibi non sunt phlebotomandi.

Recensentur hoc loco 12. phlebotomiae impedimenta.

Primum est, frigiditas complexionis. Hae enim Gal. teste, phlebotomia augetur, quia secundum Isaac in lib. de urinis, sanguis fundamentum est caloris naturalis, quo per phlebotomiam euacuato, necesse est & calorem naturalem imminui, corporisque temperaturam frigidiores reddi.

Secundum, regio impense frigida. Haec enim phlebotomiam non sustinet. Eadem ratione & tempus hybernium venae secandae idoneum non est, siquidem in profunditate sanguis inclusus detinetur, & qui circa extremitates est, à frigore cōdensatur, adeo ut fluxioni ineptus fiat.

Tertium, dolor ingens, sub quo & nimia corporis inflammatio comprehendi potest. In quibus si fieret phlebotomia, sequeretur motus agitatiuus naturae contrarius, cum sit difformis, & maior inflammatio, quae & ipsa naturam magis debilitat. Causa motus agitatiui in dolore intēso est, quia fit tractio ad diuersas partes. Per phlebotomiā enim
fit

fit tractio ad locum venæ incise, & ex dolore fortifieret tractio ad locum doloris.

Causa verò maioris inflammationis est, quia ex phlebotomia commouetur humores, vnde etiam magis ex motu inflammatur. Et hoc verum est, si phlebotomia fuerit temperata & artificialis. Si tamen fiat vsq; ad syncopen, prodest in prædictis casibus: hæc enim cum vincat attractionem doloris, non facit motum agitatituum, & similiter tollit inflammationem, cum non adsint humores, qui commoueantur, calefiat, & maiorem inflammationem inducat. Et hæc est intentio Galeni Com. 23. lib. Aphor. vbi sic scriptum reliquit, In ardentissimis febribus si vsque ad animi defectionem sanguis mittatur, statim totius corporis habitus refrigeratur & febris extinguatur. In maximis verò doloribus nullum maius noui remedium, quàm vsque ad animi defectionem euacuare.

Quartum, balneum, & præcipuè resolu-
Balneum.
tium, quod & ipsum euacuat, vnde phlebotomiam impedit. Nam plurimum & repente euacuare periculosum est, teste Hippocrate, lib. 2. Aphor. 51. Hinc Rhazes 7. ad Mansorè cap. 21. Minutus inquit, nullo modo balneum ingrediatur, & præcipuè si locus fuerit ignitus, donec vulnus consolidetur,
tur,

tur, & calor atque apestemata ipsius scidentur.

Quintum, coitus. Post hunc enim prohibetur incisio venæ: sic etiam maxima debilitatio naturæ sequeretur, quippe cum per coitum corpus iandudum fortiter calfactum, dissolutum, & debilitatum sit.

Aetas.

Sextum, ætas, vel maior, vel minor quam requiritur ad phlebotomiam, qualis est ætas infantia, & senii, ut dictum est supra. Horum impedimentorum meminit & Avic. loco supra citato, Tibi quoque, inquit, cavere debes à minutione in complexione vehementis frigiditatis, & in regionibus fortis frigiditatis, & in hora fortis doloris, & post balneum resolutivum, & post coitum, & in ætate, quæ est minor 12. annis, & in ætate senum, quanto magis potens, nisi in figura confusus fueris & in soliditate musculorum & venarum amplitudine, & earum repletionem, & coloris rubedine: hos namque ex adolescentibus & senibus phlebotomare audebis. Adolescentes tamen, secundum ordinem ad phlebotomandum, paulatim prout herere debes, cum paucâ minutione.

Septimum, morbus prolixus. Hinc etiam natura dupliciter debilitatur, à morbo videlicet, & à minutione. Avicenna ibidem,

In corporibus, inquit, quæ prolixas perpeſſa ſunt ægri tudines, caue tibi à phlebotomia, niſi ſanguinis fuerit corruptio, quoniã tunc phlebotomabis ea.

Octauum, nimia repletio potus.

Nonum, nimia repletio cibi, ſub qua & Repletio. indigeſtio cibi comprehenditur. Cauſa horũ omnium eſt, quia ſecundum Auicen. attra- hentia ſunt tria, vacuum ſcilicet, calidũ, & tota ſpecies. Si ergo venæ per phlebotomiã à ſanguine euacuarentur, cibum indigeſtũ, vel ſuperfluum, ſiue potum ſuperfluum, à ſtomacho, vel hepate attraherent, qui indigeſtus ad membra veniens, non corrigeretur, quia tertia degeſtio non corrigit peccatum ſecundæ, nec ſecunda primæ, ſi peccatum ſit magnum, vnde in membra non conuerteretur, ſed ibi remanens, pareret ægri tudines.

Decimum fragilitas, id eſt, debilitas virtu- tis: phlebotomia enim eſt fortis euacuatio, quam virtus debilis pati non poteſt. Debilitas

Vndecimum, ſubtilis ſenſus oriſicii ſtomachi, quem ſtatim à phlebotomia ſyncope ſe- quitur. Sub hoc comprehenditur et debilitas ſtomachi, & facilis fluxus cholerae ad oriſcium eius, inducens ad vomitum facilem cholerae. Vnde habentibus prædicta acci- dentia non conuenit phlebotomia. Per phlebotomiam

botomiam enim humores commoti ad os stomachi impellerentur, ceterum ad locum consuetum, & cum sit membrum debile, & impar ad resistendum illi fluxui, multa illic mala per phlebotomiam accidunt. Et hæc est una causa cur nonnulli ex phlebotomia in syncope incidant. Cholera enim ad stomachum fluens, & mordicans stomachum, ex compassione stomachi & cordis, syncopen adfert.

Fastidium. Duodecimum fastidium: si enim in fastidio fieret phlebotomia, venæ euacuata materia malam & fastidii ad se attraheretur. Et hæc omnia habentur apud Auicem. loco citato.

Quibus adduntur & alia quædam quorum,

Menstrua. Primum est fluxus menstruorum, siue hæmorroidum, qui impedit phlebotomiam, & hoc quantum ad euacuationem attinet, licet ad diuertendum fluxum, sed materiam posset fieri.

Baritas. Secundum est, corporis, siue compositionis raritas, quia à corporibus raris multum dissolvitur, quibus sufficit illa resolutio, nec euacuatione indigent, ut testatur Gale. lib. 9. cap. 17. Thera. Methodi.

Cruditās. Tertium est humorum cruditas & viscositas,

sitas, in quibus cauendum est à phlebotomia: augetur enim cruditas humorum, vnde morbis longis non est abhibenda phlebotomia, quia cruditas humorum augetur, & virtus debilitaretur, & morbus produceretur, timendumq; foret de casu virtutis. Quare præcipit Auicenna. vt in morbis chronicis fiat pharmacia ante phlebotomiã, & non phlebotomia ante pharmaciam, licet vtraque opus habeant ægri. Sed cruditas humorum potest accidere duabus de causis, vel propter abundantiam humorum, calorem naturalem suffocantium, qui debilitatus ac suffocatus, humores crudos generat, & tunc bene competit phlebotomia: vnde (secundũ Alexandrum lib. 3. cap. 29.) phlebotomia hypofarce conuenit, vbi prouenerit ex multitudine sanguinis mēstrui, cum prohibeantur fluere menstrua ob aliquã causam: aut ex multitudine sanguinis hæmorrhoidum. Nam quemadmodũ videre est, ignem viridibus & humidis sub lignis periclitari & extinguì, sublatisq; è medio his, denuo accendi: ita consimili de causa, calore innato sub humorum multitudine suffocato, sanguinem auferre expedit, vt calor recuperetur. Vel propter caloris innati debilitatem, vt in hominibus debilis complexionis, & à longo

t morbo

morbo conualescentibus, & senibus, quibus non competit phlebotomia. Sanguine enim in quo calor conseruatur, extracto, & corpore refrigerato, humorum cruditas augeretur. Conseruandus ergo sanguis, vt humorum cruditatem digrat.

Aër. Quartum est, aëris indebita dispositio, & nimia caliditas, aut nimia frigiditas: quia per caliditatem nimiam fortis fit resolutio, & per frigiditatem humores ad fluxum ineptissimi fiunt.

QVAE OBSERVANDA CIR
ca phlebotomiam. Cap. XCIX.

HAec facienda tibi, quando vis phlebotomari,
Vel quādo minuis, fueris vel quādo minutus:

Vnctio, siue lauacrum, & potus,
fascia, motus,
Debent non fragili tibi singula
mente teneri.

Hoc loco docetur, quinque esse obseruanda circa phlebotomiam, aliqua quidē ante phle-

phlebotomiam, nonnulla in ipsa phlebotomia, quædam verò post phlebotomiam.

Primum itaque est vinctio, quæ aliquãdo Vinctio. do adhibetur in phlebotomia, velut, vinctio phlebotomi, vt dolor leniatur. Aliquãdo vero post phlebotomiam, vt consolidatio vulneris retardetur, quo post phlebotomiã humores in venis relictĩ aliquam habeant respirationem, & fumi mali exhalent.

Secundũ est potus, & præcipuè vini, quod Potus. valet & in ipsa phlebotomia, si syncope accidat: & post phlebotomiam pro regeneratione novorum spirituum, & novi sanguinis.

Tertium est lauacrum, id est, balneum, Lauacrũ. quod valet per duos vel tres dies ante, & per duos vel tres dies post phlebotomiam, & non eodem die. Antè quidem, vt si quis timeat se habere humores crassos: hos enim balneum dissolvit, & commouet, & ob eandem causam etiam confert, si antè sumatur parum syrupi acetosi, & fiat motus, vt humores existentes in venis brachio propinquis, extenuentur, & ad exitum præparentur. Post phlebotomiam verò valet, vt reliquie humorum & vaporum resoluantur.

In ipso die phlebotomiæ non conuenit: quia per balneum cutis levis redditur: vnde per-

cusſionem factam in phlebotomia fugit, & hoc est periculofum.

Fascia.

Quartum est fascia, id est, ligatura cum pannis lincis, quæ immediatè post phlebotomiam valet ad reprimendum fluxam, & ante phlebotomiam, & vt propellantur humores ad locum phlebotomiae, & vt inde venæ incrassatae melius videantur.

Motus.

Quintū est motus, siue inambulatio temperata, quæ potest fieri antè, vt humores dissoluantur & extenuentur, & pòst, vt resoluantur reliquiae humorum ex phlebotomia relictæ. Vulgo consuetudo inualuit, vt venæ ieiuno & vacuo stomacho incidatur: sed tamen doctoribus quibusdam conducibilis videtur, vt antè phlebotomiam administretur ouum molle siue sorbile cum haustu vini, idque circa horam nonam, vel decimam ante prandium, & confestim deinde venæ secetur. Stomacho enim existente vacuo, natura fortissimè sanguinem retinet, ne deficiat in nutrimento. Sed cum cibus plurimum nutriens est in stomacho, cuiusmodi sunt ova sorbilia, & vinum, tum natura facilius sanguinem exire patitur.

DE EFFECTIBVS QVI-
bus

busdam phlebotomia.

CAP. C.

EXhilarat tristes, iratos placat,
amantes:

Ne sint dementes, phleboto-
mia facit.

*Hic referuntur tres effectus phleboto-
mie.*

*Primus est, phlebotomiam exhilarare, Hilaritas
id est, hilares ac letos reddere homines con-
tristatos.*

*Secundus est, phlebotomiam placare & Mansue-
reconciliare iratos: quorum utriusque cause
sa est, quod in sanguine, quando multa com-
miscetur melancholia, fiat tristitia, & quan-
do multa cholera, ira, cum melancholia, fit
causa tristitia, & cholera ira. Sed uterque
horum humorum educitur cum sanguine prop-
ter commixtionem.*

*Tertius est, prohibere amantes, ne insa- Castitas.
niant. Expellit enim & diuertit humores à
capite ad partes exteriores. Quinque por-
rò cause habentur, propter quas fiat phle-
botomia. Prima directa est, reliqua verò in-
directa. Directa quidem, ut abundantia san-*

guinis euacuetur, siue abundet in qualitate, siue in quantitate, siue in vtraque.

Nam duo genera hominum, Auic. teste, phlebotomia indigent: quorum vnum est eorum hominū, qui iam parati sunt incidere in ægritudines, et qui habeant abundantiam sanguinis in quantitate. Alterum verò illorum, qui iam in ægritudinem inciderūt, propter humorum siue sanguinis malitiam. Sed differt horum phlebotomia: ob sanguinis enim abundantiam phlebotomiam multam esse conuenit. Sed si in qualitate peccās prauus sit, cōpetit phlebotomia pauca: unde iuxta Gal. sententiam libro nono, Theophrastus Metho. si sanguis malus in corpore fuerit, euacuandus est paulatim.

Quare multum illi peccant, qui videntes sanguinem malum, eò vsque de industria sanguinem auferunt, quò ad videant sanguinem effluere bonum, cum fortè totus sanguis prius exeat, quàm bonus appareat. Debet ergo fieri pauca euacuatio. Et vt Galenus auctor est, in huiusmodi casu ante phlebotomiā exhibendus est cibus bonū sanguine generans, vt in locum mali sanguinis bonus substituatur. Ac paulò post sequetur phlebotomia pauca. Hæc phlebotomia dicitur directa, quia fit per se, ad euacuationē illius, quod

quod per se vena sectione euacuari debet, scilicet, ad euacuationē plenitudinis humorū siue sanguinis. Principaliter tamen secundum quod cum eo sunt alii humores.

Prima causa indirecta, est magnitudo morbi, siue apostematis vel mentis inflammationis. In apostemate enim vehementis inflammationis, in febribus et doloribus maximis, non inuenitur maius remedium quam phlebotomia, teste Gale. comment. 23. libro primo Aphroris.

Secunda causa indirecta est, ut retrahatur materia ad partem, per quam euacuari debet. Vnde in retentione menstruorum & hemorrhoidum, aperienda est saphena, ut testatur Galenus in libro de curandi ratione per sanguinis missionem. Plenitudines, inquit, à suppressis mensibus ortas omnino per crura euacuabis. Idem comprobatur & Auisenna 4. 1. capite vicesimo, ut trahatur scilicet materia sanguinis deorsum.

Tertia causa indirecta est, ut humores trahantur ad locum contrarium loco, ad quem sua sponte fluunt: & hoc, ut diuertatur ac reuellatur materia à loco, in quem fluunt humores: vnde in nimio fluxu menstruorum secunda est basilica, ut reuellatur materia ad locum contrarium, & diuertatur à suo
t iiii fluxu.

fluxu.

Quarta causa indirecta est, ut per phlebotomiam portio vna materiae euacuetur, & natura residuum euincere valeat. Atque ita tandem competit phlebotomia, si repletio in corpore fuerit, ne fiat apostema: natura enim respectu regiminis illorum humorum, debilis est, ideo vna portio illius materiae est euacuanda, ne ob imbecillitatem & impotentiam naturae, materia fluat ad locum aliquem debilem, ubi aggregata, apostema generet.

DE SCISSURAE QUANTITATE IN VENA SECTIONE.

Cap. CI.

FAc plagam largam mediocriter, ut citò fumus
Exeat vberius, liberiùsque cruor.

Vnicum hic habetur praeceptum de quantitate scissurae in vena sectione, ut scissura scilicet sit mediocriter larga, quo fumus & crassior sanguis liberius exeat. Scissura enim stricta existente, subtilis tantum sanguis exit,

& remanet crassus.

Sciendum autem, aliquando in phlebomia faciendum esse vulnus magnum, alio quando verò paruum. Et magnum quidem tribus de causis.

Primo quidē, quādo humores sunt crassi, & crassus sanguis euacuandus est, vt per vulnus magnū sanguis facilius possit exire: vnde melancholicis faciendum est magnū vulnus.

Secundo, propter temporis frigiditatem, quod humores incrassat: quare hyeme faciendum est vulnus magnum.

Tertio, propter abundantiam humorum, qui melius per vulnus magnum, quā paruum euacuantur. Sed vulnus parū fit cū est virtus debilis, vt de spiritibus & calore minus euacuetur. Et in tempore calido eadem de causa, & quando est sanguis subtilis & tenuis.

QVAE CONSIDERANDA circa venæ sectionem.

Cap. CII.

Sanguine subtracto, sex horis est vigilandum:

Ne

Ne somni fumus lædat sensibile
corpus.

Ne neruū lædas, non sit tibi plaga
profunda:

Sanguine purgatus, ne carpas pro
tinus escam.

Recensentur hoc loco tria in venæ sectione
consideranda.

Somnus. Primum est, ne is cui vena secta est, im-
mediate post phlebotomiam dormiat, nisi
ad minus sex præterierint horæ: ne fumi, quī
scilicet in somno causantur, ad caput elati,
cerebrum ledant. Attamen et aliæ causæ ad
signari possunt: quarū prima est, ne in soma-
no ager se vertat supra brachium, in quo
vena secta est, & ita ledatur. Secunda
est, ne humores in somno ad lesum mem-
brum fluant, in quo dolor est, propter ictum
phlebotomi, fiatque apostema. Nam ut
Galenus Comment. I. libro secundo Aphor-
is. testatur, si in somno fiat apostema in-
tra corpus, aut membrum ledatur, eodem
confluunt & humores. Auicenna verò ali-
am adsignat causam, quod scilicet per soma-
num possit accidere confractio membrorū:
quia somnus, ut Galenus loco citato auther
est

est, in principiis accessionum cōpetit. Calor enim naturalis in profundum corporis vergit, & fortis partium exteriorum refrigeratio contingit, fumique incōsumpti remanēt: unde rigor augetur, & paroxysmus prolo-
gatur. Eodem modo fumi ob humorum com-
motionem & in phlebotomia, ad neruos et
lacertos eleuantur, quasi non consumantur
in somno, infrigidantur & inspissantur in
exterioribus, & faciunt neruorum lacerto-
rumque confractionem, si immediatē post
venæ sectionem somno indulgeatur. Alia ra-
tio, quia materiam inspissat, & facit con-
fractiōem sicut in quartana, in cuius typo fit
confractio ob frigiditatem & crassitiem ma-
terie. Nerui autem & lacerti sunt frigidi,
quare ad ipsos veniens fumus in somno, in
quo fit retractio caloris ad interiora, infri-
gidatur & densatur. Fumus autē infrigida-
tus & densatus, frigiditatē & crassitiē in-
ducit mēbro, siue confractiōē: ad mēbrum
enim cōsimile, cōsimiles properant agridi-
nes. Et hoc verū est, de somno phlebotomie
vicino, & non remoto.

Secūdū est, vt venæ sector caueat, ne nimis Plaga.
profundā plagā incutiat in sectione venæ,
ita vt phlebotomo ledat neruū, vel arteriā
venæ subiacentē. Nā ex lesione nerui, spās-
mus,

mus, spasmū deinde acerbissima mors sequitur, vel ad minus amissio membri, utpote brachii siue digiti. &c. Ex lesione arteriae sequitur fluxus sanguinis arterialis, difficilimè curabilis.

Cibus.

Tertium est, ne is cui vena secta est, proatinus à vena sectione cibum sumat, sed expectet, donec humores quiescant, nec cibus antequam digeratur ad subueniendū membro leso, cum sanguine simul attrahatur.

QVAE VITANDA SINT post phlebotomiam.

Cap. CIII.

OMnia de lacte vitabis ritè minutus.

Et vitet potum phlebotomatus homo.

Frigida vitabis, quia sūt inimica-
minutis:

Interdictus eritque minutis nubilus aër,

Spiritus exultatque minutis luce
per auras,

Omni-

Omnibus apta quies, & motus
sæpe nociuus.

Hic precipitur quinque vitæda esse ei,
cui vena secta sit:

Primum est, lac & lacticia: ex commo- Lacticia
tione enim humorum per phlebotomiã, sæpe nia.
fluunt humores aliqui ad stomachum. Si era
go lac sumeretur ex commixtione illorũ hu
morum, lac in stomacho corrumpetur, eò
quòd per se facillimè corrumpatur, propter
que dulcedinẽ nullo negotio indigestum ad
venas raperetur, ac ob humorum commoti
onem facillè corrumpetur.

Secundũ est, vt caueat à potu nimio: quia Potus.
propter euacuationem venarum, potus fa
cile ad venas indigestus raperetur, vt iam
dictum est.

Tertium est, vt vitet omnia frigida, tam Frigida.
intra corpus sumpta, quàm extrinsecus ad
hibita: cibaria nimirum frigidiora, aërem
frigidum, balneum frigidum, tenuitatẽ ve
stium, sessionem supra petram, frigiditatem
capitis, vel pedum, quia calore naturali per
phlebotomiã debilitato, corpus facillimè ni
mis infrigidaretur.

Quartum est, ne incedat, siue ambulet Nebula.
in aëre tenebroso, nebuloso, turbido. Hic
enim

enim contristat animam, ut dictum est supra capite decimoquarto, tristitia enim causa est sanguinis melancholici: sed ambulet potius in aëre claro & lucido, quia in tali, spiritus vitales, naturales, & animales recreantur, mouenturque ad exteriora, congaudentes simili.

Quintum est, ut querat temperatam quietem, & motum excessivum vitet: quia motus excessivus hominem maximè debilitat, & humores commouet, quies verò temperata motum sedat.

QVIBVS MORBISET AETATIBVS CŌVENIAT VENÆ SECTIO: & quantum sanguinis quoque tempore detrahendum. Cap. CIIII.

PRincipio minuas in acutis, perperacutis.

Aetatis mediæ multū de sanguine tolle.

Sed puer atque senex tollet uterque parum.

Ver tollat duplū, reliquum tempus tibi simplum.

Quae

Quatuor hic determinantur.

Primum est, venam secandam esse in principio perperacutarum, id est, maximè acutarum egritudinum, quæ videlicet terminantur die quarta: breues enim sunt, nec concedunt inducias, & ob id statim à principio curandæ sunt.

Secundum est, vt in etate media, ab anno nimirum. 30. vsque ad annum 45. vel. 50 amplius de sanguine extrahatur, quàm in aliqua aliarum etatum: quia in hac etate maximè augetur & crescit sanguis, neque eius subtractio impedit augmentum, neque diminuit virtutē corporis, quod in ea etate non augetur, neque diminuitur sensibiliter, sed stare veluti videtur.

Tertium est, senibus & pueris parum sanguinis detrahendum: quia in pueris sanguis multus ad nutritionē & augmentationem requiritur. In senibus verò virtus iam incipit debilitari.

Quartum est, vt in Vere dupla sanguinis quantitas per phlebotomiam detrahatur, respectu habito ad alia tēpora. Vere enim maximè crescere sanguinē apud omnes aucthores medicinae in confesso est.

Porrò, quod ad primum attinet, regulæ quædā circa phlebotomiā obseruandæ sunt.

Qua

Quarum.

Prima est, ut in principio morbi nō fiat phlebotomia. Medicus enim, teste Gal. cap. 87. artis medicinalis, est minister naturæ, Omnium, inquit, natura opifex est, Medicus autem minister. Et in Comment. vicesimo secundo, libro quarto Aphor. Quando, inquit, aliquis incipit morbus, nihil tunc excernitur, naturæ ratione. Sicuti ergo natura in principio morbi non euacuat, ita nec Medicus. Hoc tamē in tribus casibus habet instantiam. Primò in materiæ furiositate, id est, si materia turgeat, vnde Avicenna 4.1. cap. 20. In principio morbi phlebotomia penitus dimittatur: quia humores commouet, & subtiliat, & eos per corpus fluere facit, ac sano sanguini admiscet, nisi materia sit furiosa, id est, turgeat. Secundo, in materiæ multitudine. Hinc Galenus Comment. 29. lib. 2. Aphor. testatur phlebotomiam, siue purgationem oportere fieri circa principia, quò minorem iam factam materiam facilius possit natura cōcoquere. Tertio, in morbi magnitudine & vehementia, ut in apostemate magno, & doloroso, licet nō sit multa materia, scilicet antecedens in corpore. Vnde Gal. lib. 13. Thera. methodi, sic inquit, Si apostema fuerit magnū, vena principio secetur

cetur, licet nō sit materiae multitudo, ne crepet, aut aperiatur apostema, antequam maturetur. Quare vt magna symptomata euidentur, adhibenda est sectio.

Secunda regula est, ne fiat phlebotomia in die motus aegritudinis, veluti in crisi, in qua neque phlebotomia, nec aliqua alia euacuatio fieri debet: ne materia à loco ad quem natura ipsam pellit, diuertatur. Similiter nec in paroxysmor. recteque Galenus præcipit Comment. 29. lib. 2. Aphor. vt morbo iam consistente, neque venæ sectio, neque purgatio adhibeatur: quod coëlioncs tunc maximè fiant, quæ melius in quiete, quàm motu perficiuntur. Cæterum sicut se habet status ad integrum morbum, ita & paroxysmus respectu dierum interpolationis. Quare quemadmodum in statu non est euacuandum, ita nec in paroxysmo.

Tertia regula est, vt phlebotomia non fiat in principio morbi, quando crisis est remota: quia, teste Isaac in opere de Vriis, sanguis est fundamentum caloris naturalis, ipsum scilicet sustinens, licet cor sit fundamentum generans, & spiritus fundamentum deportans, sed sanguis est fundamentum caloris naturalis, quia ex eo vt materia, calor naturalis generatur: vnde per sanguinis

guinis euacuationem euacuatur calor, qui materiam morbi debebat digerere: & virtus debilitatur, vt timendum sit, ne propter longitudinem morbi & debilitatem virtutis, natura succumbat.

Quinta regula est, ne in corpore habente feces in intestinis, fiat phlebotomia. Tria enim sunt attrahentia, calidum scilicet, vacuum, & tota species. Quia ergo per phlebotomiam vena euacuata à membris sibi propinquis attrahunt, quemadmodum & mesaraica à stomacho, accidit vt venter magis constipetur, materiaque in venis contenta plus inficiatur. Mesaraica enim attrahunt humiditatem fecum, & feces plus desiccantur. Vnde venter primo leniendus est per suppositoria aut clysterem, nisi per se laxetur.

Quinta regula est, ne fiat phlebotomia multa: hinc enim circa senium generantur multi morbi mali, velut epilepsia, apoplexia, & paralysis: quia ob sanguinis & caloris remotionem, generantur multae superfluitates phlegmaticae, quae sunt causae harum aegritudinum.

Sexta regula est, ne fiat phlebotomia in muliere, cui menstrua fluunt, aut utero gerente. In utero gerente quidem, ne per hoc calor

calor digerens cibum, diminuat, & alimentum fetus auferatur: & maxime si factus sit maior, quia plurimo indiget alimentato, teste Hippocrate lib. 5. Aphor. 31. In muliere verò cui menstrua fluunt, scilicet naturaliter & secundum reuolutionem mensis, non est secunda vena, nisi in fluxu nimio menstruorum, ad diuertendam materiam. Sed quando eueniunt naturaliter, & secundum debitum cursum nature, ab hac prorsus est abstinendum: cum materia euacuetur sufficienter à natura, neque natura debeat diuertere ab operatione.

Septima regula est, ne post cholicam passionem fiat phlebotomia. Cum enim phlebotomia commoueat humores, timendum, ne per hoc humor cholericus ad stomachum fluens, ipsum inflammet: neque fiat post vomitum, ne eodem modo ad stomachum fluant, neque post fluxum ventris, neque post vigilias magnas, neque post motum fortem: & in summa, neque post vllum valde exalfaciens, siue multum dissoluens: quia phlebotomia humores magis commoueret, virtutemque magis debilitaret.

Postremo videndum est, quibus hominibus phlebotomia conueniat. Ad quod quidam regula nonnulla ponende sunt. Quas

rum prima est, phlebotomiam conuenire hominibus delicatis, otiosis, & quietam vitam agētibus, valde corpulentis, & alimento multū sanguinem generante utentibus.

Secunda est, phlebotomiam conuenire illis, qui abundāt sanguine, quod cognoscitur per vrine crassitiem. Abundantia enim sanguinis reddit eā crassam sed cholera tenuē.

Tertia est, phlebotomiam conuenire illis, in quibus abundat melācholia. Vnde cū multa melancholia naturalis discurrit cum sanguine per totum corpus, eò quòd sanguis in hepate ab ea non emūdetur, cōfert phle-

Melācho- botomia, deinde verò & purgatio. Duplex
li duplex verò melancholia est, naturalis scilicet, & innaturalis. Naturalis, est fex sanguinis, quæ cū abundat, ipsa cum sanguine per phlebotomiam euacuatur: vnde ad eius euacuationem secunda vena est. Ab eodem calore enim scilicet temperato, fiunt sanguis & melancholia. Postea sequetur euacuatio pharmaci.

Quarta est, quòd illis, in quibus timetur humorum ebullitio, conturbatio, & calfactio, conueniat phlebotomia: usque statim ubi senserint se calefieri, secunda vena est, cū sit timor ebullitionis, conturbationis, & calefactionis, propter humorum abundantiam

dantiam. Aliquādo tamen decipiuntur nō
nulli per hanc regulam. Quam primum ea
nim sentiunt calfactionem, & timēt de hu-
morum ebullitione, statim phlebotomia vs-
tūtur. Et cū hoc acciderit ex cholerae cal-
factione, & incensione per phlebotomiam,
non cessat calfactione ebullitio, imō auge-
tur, quia phlebotomia humores commouet,
& per corpus discurrere facit. Quare non
conuenit phlebotomia, nisi ex hoc sit abun-
dantia humorum: quod cognoscitur per su-
doris multitudinem, & precipuē tempore
matutino. Aliqui enim non sudāt, nisi quan-
do euacuatione indigent.

Quinta est, vt illis fiat phlebotomia, qui
habent virtutem fortem, & sunt sangui-
neae complexionis, non frigidae & siccae. Vn-
de Rhazes 7. ad Mansorem, cap. 21. Corpora
ra, inquit, quae phlebotomiam magis tole-
rare possunt, sunt quae venas manifestas &
amplas habent, pilosaeque sunt & bruna,
atque ex colore rubeo & fusco mixtis, sunt
colorata, & iuuenes, & adolescentes, & se-
nes non decrepiti. Pueri verò & infirmi mi-
nuendi sunt, nō nisi magna incumbente ne-
cessitate. Legatur & Auicēna 4.1. cap. 20.

310 DE CONSERVANDA
QVAE MEMBRA QVO-
que tempore venæ sectione e-
uacuanda. Cap. CV.

VEr, æstas dextras, autumnus
hyemisque sinistras.

Quatuor hæc membra, hepar, pes,
cephala, cor vacuanda.

Æstas hepar habet, ver cor, sicq;
ordo sequetur:

Hic recensentur quedam spectantia ad
membra per phlebotomiam euacuanda. Es-
primo quidem dicitur, vere & æstate secun-
das venas dextræ partis: dextræ scilicet ma-
nus, brachii, vel pedis. Sed hyeme & au-
tumno sinistras, sinistra scilicet manus, bra-
chii, vel pedis. Vere enim crescit & augetur
sanguis, æstate cholera: unde in vere & æ-
state euacuandæ sunt venæ, in quibus san-
guis & cholera magis abundant: sunt quo-
que illæ venæ dextræ, quia in dextra corporis
parte collocatum est membrum sanguinem
generans, hepar nimirum & cystis fellis, re-
ceptaculum cholerae. In autumno verò ge-
neratur melancholia, quæ etiam coacerua-
tur, nec

tur, nec resoluitur per hyemem: vnde in autumnno & hyeme secandæ sunt illæ venæ, in quibus melancholia magis dominatur, sũntque venæ sinistra: in sinistra enim parte corporis situs est splen, receptaculum melancholia.

Secundo dicitur, hæc quatuor membra, cepha, id est, caput, cor, pedē, & hepar, iuxta quatuor partes anni esse euacuanda. Cor quidem in vere, hepar in æstate, caput in hyeme, & pedes in autumnno.

DE COMMODIS EX SE- ctione saluatellæ. Cap. CVI.

EX saluatella tibi plurima dona minuta.

Splenem, hepar, pectus, vocem,
præcordia purgat.

Innaturalem tollit de corde do-
lorem.

Referuntur hoc loco sex commoda ex sectione venæ, quam saluatellam vocant. Estq; vena in dorso manus inter digitum auricularē & annularem. Primum est, pur-
v iiii gare

gare splenem. Secundum, emundare hep-
par. Tertium, mūdificare pectus. Quarta-
tum, auferre nocumenta vocis. Quinta-
tum, præsruare præcordia, id est, orificium
stomachi à nocumento. Sextum, tollere do-
lorem innaturalem cordis. Ratio omniū est,
quòd hac vena ab omnibus illis locis san-
guinē euacuet, vt paulò post declarabitur.

Pro maiori declaratione sciendum est in
phlebotomia, aliquando aperiri venas, alia
quando verò arterias. Sed in sectione arte-
rie, est periculum ex nimio fluxu sanguinis,
qui contingit duplici de causa. Prima est,
caliditas vehemens sanguinis arterialis. Ca-
lidum enim faciliè mouetur, arteriamque di-
latat, & aperit: quare inuat multam eua-
cuatio sanguinis in phlebotomia arterie.

Secunda est, arterie mobilitas, vnde tara-
dius in ea vulnus curatur. Vulnere enim
non curantur, nisi quiescant.

Prodest tamen hæc phlebotomia tripli-
citer. Primò, quando est in corpore tenuio-
ris sanguinis abundantia. Secundo, quan-
do vaporosi. Tertiò, quando calidissimi.
Sanguinis enim tenuis & subtilis, vnde cal-
or naturalis & spiritus sunt, sedes in ar-
teria est. Sed sanguinis crassi, quo membra
nutriuntur, in venis, & vaporosi similiter in
arteria,

arteria. Sanguinis verò sanguinei, in venis receptaculum est. Sanguis etiā calidissimus, qui à corde membro calidissimo perficitur ac digeritur, in arteria continetur, alius verò in venis.

Secundò sciendū est, venarum sectionem multis adhiberi mēbris. Aliquādo brachio. siue manui magnæ, nonnunquā parvæ, quandoque pedi, aliquando naso, nonnunquam fronti, quandoque labiis, aliquando lingua siue palato, nonnunquam oculorum angulis, frontem versus. In manu maiori, quæ est ab axillis vsque ad cubitos, sunt quinque aperiende venæ, secundum Rhazē, 7. ad Mansorē, cap. 21. Et Auicēn. loco citato. Vna vocatur cephalica, quæ est vena capitis. Altera, basilica, quæ est vena hepatis, & dicitur Hepatica. Tertia mediana, siue cardiaca, siue nigra, secundū Auicēn. siue matrix, secundum Rhazēn. Quarta, axillaris. Quinta finis brachii. In manu minori est scetiles, siue saluatella. Et ita in brachio, tam secundum maiorem manum, quàm minorem aperiende sunt venæ sex.

Cephalica, quam & humeralem vocant, à partibus euacuat, quæ supra collum sunt: quare cōfert passionibus capitis, vt hemieranie, manie, & similibus calidis passionibus, Cephalica.

bus, siue ex materia calida. Incipit autem siue oritur ab humero, & tendit versus sinistram brachii partem.

Basilica. Basilica euacuat immediatè à partibus sub collo collocatis, vt à pectore & hepate. Confert ergo passionibus pectoris & hepatis, & similium, vt in pleuritide. Incipit autem hæc ab axillari, & tendit ad partem dexteram brachii, id est, curuaturam.

Mediana Mediana, est media, situ & cōpositione, inter duas prædictas: quia ex eis componitur. Est autem ramus vtriusque. Est etiam in euacuatione, quia vndique euacuat, ab inferioribus partibus sub collo, à collo & supra collum. Vnde exquisitissima omnium humorum euacuatio fit per huius venæ sectionem, & vniuersalis toti corpori. Vniuersalis quidem, non vt quibusdam placet, quòd à corde oriatur: sed quòd sit ramus cephalica & basilica. Vnde sanguinem è cephalicâ detracturus, eaque non appareat, debet confugere magis ad medianâ, quàm basilicâ: & similiter quâdo basilica non apparet, magis ad medianam quàm cephalicam.

Saluatella. Sceiles siue saluatella, vena est inter auricularem & annularem, magis tamen ad annularem digitum inclinans, & oritur à basilica. Hæc aperitur in dextra manu in operatione

pilatione hepatis, & sinistra manu, in oppilatione splenis. Quare hoc fiat, nescitur ratione, inquit Auicenna, sed experientia. Hæc enim inuenit Galenus per insomnium admonitus, vt ipse refert. Habebat enim in cura laborantem quendam oppilatione hepatis & splenis: & somniabat se incidere patienti hanc venam, itaque fecit, & curatus est. Ex hac fit phlebotomia, ponendo manum in aquam calidam, quia subtilis est, vt incrassetur & dilatetur: neque vulnus citius quàm par est, claudatur, & vt sanguis crassus extenuetur.

Axillaris sita est sub basilica, & apparet in ligatura brachii. de hac idẽ est iudicium Axillaris. cum basilica. Funis brachii, sita est supra cephalicam, siue altius brachii versus partem sinistram. Et est idem iudicium de hac & cephalica. Licet autem secundum Galenum & Auicennam in vena sectione, fiat euacuatio vniuersalis à toto corpore, non tamen ab omnibus venis equaliter, vt visum est. Licet etiã venæ à toto corpore euacuent, non tamen in eis timor est equalis. imò cephalica secundum Razen, est securior. Et basilica magis timēda, & cardiaca, licet minus quàm basilica. Cephalica est securior, quia iuxta eam non est, neq; nervus neque

neque arteria, neque supra eam. Sed sub car-
diaca est nervus, & altius supra eam est ner-
vus subtilis: quare timendum, ne nervus inci-
datur. Basilica est periculosa valde: quia sub
ea arteria est, & iuxta eam nervus & mus-
culus, quare admodum timenda. Sceiles sal-
natella, non est periculosa, sed tamen subti-
lis: unde conuenit in sectione eius, manum
in aquam calidam inseri.

In pede sunt tres venae, ischiatica scilicet
Pedis ve- cet, saphena, & vena poplitis: quae aperiun-
na tres. tur, quando volumus sanguinem auertere ad
partes inferiores, vt in prouocatione men-
struorum. Et illa quae est in poplite, iuxta Au-
cenna sententiam, magis valet, quam saph-
ena, aut ischiaca, quia propinquior est ma-
trici: unde etiam melius potest ab ea trahere.
Saphena vero à virga, testiculis, & à ma-
trice sanguinem attrahit. Sed ischiatica ab
anchis, renibus, & membris collocatis ver-
sus partem syluestrem, melius trahit. Saph-
ena vero, à matrice & membris positis versus
partem domesticam, licet sint rami vnius venae.

Frontis In medio frontis est vena vna, aperienda
vena. da in antiquatis passionibus faciei, vt in
morpheica, impetigine, scabie, & passioni-
bus oculorum, prius tamen fieri debet minu-
tio de cephalica.

Et sic

Et similiter vena est in naso, in quarum Nasi.
vtriusque sectione, collum sudariolo adco
stringendum est, vt capitis partes intumes
cant: ita enim melius conspiciuntur.

In labiis item venae sunt, quae aperiunt Labiorū.
tur propter apostemata oris, aut gingivarū:
cephalica tamen prius minuta.

In palato sunt venae quatuor, quae si ape Palati.
riatur, conferunt fluxui rheumatis ad dentes,
inque eis dolore facientis. Et illae venae sunt
manifestae, & incidenda materia digesta.

Item quaedam sunt venae in angulis oculi Oculorū.
lorum, versus frontem: & aperiuntur in pas
sionibus oculorum, cephalica prius minuta.

Itē quaedā sunt venae sub lingua, quae ape Linguae.
riuntur in angina, cephalica prius minuta.

Sunt item venae in temporibus retro au- Temporū
res, quae inciduntur propter hemicraniam,
& capitis dolorem magnum, & aegritudi
nem diuturnam: & has Hippocrates in lib.
de Aëre, aquis, & locis, & Auicenna, iuue
niles vocant, quarum incisio reddit homi
nem sterilem.

In collo etiam sunt venae, vocatae guide- Colli.
gi, quae minuenda sunt in principio leprae,
& fortis anginae, & coangustatione anheo
litus, & asthmate acuto, & rauedine vos
cis, in apostemate pulmonis in dyspnœa, in
aegritudine

318 DE CONSERVANDA

agritudinibus splenis, & laterū, teste Auic.

IOACH. CAMERARIUS DE
Diata post phlebotomiam.

Prima cena die sit missosanguine parca.

Lux abeat letis aucta secunda modis.

Tertia sed placida debetur tota quieti,

Quarta et quinta sibi mollius esse volūt.

Balnea sexta petit, mox septima colligit au-
ras:

Fertq; vagos circum rura nemusq; pedes.

Octava amplexus dilecta cōiugis, & quæ
Ante fuit, nitam restituisse solct.

DE CAPITIS DOLORI-
bus. Cap. CVII.

SI capitis dolor est, ex potu,
lymphā bibatur:

Ex potu nimio nam febris acuta
creatur.

Si vertex capitis, vel frons estu tri-
bulentur,

Tempora, fronsque simul, mode-
ratè sæpe fricentur,

Morella

Morella cocta necnon calidâque
lauentur.

Hec loco duo notantur. Primum est, si
cui dolor capitis accidat ex potu nimio vi-
ni, vel alterius cuiusque potus inebriantis,
ut is in potu utatur aqua frigida. Hæc es-
nim frigiditate sua & crassitie impedit, ne
fumi ex eiusmodi potu eleuati, cerebrum pe-
tant, ipsūque ledant.

Secundum est, si vertex capitis siue frons
nimio calore æstuet, ut hic tempora & frons
moderatè fricentur, & lauentur deinde a-
qua decoctionis morellæ calidæ. Morella eo-
nim, quæ communiter à Medicis solatrum
dicitur, refrigerat: quia frigida est in secunda
do gradu.

Contra fluxum ventris.

Qui fluxū pateris, si non caueas, morieris,
Concubitū, nimium potū, cum frigore motum.

DE QVATVOR TEMPO-
ribus anni. Cap. CVIII.

TEmporis æstiuī ieiunia cor-
pora siccant,

Quolibet

Quolibet in mēse, & confert vomitus, quoque purgat
Humores nocuos stomacho, anfractus lauat omnes.
Ver, autumnus, hyems, æstas, dominantur in anno.
Tempore vernali calidúsque aër humidúsque,
Et nullum tēpus melius sit phlebotomiæ.
Vſus tunc homini veneris cōfert moderatus:
Corporis & motus, vētrísque solutio, sudor,
Balnea: purgentur tunc corpora per medicinas.
Æstas more calet sicca, & noscatur in illa,
Tūc quoque præcipuè choleram rubeam dominari.
Humida, frigida fercula dentur,
fit

fit venus extra.

Balnea non profut, sint raræ phlebotomiæ.

Vtilis est requies, sit cum moderate potus.

Plurima comprehenduntur hoc capite.

Primum est, ieiunia per æstatem corpora Ieiunia.
validissimè exsiccare. Æstas enim cum natura calida & sicca sit, humores corporis resoluit: quæ etiam resolvuntur per id tempus multiplicatis sudoribus, & ita superueniente ieiunio, corpora magis arcesunt: quia absente humido cibi, calor corporis in humiditates proprias agit, ipsas exsiccando. Rectè igitur Hippocrates lib. 7. Aphoris. 61. Corporibus, inquit, carnes habentibus humidas, famem adhibere conuenit. Fames enim corpora siccacat.

Secundum est, vomitum conferre in quolibet mense: per hunc enim euacuantur humores noxi, qui toti ambitui stomachi inhaerent. Idem testatur Auic. 4. 1. capit 13. Hipp. inquit, præcipit vomitum fieri in vnoquoque mense duobus diebus continuis: ut secundo die expellatur, quod primo expelli non potuit. Per hoc enim secundum Hippo-

Vomitum.

cratem, sanitas conseruatur. Vomitus enim mundificat stomachum, euacuando phlegma & choleram. Stomachus namque non habet, quod ipsum mundet, sicut intestina choleram rubram, quæ descendens mundat ea. Auicenna recenset & longe plura comoda vomitus, si quidem rectè fiat: quorum primum est, cõferre grauitati capitis, et hoc verum est, quando illa accidit ex materia humoralis vaporosa, à stomacho & membris inferioribus ad caput adscendente. Si enim grauitas capitis fuerit à proprio ipsius cerebri nocumẽto, tum vomitus magis noceret.

Secundum est, clarificare visum: & hoc si visus obscuratio accidat, ob materiam vaporosam à stomacho ad ipsos oculos adscendentem, aliàs minimè.

Tertium est, auferre fastidium, id est, nau
Nausea. seam, remouendo scilicet & euacuando à stomacho humorem, qui erat causa fastidii.

Quartum est, conferre ei, ad cuius stomachum cholera descendit, cibum corrumpens.

Cholera. Quintum est, remouere abominationem, quæ ex vinctuositate accidebat.

Sextum est, remouere causam desiderii, & illud, quod facit desiderare acutũ, ponticũ, aut acetosum: quia vomitus omnium istarũ dispositionũ causam remouet, remota autem
causa

causa, remouetur & effectus.

Septimū est, conferre laxitati, quæ præce Laxitat.
dit hydropem. Euacuat enim materiam, &
mundat stomachum.

Octauum est, conferre vlceribus renum Vlcera.
& vesicæ, diuertendo materias currētes ad
illa loca, ad patrem oppositam.

Nonum est, & lepra conferre, maximè si Lepra.
fiat cum vomitiuo forti, velut helleboro: eius
modi namq; vomitus euacuat materias, quæ
sunt in locis remotis, & difficilis eradica-
tionis, ex quibus fit lepra. Corrigit etiā di-
gestionem primam: vnde & aliæ digestio-
nes melius procedunt. Lepra enim peccat
corruptione digestiue.

Decimum est, malitiæ coloris in cute, ex
aliquo humore conferre, ipsum enim à cute
diuertit.

Vndecimum est, conferre epilepsie sta^{Epilepsia.}
machica, euacuando scilicet humorem con-
tentum in stomacho, ex cuius effumatione
Epilepsia causatur.

Duodecimum est, conferre ictero, & maxi Icterus.
mè illi, qui ex oppilatione prouenit. Nā ob
motū fortem in vomitu, materia oppilans,
à loco, vbi oppilationem faciebat, remoue-
tur. Euacuatur itē per vomitū materia phle-
gmatica, quæ ferè causa esse solet ipsius oppi-
lati:

324 DE CONSERVANDA
lationis.

Asthma. Decimum tertium est, conferre asthmatis, euacuando materiam antecedentem è stomacho, quæ materiam asthmatis fouebat, calfaciendo etiam membra spiritualia, & pulmonē: ex quorum calfactione consumuntur superfluitates, vnde asthma oriebatur.

Paralyfis Decimum quartum est, tremori conferre & paralyfi, euacuat enim harum passionum materiam.

Decimum quintum est, conferre habentibus vlcera nigra, magna in extremis partibus, diuertit enim humores à partibus illis.

Ei licet vomitus rectè adhibitus, hæc comoda præstet, tamen si modum excesserit, multorum incommodorum causa est. Stomachum siquidem debilitat, & resoluit: aptiusque reddit, vt materie ad eum perueniant, obest pectori, visui, dentibus, et antiquis doloribus capitis, teste Auicenna 4. 1. capite decimo quarto.

Tertium ex iis, quæ in textu notatur, est, quatuor esse anni tempora, Ver scilicet, Aestas, Autumnus, & Hyemem. Et inter hæc Ver calidum est, et humidum, respectu habito ad alia tempora, tametsi per se sit omnis excessus plane in medio, teste Gal. lib. 1. de tempera. Accommodatissimum autem est, hoc tempus

pus mittendo ſanguini: ſiquidem æquale eſt, atq; adeo neque nimis calidū, neque ſupra modum frigidum. Vnde Hippo. lib. 7. Apho. 55. Quibus à venis ſanguinem mittere conſert, his Vere venam oportet ſecare. Fit item hoc tempore augmentatio ſanguinis in corporibus. Conuenit etiam vere moderata venus, motus temperatus, et ventris ſolutio, et ſudor temperatus: balnea quoque temperata, ad diminuendam repletionem. Vnde hoc tempus aptum eſt purgationi corporis per medicamenta.

Quartum eſt, æſtatem calſacre & exſiccare: ac proinde in ipſa creſcere cholera rubram, quæ calida & ſicca eſt. Quare in æſtate fercula conuenit eſſe frigida & humida, ad remouendam diſtemperantiam caliditatis & ſiccitatis ex temperamento æſtatis. Abſtinendū eſt à coïtu, et crebris balneis: nam et hæc exſiccant. Sit rara phlebotomia, niſi neceſſitas cogat. Sit quies, & paucus motus. Quies enī humectat, motus verò exſiccatur. Utendum potu moderato, & in primis frigido: quia ex ſuperflua ſuptione potus frigidi, propter pororū apertionē, ſequitur aliquando ſubita corporis inſrigidatio, vel paralyſis, ſue laxitas mēbrorum, vel mors ſubita.

FINIS.

DE ELECTIO-
NE MELIORVM SIM-
pliciũ, ac specierum medici-
naliũ, Rhytmi M. Ot-
tonis Cremonensis.

Aloë.

Est aloës lignũ melius: sit hoc tibi signum,
Quòd nigredo parum dat fragile, subama-
rum:

Sit graue, nodosum, subdurũ, sit preciosum.

Aloë epaticum.

Est aloë carum simplex, res vna bonarum,
Subrufum, clarum, frangibile, parum ama-
rum.

Agaricus.

Res frangi præsto, preciosus Agaricus esto:
Candidus & splendens, libramine leuè que-
pendens.

Alumen.

Si petis alumẽ, albedine lucet alumen:

Et sit pars oris salis conpuncta saporis.

Mordicat, ac sputum præterea reddit acuo-
tum:

Laus huic detur, præstantius illa medetur.

Afa

Afa foetida.

Quo magis foetore facit Assa, hæc dic meliore.

Armoniacum.

*Est precium pendens armoniacum bene cadens,
Quo magis est purum, precii plus est valia-
turum.*

Antimonium.

*Multi splendoris antimonium est melioris:
Et signum, stagni si splendet imagine magni,
Et manibus teritur, sic illud fragile fertur.*

Ambra.

*Laudes ambra merens, levis est, et dentibus
herens,
Dives odore, foris gypsi sunt signa coloris.*

Amidum.

*Laus est albens amidi fecunda recentis,
Ex antiquato reliquum prodire putato.*

Anacardus.

Fama maiores anacardi sunt meliores.

Ammi. Ameos.

*Vt sibi laus detur, ameos aurumque meretur,
Si tibi gustatum mordet pungitque palatum.*

Anisum.

Copia dulcoris mos est anisi melioris.

Asphaltum.

Grandi setore, leuitate, nigro colore,
Hac per signa potes asphalti discere dotes.

Alcanna.

Quisquis ea gaudes, Alcanna collige laudes,
Quam color obfuscatur subrusus, laude con-
ruscat.

Laus augmentatur, leuitas si consociatur.

Anethum.

Non tibi sit spretum, si linguam pungit aneo-
thum.

Acetum.

In terra fusum si spumat, cedat ad vsum:
Gestans inpletum annulum bonitatis acetum.

Bolus.

De bonitate boli, spem tu tibi ponere noli:
Qui frangi nescit, qui partem vixque rubescit,
Quo non viscatur deus, si cum dente teratur.

Balsamum.

Laudari digni sic sint tibi balsami signa:
Cui fructus citri, color est lux splendida vis-
tri,

Cui mos, ut lingas, capitis turbare mariges.
Quod lingua tactum penetrat feruore pa-
latum.

Quod si ponatur in aqua, non submergatur,
Vasis in extrema, media vel parte suprema

Si demittatur, illic immota moratur.

Quod multum clarum, citrinū, sit tibi charum.

Borax.

*Si tibi voracem mens est novisse boracem,
Elige candentem, duram, sine sorde nitentem.*

Camphora.

Camphora candore nimis emula, suavis odore,

Lucida fulgenti candens, sit hac tibi mēti.

Cardamomum.

*Sic Cardamomi precium tibi collige pomi:
In morsu dentis si linguam pungere sentis,
Non sine dulcore, rufo rutilante colore.*

Cassia lignea.

Tolle, venalis si Cassia lignea, talis:

Rosa, iuvans gustum, dat quavis fractio frustum.

Coloquintida. Colocynthis.

*Seminibus pulpa, coloquintida sit sine culpa:
Non residens mota per plurima, candida tota.*

Cubebe.

*His laudē praebe, quae spirant lenae Cubebe
De precio tutus sis, cum sapor adsit acutus.*

Ca-

Castoreum.

Gustibus exosum graue Castoreum preciosum:

Nigrum, nervosum, simul atque recens, glutinosum.

Costus.

Costum gustate, si sit cum ponticitate,
Et si lingua parū gustu dignoscit amarum,
Si confringatur, nec fiat pulvis, ematur.

Capparitis.

St tibi Carpparus solidus, rubens, subamarus.

Corallus.

Forma Corallorum sic sit tibi nota bonorum:

Si solidi, plani, spe non laudantur inani.
Si grossi, clari, sint digni laude notari.

Calamus.

Parte candescit Calamus, sic laus sua crescit,

Si iuuat olfactus, nec abundat puluere, fractus.

Diagridion.

Sputo clarescens Scammonea sitque nigrescens:

In gustu grata, frangi leuis albificata.

Tra-

Tragantum.

Commendat tantum viuax splendor esse
Tragantum.

Quò minus obscurum, laudis magis est ha-
biturum.

Album, frigoris fomes, ruffique coloris.

Garyophili.

Garyophila laudantur, & per hæc signa
probantur:

Quæ si pertundat unguis, liquor intus ab-
undat.

Si tumor adsit ei coniunctus grossitie:

Quod cum mordetur, bene mordicat, era-
meretur.

Galanga.

Huic laudes pange, quæ sit subruffa, Ga-
langa:

Si sit acuta, grauis, odoratus, minimè suavis

Gummi Arabicum.

Gummi si splendet, quia laus ex hoc sibi
pendet,

Quod mittunt Arabes, non culpant insita
labes.

Galbanum.

Hæc tibi sit cura, quia splendent Galbana
pura.

Her-

Hermodaetylus.

*Laus datur iure tibi Hermodaetyle dure,
Integer absq; poris tibi sit, albiq; coloris.*

Liquiritia, Glycirrhysa.

*Sit tibi probata Liquiritia puluerisata:
Et si tundatur, sit rufa, croco simulatur.*

Laudanum.

*Ex precii merito laudanū laudabile scito,
Molle laudari, leue, nigrum, neq; grauari.*

Myrabolani.

*Quod grauitate manum premit, elige Mys-
rabolanum.*

*Intus splendorem gummosa luce nitorem.
Qui magis est clarus, in acumine sit subae-
marus.*

Macis, Macer.

*Est precio sacer, si mordet acumine Macer,
Utque scias dignū, rubedo sit tibi signum.*

Mastix.

Mastix labi caret, si candens lumine claret.

Myrrha.

*Myrrhā laudate, si grossa caret grauitate,
Quod potius praestat, iubar in rubedine ge-*

Manna.

(stat.

Sūt vilia grana, nisi dulcis, cādida, Māna.

Mu-

Mumia.

Nigra vendetur, si Mumia clara probetur.

Sal nitri.

Nitri summa salis, laus est albedo niualis.

Oppoponax.

Oppoponax clarum, subrufum sit tibi charum.

Pionia.

Pulveris ignara, nigra, dura, Pionia cara.

Reubarbara.

Libram ostendat, si quis Reubarbara vendat.

Rufa, sapore parum sub acuto si quid amarum.

Sarcocolla.

Albam, spumofam, Sarcocollam preciosam,

Collige maiorem precio multo meliorem.

Mixtus candori modicus viror in meliori.

Spodium.

Es podio nota laus est gravitate remota.

Squinantum.

Candor squinanti signum est insigne probanti.

Tamariscus.

Mollis, nigrescens, bonus est Tamariscus arescens.

Is qui clarescit candens, contagia nescit.

Panis, & cætera cibaria.

Panis habens oculos, non monstrans casens
vllos,

Et pulli stulti, piscēsque senes & adulti,

Et saliens vinum, lentum piper atque cna-
minum,

Talis pastura, non est sanis nocitura.

Finis.

S. AV.

S. A V G V S T I N I

PRIMA, DE VITANDA

ebrietate, Concio, Carmine

reddita, Per Leonardum

Ketnerum, Heresbru-

giensem.

Dom. 17.

Serm. I.

AD LECTOREM CHRIST

Aulæus, Poëta laureatus.

Cōposuit dextris præsentia carmina Musis.

Ketnerus, patriæ sydus, amorq; suæ.

Aedidit in lucem Deygerus amicus amici,

Scripta per æternos non moritura dies. Ioan.

Erge age dic meritas tãto pro munere gra- Val.

tes:

Conatúsque pari laude vtriusq; proba.

H V M A

HUMANISSIMO VIRO,
DN. IOANNI HILLAR,
Granarij præfecto apud
fontes salutare,

S. P. D.

Leonardus Ketheruus.

um nuper tres S. Augusti
ni conciones, contra ebie
tatē turpissimam, nimisq;
communem pestem, exercitiū gratia à
me redditos carmine, certò ædere sta
tuissem, vir humanissime: tu statim
inter multos alios occurrebas, cui
priorem illam dedicandam fore arbi
trabar. Cū enim tanta tua virtus
sit (quod fide digni me docuerunt ho
mines) vt & carminibus, nobilique
poëseos studio valde dilecteris (vt
interim cætera virtutum ornamenta
reticeam, quibus præditus es, ad co
lendos studiorum bonorum alumnos,
ad co-

ad colendam liberalium disciplinarū
maiestatem longè promptissimus non
video, cuius honori rectius hoc carmē
dare & offerre possim. Argumētum
carminis non breue tantum est, sed cō-
mune etiam & vulgare: ita, vt non
paucos reperias hoc nostro seculo, qui
in eandem sententiam doctissima scri-
pta adiderūt, Theologi, Poetæ, Ora-
tores: quorum fidelem operā, erudi-
tionem, famāque dignis nos decet
celebrare laudibus. Quia verò nō mi-
nor veterū scriptorum authoritas, nō
minor in huiusmodi, aliisque tractan-
dis materiis est maiestas: placuit S.
Augustini, quantum ad hanc causam
attinet, doctissimū potius imitari sty-
lum & iudicium, studiososque hoc
carmine ad pios eius sermones exci-
tare, & allicere, quàm noui quidpiā
de eadē re proferre in medium. Ac-

cipe igitur eximie vir, beneuolo, quic-
quid id est, animo, parique fauore.
Etiam si enim nihil inde aliud euene-
rit, tamen maximi lucri, & honoris
loco æstimabo: si ita T. H. innotescere
potuero, quã certè obseruare & ma-
gnificare nullo desinam tempore. Va-
le semper multa cum prosperitate.
Data apud Onoltzbachium, mense
Februar. Anno 1551.

Ad eundem, nomine autho-
ris, Quintian. Stoa.

*Ipse ego despiciam cunctos liuore loquētes,
Si (quãquã parcè) carmina nostra pbes.*

S. AGVSTINI PRIMA, DE
vitanda ebrietate, concio,
carmine reddita,

Per Leonardum Ketnerum,
Heresburgiensem.

Quanuis ebrietas turpissima pestis a-
amici:
Vt video, vestras exulet ante
fores.

Quam scio, ceu stygia vos spernere stagna
paludis,

Qui bibitis nullo vina coacto modo:

Qui virtute tamen non delectetur honesta,
Possem non paucos enumerare viros.

Scilicet ipsa quibus non grata modestia mo-
rum est:

Qui plenos optant euacuare cados.

Sed vos, nulla quibus cōiunia sobria sordēt,
Sermones hilari mente probate meos.

Vt bibulos hortemur enī carpēdo Gigātes,
Nos monet oblata conditionis onus.

Omnipotēs dānat vitiū Deus istud, ab vsu

Quod dudū assiduo creuit vbique tamē.

Vt sic à vitio longe videatur abesse

Ebrietas, multis turpiter aucta locis.

y ii Hinc

Hinc qui nō equa siccāt data pocula lāce,
Vinosi irridet gens maledicta Dei.
Quæ solet ad Bacchi nolētes cogere pugnā:
Vt quā cōueniāt, plura falerna bibāt.
Ast aliū, qui tā inuitos sic cogit ad haustus,
Vt sumpti noceant pocula plena meri:
Hic grauius peccat, quā violēter amici
Infesto corpus tunderet ense sui.
Nāq; p̄ immodicē sumpti data pocula vini,
Vicini mentem sauciat ille sui.
Et quia de limo fabricauit corpora terræ
Nostra Deus, terræ vim genitalis habēt.
Ergo vt p̄cipites si mittat Iuppiter imbres,
Nō datur vt placidē rusticus arua colat.
Sic ratio est eadē, si nostri corporis exta,
Per nimium lāguent debilitate merum.
Nā caro si turpi sic nostra grauatur Iaccho,
Non cœlestis agri semina ferre potest.
Ergo vt quisque suis placidum agris postulat
lat imbrem,
Vt colat, & fructus auferat inde suos:
Sic quoque corporibus bene conuenientia
nostris,
Non inuita tamen pocula danda forēt.
Ne fierēt turpes sic corpora nostra lacunæ,
Ex nimia allati sorbitione meri.
Ex quib. infesti cœu vermes, crimina surgāt.
Et mage peccātum, quā pietatis opus.
Sunt

Sunt etenim similes limosa hac lege paludi,
Sæpe studet plenos qui euacuare cados:
In qua serpentes auidi nascuntur, & angues,
Ranae, & viperei plurima monstra gregis,
Quæ magis excruciant, humanaque pectora
terrent,

Ut quàm fortè cibi sint retinenda loco.
Nam quaecunque illic arbuta, herbaq; vi-
rescunt,

Nil certè eximia commoditatis habent.
Quæ collecta, simul rapidum mittuntur in
ignem,

Atque in limosa depopulantur humo.
Sic quod ab ebrietate venit, quod nasci-
tur isto

Ex vitio, volucris non minus igne cadet.
Tales Centauri sunt hic, & ubiq; bibaces,
Qui nihil in sano corpore mentis habent,
Qui damnant proprios, perduntque hoc
crimine sensus:

Quos etiã viuos mœsta sepulchra tenet. Consuetudo
Sæpe fit, ob nimium ne quenquam noscat de potorũ
Iacchum,

Nesciat & vultus Bacchica turba suos.
Sæpe fit, ut nullas possit tibi reddere voces,
Nec prona causam percipere aure tuã.

Sæpius exhaurit totas hæc turba lagenas:
Euomit arreptum sæpius illa merum.

Ad pugnam Bacchi carchesia magna parantur.

Quorum sunt certè vina vorada modo.

Qui spumante potest alios submergere potu,
Præ reliquis, tali crimine victor abit.

Interea exurgunt lites, & crimina crescunt,

In varios casus precipitatur homo.

Hinc obscena venit scortatio, stupra, venusque:

Suscitat & cades Bacchus ubiq; feras.

Pes negat officiũ, mēs vino victa tremiscit,

Extinctas vires corporis esse vides.

Hic tepido recubant odiosa cadauera lecto:

Si sunt à porcis iussa cubare suis.

Hinc oculi multa veniunt caligine crassi,

Hinc caput infirmũ, hic sollicitudo venit.

Hic facies, et forma perit, vultusq; colores,

Hic grauib; morbis mēs onerata venit.

Hinc tremulis manibus languent, pedibusque

que bibones:

Officium faciunt mēbraq; nulla suum.

Sed tamē occurrunt, tantũ defendere crimē

Qui cupiunt, atq; hoc qui scelus esse negāt.

Hoc satis ingressum nō est tractasse sodalē,

Quilibet hos bibulus fundit ab ore sonos:

Ebrius ex nostra si non discederet aula,

Qui conuina mihi fortē vocatus erat.

Sed

Sed tu, cui Christi nomēq; fidesq; p̄batur,
Percipe, quæ fide pectore verba loquor.
Si quis, ut infensus tibi sit deus, efficit, ille est
Improbis, ille loco pestis habendus erit,
Hac ut enim tibi lege suo insidiatur amico,
Sic sibi vaccarum more bibendo nocet.
Efficis, ut multo vincatur amicus Iaccho?
Ille tibi socius, sed deus hostis erit.
Quid sit agendum igitur prudens expende,
sit utrum
Aut melius socium, aut deseruisse Deum.
Si pius æternæ tendis pietatis ad arcem:
Pocula nolenti præbibe nulla, precor.
Sed sine, q̄ profunt, cōiua falerna p̄pinet:
Ne pereat tanto victus vterque malo.
Hei mihi, quæ tibi sedem stabilivit in oris
Impietas? bibulos iam regit illa viros.
Quanta superuacuo est homines quæ ad po-
cula cogat
Turba mero, in tantum prodiga turba
merum.
Interea ante fores, qui pabula q̄rit, egenus,
Non habet ut sicco leniat ore sitim.
Atqui sic alios cratere, meroq; laceſſunt,
Nō hæc esse Deo danda falerna vident. Math. 25.
Qui quibus abiectos donis & honore fo-
uemus,
Hisce ait æternum nos coluisse patrem.

Quos ita desertos fortuna miserrima reddit
 Esca ut ab alterius sit capienda manu.
 Illis attonita Centauri vice loquuntur:
 Ite, agram minuatur, qui regit astra, famē.
 Quo prodūt sermone suae impietatis inanē
 Iustitiam, nullus cen sit ubique Deus.
 Cen inbeāt miseros aliorū currere ad arces,
 Qui magnū credāt numē habere Deū.
 Animalia Aspicite insanū, charissima pignora fratres,
 ad nauseā Quando pecus pastor ducit ad amnis as
 nō bibunt quas:
 Quod cū fortē sitim placidos excussit ad
 haustus,
 Affectat nullo pocula plura mero.
 Cōstat inhumanos igitur potando bibones,
 Peiores rigidis sēpius esse feris.
 Molle pecus tenero tūc q̄ sapit vnda palato
 Sorbet, at vltro illi vina nociva bibunt.
 Vno saepe die tot vina liquentia perdunt,
 Regali vnde queant viuere more tribus,
 Atque vtinā Bacchi tantū seuiet in orcas
 Gēs mala, non aliud surgeret inde malū.
 Fructus e Quos ferat ebrietas secū tristissima fructus,
 brietatis. Exemplum constat, si Pharaonis adest.
 Qui siue hoc vitio, seu turpi motus ab ira,
 Seruū non ad meritam iusserat ire crucē.
 Exod. 3. Sic Indea cohors statuas sibi fecit inertes,
 Inspiciens multo cū foret illa mero.

Quae

Quæ nimis obscuroducebat amore choræas:

Vt statuis facerēt scādala digna suis.

Impius à vino, meretricēq; victus Herodes, Matt. 14.

Ioannis insit colla secare pii.

*Insuper adportet quæ plura incommoda
vinum,*

Non ficta Salomon cum pietate docet.

*Vina, quod à Domino sapientum corda res Eccl. 19.
cedunt.*

Fæmineus sæpe est causaq; sexus, ait.

Aspectus nunquā moneat tua pectora vini: Prou. 23.

Præbet enim ardētī gaudia multa gula.

*Sed tandem colubri stimulos imitatur à Pl. li. 14.
cerbos, cap. 22.*

*Ingeniūque ferus postmodo vt anguis
habet.*

Tunc alienarū turpem exoptabis amorem

Vxorū: prauo corde malignus eris.

Præterea damnat potādi crimina Paulus,

Cū sic diuina voce disertus ait:

Quæ nocitura ferūt effrenis semina luxus, Ephes. 5.

Admoneo, ne quis sumere vina velit.

*Insuper à Baccho, quæ damna bibentibus
adsint,*

Ex sacris aliquot commemorabo locis.

*Cui placet ebrietas communis, inersque vos Pro. 21. 51.
luptas,*

Ille sibi multas non cumulabit opes.

Immodicos

Salomon. Immodicos haustus, vinumque à regibus
aufer.

Nam vires minuit corporis ebrietas.

Ne iuste cessent inopum defendere causas,

Iudicii fiant immemoresque Dei.

Eccli. 19. Ebrietatis amans, operarius atque Lyai,
31. Potando nullas conciliabit opes.

Qui bibit ut placeat frugalis regula vitæ,
Sobrius & firmo corpore sanus erit.

Hunc Deus elegit preciosi nectaris usum,
Ut potu afflictum cor recrearet homo.

Non dedit, ut plus quam beluino more bi-
bones,

Nobilis haurirent munera grata meri.

Ingenii vires relenant, & corporis augment,

Si modicè, ut fas est, dulcia vina bibis.

Ast malè gustati blandissima pocula vini,

Tristitiam pariunt, pectoribusque nocet:

Et magis insanum furioso pectore reddunt,

Qui vita & verbis stultior antè fuit.

Propter inhumanos etiam hinc, post pocu-
la, mores

Sæpe cruentato cæsus it ore domum.

Sed fortè incipient in nos sæuire bibones,

Et malè, quòd feruens talia dico, ferent.

Qui tamen admittūt, quæ me monitore lo-
quuntur,

Consilium optātes pondus habere meū,

Auxiliante

Auxiliante Deo nimii certamina Bacché
Vitabunt, hostes criminis huius erunt.
Cetera quæ placidos gens Bacchica diligit
haustus,

Non velit his dictis esse inimica meis.
Sed potius faciles dicenti præbeat aures.

Atq; probet causam, quod decet ore, meâ.
Quilibet ad stygii pperabit tartara regni,
Crudelis nigri prædæque regis erit:

Si, dū vita manet, nō crimine cedit ab isto,
Et venia moritur, reprobis absque Dei.

Sæclūs enī Pauli loquitur quæ spiritus ore,
Non possunt veram fallere verba fidem.

Ebria cælorum soboles non ibit ad arcem, 2. Corin. 6

Ibit ad ardentes ebria turba rogos.
Nō igitur madidi cupiāt me odisse sodales:
Sed sibi sint iræ proxima causa suæ.

Tabificas discāt potandi extinguere sordes,
Dū vitæ admittūt, tēpora grata brevis.

Exurgāt, malefacta tamē fateātur, & ista,
Cōueniant summū voce rogante Deum:

Eripe me impuri tepido de gurgite limi, Psal. 69.

Ne noceat capiti labilis vnda meo.
Ne me tēpestas refluentibus obruat vndis:

Nēve mihi puteus tristitia damna ferat.

Ebrietas aliud nihil est, quàm flamma co- Ebrietas
ruscans, flāma in-

Qualis in inferno dicitur esse lacu. fernalis.

Quæ

Quæ semel arreptos tanta ui cogit & vrget,
(Si vitæ ratio non melioris adest.)

Vt socii nunquã curent pia fœdera amoris,
Vt nunquam leges sobrietatis ament.

Sæpe dies avidos tamen haud facit vna bi
bones,

(Quod decet haud dubia me monuisse
fide)

Allati qui sæpe vorant data pocula vini,
Et quibus immodicè sumpta falerna placet

Qui propter certũ potant studiosius usum,
Quiq; student haustus ingeminare suos:

Hos Bacchi socios, hos dixeris esse bibones,
Qui nulla renuunt vina vorare vice.

Quos si grata mouet bibere omnia vina vo
luptas,

Quæ iubet adpositum quodque vorare
merum:

Ad vinum tanto bibuli incenduntur amore,
Vt nullum imponat sæpe bibendo modũ.

Crimine qui poscit, tamẽ vt sit liber ab isto,
A tanto cupiens degenerare malo.

Si furor, aut rabies, aut caca cupido bibẽdũ,
Ebria fecerunt, quod tibi vina placent:

Quotidiana tuos moderatio temperet hau
Rursus vt accedas sobrietatis iter. (Stus:

Quiq; supernacuo sua pectora saucia vino,
Vix modicũ docuit sumere posse merum:

Vt

Vt potius cupiat concessam perdere vitam,
Quàm fugere indicti dulcia bella meri:
Hic sciat, humanum melius periisse fuisse
Corpus, quàm mentem sic obuisse piam.
Hic ne potandi nimio superetur ab aestu,
Et vitare queat tam furiale malum:
Desinat ad solitū seuire in pocula morem:
Donec potando discat habere modum.
Tam deforme studet qui sic auertere crimē,
Vinaq; qui nihili non moderata facit:
Extinguet tanta blandum ratione venenū:
Et poterit duram sic remouere sitim.
Dum loquor hæc igitur, verbis & abhortor
amicis,
Excusatus ero, maximè Christe tibi.
Qui tamen huc promptas bibulas non ar-
rigit aures,
Et negat à tanta cedere spurcitia:
Ant alios precio, precibûsue ad pocula cogit
Vt siccent auida dolia plena gula:
Cum sociis potor. dānabitur ille, supremo
Cum index Christus venerit ipse die.

F I N I S.

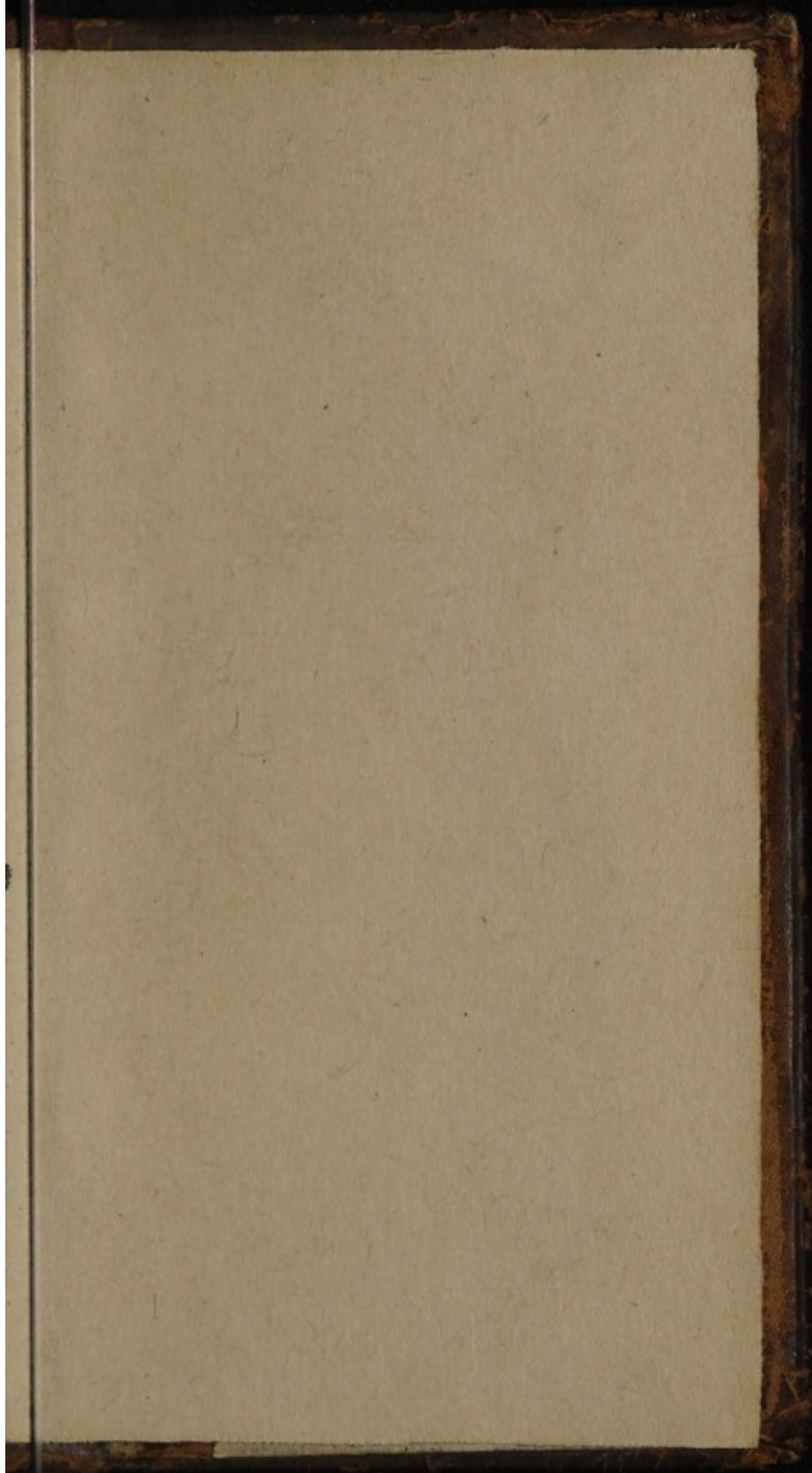
[Faint, illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page.]

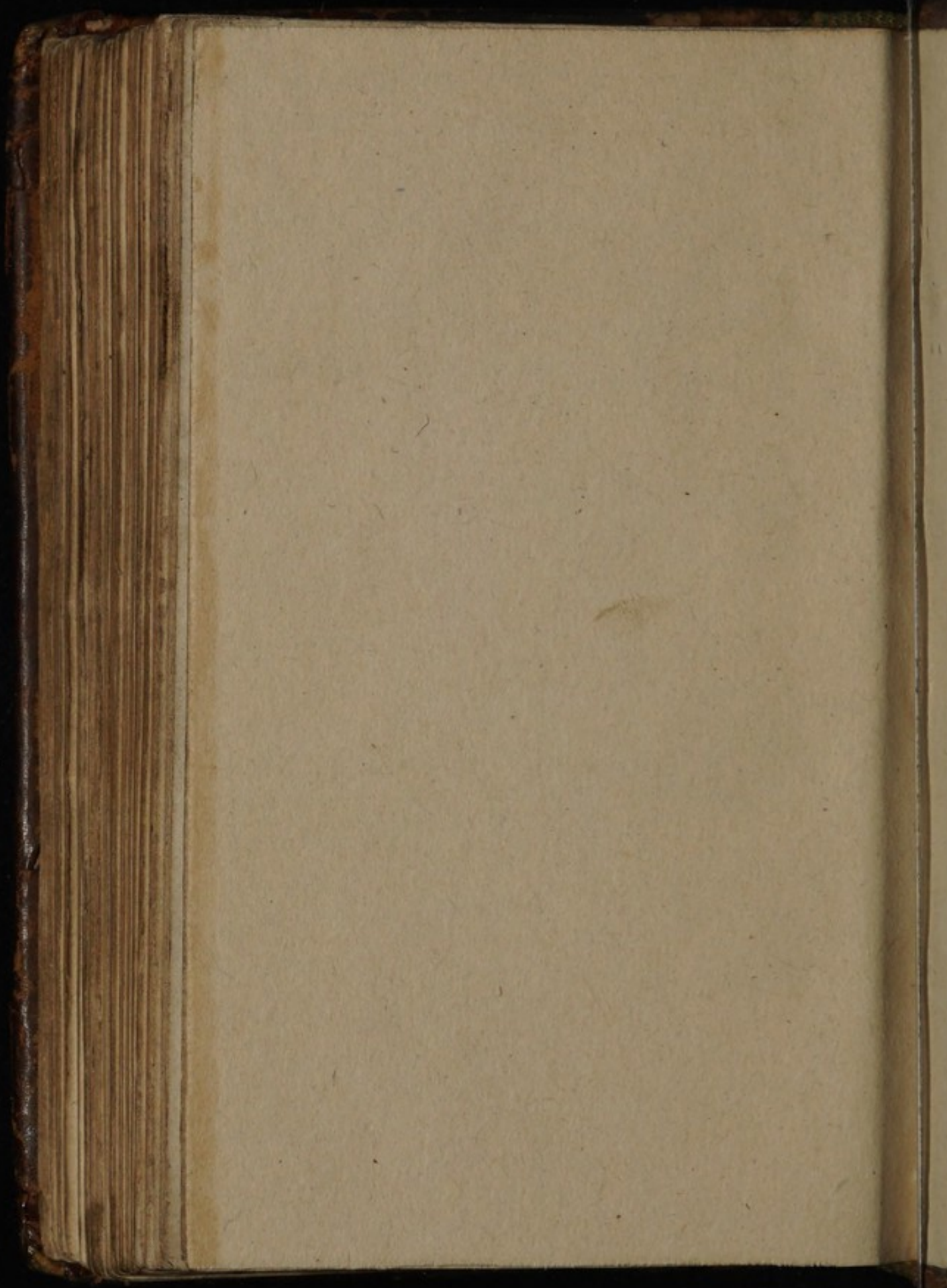
EXCVDEBAT MARTINVS
IVVENIS, LVTETIAE XV.
CALEND. MARTII, ANNO
M. D. LIII.

^{Signa morte.}
 Hijs inter signis moriens diuoscit³ ois
 Fronte rubet primo, pedib⁹ frigescit in
 Inde s^reilin. Depomit sine propinquo
 Sponte sua plorans, morte p^rnuat hor
 deficit et pulsus p^renres p^rete cursu
 defugit et venter nas⁹ sumo su⁹ albe
 gtrahit³ membris minor extat osell⁹

Davis & Oniole / 1950

£ 20/-/-

